

52440

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI
DİNLER TARİHİ BİLİMDALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

XX. YÜZYIL AMASYA TARİHİ
VE
İNANÇ COĞRAFYASI

52440

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şaban KUZGUN

HAZIRLAYAN

İsmail ERDOĞAN

ELAZIĞ-1996

İÇİNDEKİLER Sayfa No
KISALTMALAR	I
ÖNSÖZ.....	II
GİRİŞ	1
AMASYA İLİ'NİN İSMİ	1

I. BÖLÜM

AMASYA'NIN TARİHİ

A- İLKÇAĞLARDA AMASYA	5
B- ROMA VE BİZANSLILAR DÖNEMİNDE AMASYA	7
C- DANİŞMENDLER DÖNEMİNDE AMASYA.....	9
D- SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE AMASYA.....	12
<i>Baba İshak Olayı.....</i>	13
E- MOĞOLLAR DÖNEMİNDE AMASYA.....	14
F- ERATNALILAR DÖNEMİNDE AMASYA.....	16
G- OSMANLILAR DÖNEMİNDE AMASYA.....	18
H-XX. YÜZYILDA AMASYA.....	25
<i>Amasya Tamimi.....</i>	26
AMASYA İLİ'NİN COĞRAFI KONUMU VE JEOPOLİTİĞ.....	28
AMASYA'DA CAMİ TEKKE VE MEDRESELER.....	30
<i>Amasya'da Bulunan Medreseler</i>	30
<i>Amasya'da Camiler</i>	31
<i>Amasya'da Tekke ve Zaviyeler</i>	33
<i>Amasya'da Türbe ve Mezarlar</i>	33
<i>Amasya'da Han ve Hamamlar</i>	34
AMASYA'YA BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHLERİ	34
a) Göynücek İlçesi	34
b) Gümüşhacıköy İlçesi	35
c) Hamamözü İlçesi	36
d) Merzifon İlçesi	36
e) Suluova İlçesi	37
f) Taşova İlçesi	38

II. BÖLÜM

AMASYA İLİ İNANÇ COĞRAFYASI

A- AMASYA'DA NÜFUS SEYRİ	39
B- GÜNÜMÜZE KADAR AMASYA'DA DİNİ YAPI.....	43
1- AMASYA'DA YAHUDİLİK.....	43
2-AMASYA'DA HRİSTİYANLIK	43
3- GÜNÜMÜZE KADAR AMASYA'DA MÜSLÜMANLAR	50
a) <i>Amasya'da Sünni Müslümanlar.....</i>	52
b) <i>Amasya'da Alevi Müslümanlar</i>	53
C-GÜNÜMÜZDE AMASYA İLİ'NİN DİNİ YAPISI	55
AMASYA MERKEZ İLÇE'NİN DİNİ YAPISI	56
GÖYNÜCEK İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI	61
GÜMÜŞHACIKÖY İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI	63
HAMAMÖZÜ İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI	65
MERZİFON İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI	66
SULUOVA İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI	69
TAŞOVA İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI	72
<i>İlin İnanç Yapısı Hakkında Genel Bir Değerlendirme</i>	72

AMASYA'DA TARİKATLAR	74
a) Babailik	74
b) Bektaşilik	75
c) Mevlevilik	76
d) Halvetilik	76
e) Rıfailik	77
f) Nakşibendilik ve Diğer Tarikatlar	77
SONUÇ	78
BİBLİYOGRAFYA	79

KISALTMALAR

a.g.e:	Adı geçen eser
a.g.m:	Adı geçen makale, madde
bk:	Bakınız
C:	Cild
ev:	Çeviren
H:	Hicri
haz:	hazırlayan
İ.A:	İslam Ansiklopedisi
M:	Miladi.
mad:	Madde, Maddesi
M.Ö:	Milattan Önce
M.S:	Milattan Sonra
nr:	Numara
S:	Sayı
s:	Sayfa
T.D.V.İ.A:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.A:	Türk Ansiklopedisi
trc:	Tercüme eden
t.siz:	Tarihsiz
vb:	Ve benzeri
vd:	Ve devamı
vs:	Vesaire
Y.A:	Yurt Ansiklopedisi

ÖNSÖZ

Amasya Şehri, kaynakların tesbit edebildiği en eski tarihten XX. yüzyılın başlarına kadar -bazı dönemlerde kopukluklar olsa da- gerek siyasi ve gerekse sosyal açıdan önemli bir konuma sahip olmuş birkaç ilimizden birisidir. İl daima başşehir veya devlet ricalinin görev yaptığı ve şehzadelerin yetiştiği bir şehir olmuştur. Coğrafi konum olarak da mühim bir kavşakta bulunan Amasya şehri, tarihin çoğu dönemlerinde savaş ve işgaller sebebiyle yakılap yıkılmasına rağmen merkezi bir şehir olma özelliğini hiçbir dönemde kaybetmemiştir.

Türk hakimiyetine kadar birçok devletin işgaline maruz kalan şehir, 1074 yılından itibaren kesin olarak Türk hakimiyetine girmiştir. Osmanlılar dönemine kadar birçok beyliğe başkentlik yaptıktan sonra, 1386 yılında Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlılar zamanında da önemli bir konuma sahip olan Amasya, 1386 yılından 1568 yılına kadar şehzadelerin yetiştirilmesi görevini üstlenmiştir. Bundan dolayı şehre "**Şehzadeler Şehri**" ve "**Daru'l-Selatin**" ünvanları verilmiştir. XX. yüzyılın başlarında Milli Mücadele'nin temellerinin Amasya'da atılması, İlin tarihi misyonuna tekrar dönüşü olarak değerlendirilmelidir.

İlin tarihi hakkında çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Ancak inanç yapısı hakkında XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar derli toplu bir çalışma yapılmamıştır. Gerçi bu dönemde yapılan çalışmalarda İl'de yaşayan müslüman ve hristiyanlar araştırılmakta, hatta hristiyan

mezhepleri bile incelenmeye tabi tutulmasına rağmen, müslümanlar hakkında böyle bir araştırma yapılmamakta sadece toplam nüfusları belirtilmekte idi. İl'de ilk defa müslümanları Şii(alevi) ve Sünni diye ayıran Vital Cuinet olmuştur.

"XX.Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası" olarak adlandırdığımız bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İlin ismi, tarihi, coğrafi konumu, jeopolitiği ve ilde bulunan tarihi eserler, ikinci bölümde de ilin nüfus seyri ve inanç yapısı incelenmektedir.İnanç yapısı da cumhuriyet'ten önceki ve Cumhuriyet'ten günümüze kadar olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır.

Konuyu araştırırken mümkün olduğu kadar az hata yapmaya ve tarafsız olmaya gayret ettim.Kanaat ve değerlendirmelerimde elimden geldiği kadar hakikati yakalamaya çalıştım.Kusur ve hatalardan tam olarak arındırılmış bir çalışma olduğu iddiasını taşımadığım bu araştırmanın, alan çalışması esnasında benimle beraber tüm ilçeleri gezerek yardımcı olan, Amasya eşrafından emekli memur Sayın Kemal DEDE Beyefendiye ve çalışmamız esnasında bize yol gösteren değerli hocam Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof.Dr. Sayın Şaban KUZGUN Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail ERDOĞAN
ELAZIĞ- 1996

GİRİŞ

XX. yüz yıl Amasya Tarihi ve İnanç coğrafyası olarak yaptığımız bu çalışmanın birtakım zorlukları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi özellikle inanç coğrafyası konusuyla ilgili yeterli kaynağın bulunmamasıdır. Çünkü bu konuyla ilgili olarak yapılmış olan tek araştırma XIX. yüz yılın son çeyreğinde yazılan Vital Cuinet'in *La Turquie D'Asie* isimli eseridir. Diğer kaynaklarda ise sadece ilde yaşayan nüfus, okul, ve öğrenci sayıları verilmiş, tahmini rakamlar kullanılmıştır.

İnanç coğrafyası olarak adlandırdığımız bu çalışmamızda önce bu terimin ne olduğunun kısaca açıklanması gerekmektedir. İnanç Coğrafyası demek; bir yörede yaşayan insan topluluklarının din, kültür, örf-adet, gelenek-görenek gibi dini ve milli değerlerini inceleyip, elde edilen sonuçları belli kategorilere tabi tutarak istatistiki bir neticeye varmaktır. Dini yapıyı incelerken biraz daha derinlere inerek o dine ait mezhep ve tarikatları da inceleyerek bu mezhep ve tarikat mensuplarının buldukları yerleri ve sayılarını, oranlarını belirtmek de inanç coğrafyasının görevidir.

İnanç Coğrafyasının metodu, kaynak taramayla beraber gözleme dayanmaktadır. Bu metot, alan çalışması şeklinde gerçekleşmekte olup, araştırmanın yapıldığı bölgelerde yaşayan insanlarla direkt olarak yüz yüze görüşmektir. Bu görüşmeler genelde mahalle ve köy muhtarları, öğretmenler, imamlar, o mahallede yaşayan insanlarla yapılmaktadır. Bu esnada taraflı olarak verilen bilgilerden etkilenmemek için aynı konu hakkında karşı tarafa mensup kişilerin bilgisine de başvurulmaktadır. Elde edilen bilgiler kesin bir kanaate varılıncaya kadar araştırıldıktan sonra değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Tabii bu arada -varsa- geçmiş asırlara ait bilgilerle bir mukayese de yapılmaktadır.

Tüm bu araştırma ve gözetleme sonucu hasıl olan kanaat, araştırmanın yapıldığı bölge ve ilin tamamında gerçeğe en yakın rakamlara dönüştürülerek bir neticeye ulaşılmaya gayret edilmiştir.

A- AMASYA İLİ'NİN İSMİ

Amasya kelimesinin nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu ismin kaynağı olarak değişik görüşler ileri sürülmüştür.

Çünkü Amasya'nın tarihi Milat'tan çok öncelere kadar uzanmaktadır. Amasya Tarihi ile ilgili yapılmış çalışmaların en önemlisi olan; Hüseyin Hüsameddin'in "*Amasya Tarihi*" isimli eserinde, Amasya İli'nin Hicret'ten 2400 yıl kadar önce kurulduğu belirtilmektedir⁽¹⁾. Bu tarih, M.Ö. 1700'lü yıllara denk gelmektedir. Buna göre Amasya'nın yaklaşık olarak 3500 yıl kadar önce kurulduğu söylenebilir.

Amasya'nın eski ismi ile ilgili birçok görüş ve rivayetler bulunmaktadır. Bazı tarihçilere göre Amasya kelimesi "*Amasaa*", "*Amazis*" ve "*Amazüs*"⁽²⁾ gibi kelimelerden türemiştir. Bu kelimelerin sonlarında bulunan "is" "üs" nisbet edatları kaldırıldığında tüm kelimelerin kökü "*Amas, Amaz, Amis ve Amüs*" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu kelimelere bakarak Amasya şehrinin *Amas* veya *Amis* isminde birisi tarafından kurulmuş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Bu kişinin kim olduğu ve milliyeti hakkında açık bir bilgi ve delil bulunmamaktadır. Bazı araştırmacılara göre Amasya Şehri'nin ismi Hitit hükümdarı Amas Han'dan gelmektedir⁽³⁾. Hüseyin Hüsameddin'e göre ise Amasya şehrini kuran, Pon Kıtası'nda (Orta Karadeniz) meskun olan Türk boylarından birisine mensup bir Türk hükümdarıdır. Çünkü Türkler'in Anadolu'ya ilk geliş tarihleri M.Ö. 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. O zamanlarda Amasya yöresinde Tibar, Salib ve Müzenik denilen Türk boyları meskun idi. Rumlar Amasya ve Trabzon yöresine daha sonra göç etmişlerdir. Rumların bu bölgeye geliş tarihleri en çok M.Ö. 1000'li yıllara kadar uzanmaktadır⁽⁴⁾. Bu iddia'ya göre Anadolu Rumlardan önce bir Türk yurdu idi.

Amasya kelimesinin kaynağı olarak gösterilen Amas(Amis) kelimesinin anlamını Hüseyin Hüsameddin şu şekilde açıklamaktadır: Amas kelimesi "ammak" mastarından türemiş bir isimdir. Aynı şekilde amaç, amarat, amak, aman, amut ve amur kelimeleri de aynı kökten türemiştir.

Hüseyin Hüsameddin bu kelimelerin anlamlarını şu şekilde açıklamaktadır:

(1) Hüseyin Hüsameddin; *Amasya Tarihi*, C.I, İstanbul. 1327-1330, s. 17.

(2) Hüseyin Hüsameddin; a.g.e. C.I, s.15.

(3) *Amasya İl Yıllığı 1967*, s. 80

(4) Hüseyin Hüsameddin; a.g.e. c.I, s.16-17

Ammak: Bir nesneyi dikkatle gözlemek, görmek ve korumaktır.

Amac: Gözlemek için nişan konulan ve gözlenen yer anlamındadır. Aman: Muhafız ve hami anlamındadır.

Amut: Yaylı arabaları çekmek için atın boynuna geçirilen halka olup, hamut olarak da telaffuz edilmektedir⁽⁵⁾.

Diğer bazı kaynaklarda ise ilin ismi "Ameseia" ve "Amaseia" olarak geçmektedir⁽⁶⁾. Bazı kaynaklarda da İlin isminin, Amasya'da elmas taşları çıktığı için bu kelimeye istinaden "Elmasya" ve zamanla da "Amasya" olarak değiştiği rivayet edilmektedir. Başka bir rivayete göre ise Amasya'yı Türk hakimiyeti altına alan Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin hanımı Emi-Asya bir müddet Amasya'da ikamet etmiştir. Emi-Asya ismine istinaden şehre önce "Em-Asya" ve zamanla da Amasya denilmiştir. Türkler'in Anadolu'yu fethinden önce Amasya' "Harişne" ismiyle de bilinmekte idi⁽⁷⁾.

Tarih kitaplarında Melik Danişmend Ahmed Gazi'nin eşi Kanuş Banu'nun Amasya'da ikamet ettiği belirtilmekle beraber, Emi-Asya'nın burada ikamet ettiğine dair açık bir ifade zikredilmemektedir⁽⁸⁾.

Tarih boyunca Amasya'ya verilen isim ve ünvanlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: **Medineü'l- Hükema, Bağdadü'l-Rum, Rumiye-i Sugra, Ermeniye-i Kübra, Hasn'el-Merait, Kubbetü'l-Ulema, Türbetü'l-Evliya, Daru'l-Nasr, Daru'l-Fütüvvet ve Kasru'l-Selatin**⁽⁹⁾. Anadolu Selçukluları döneminde ise şehir "**Daru'l-İz**" ünvanı ile meşhur olmuştur⁽¹⁰⁾.

Amasya Şehri 1074 yılından 1523 yılına kadar beş asra yakın Selçuklu ve Osmanlı Sultanları ile şehzadeleri tarafından birçok eserle techiz edildiği için şehre "**Kasru'l Selatin**" ünvanı verilmiştir⁽¹¹⁾.

İlin ismiyle ilgili başka iddialar da bulunmaktadır. Bu iddialardan birine göre Amasya, Mısır hükümdarlarından Amasis isminde birisi tarafından kurulmuştur. Başka bir iddiaya göre ise İl, Hikaniye krallarından Amasyus b. Amayus tarafından kurulmuştur. Hüseyin Hüsameddin bu görüşlerin doğru olmadığını iddia ederek

(5) Hüsameddin; a. g. e. C. s. 18

(6) Mükrimin halil Yımaç; "Amasya Mad." İ.A. C.I, İstanbul 1965, s.394; İlhan Şahin-Feridun Emecen; "Amasya Mad" T.D.V.İ.A. C.III, İstanbul 1991, s.1.

(7) Hüsameddin; a.g.e.C.II, s.143; Amasya İl Yıllığı 1967, s.80.

(8) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s.20.

(9) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s.21; Amasya İl Yıllığı 1967, s.80.

(10) İ.Şahin-F.Emecen; a.g.m, s.4.

(11) Hüsameddin; a.g.e. C.I. s.24.

şehrin ilk defa Türkler tarafından kurulduğunu ve dolayısıyla Amasya'nın eski bir Türk yurdu olduğunu ileri sürmektedir (12).

Yurt Ansiklopedisi'ndeki "Amasya" maddesinde ise İl'in isminin Roma İmparatoru Septimus Severus (M.Ö. 211-190) zamanında "Amaseia" olarak geçtiği belirtilmektedir. O dönemlere ait olduğu iddia edilen bir sikkede de şehrin kurucusu olarak Yunan Tanrısı Hermes gösterilmektedir (13).

(12) Hüsameddin, a.g.e. C.I. s. 18.

(13) Yurt Ansiklopedisi C.I, İstanbul 1981, s.419.

I. BÖLÜM AMASYA'NIN TARİHİ

A - İLKÇAĞLARDA AMASYA

Amasya'nın tarihi, Hititler'e belki de daha öncelere kadar uzanmaktadır. Başlangıcı kesin olarak bilinmeyen bu tarihin M.Ö. XVI. asra kadar uzandığını söyleyen tarihçiler vardır. Tarihin tesbit ettiği ilk Amasya Hükümdarı İlyon(İli Han), M.Ö. 1271 yılında, Hitit Hükümdarı Batur Han ile birlikte Mısır Harbi'nde bulunmuştur.

İli Han'ın vefatından sonra oğlu Barum Han Amasya hükümdarı oldu. Bu hükümdarın Rum b. Elyekan olduğunu kaydeden kaynaklara göre Rum kelimesi Barum kelimesinden gelmektedir (14).

Amasya; Hitit müttefik devletlerini teşkil eden hükümetlerden birisi olup, Tokat, Sivas, Şarki Karahisar, Canik, Çorum ve Yozgat bölgelerini içine almakta idi (15). Hitit hükümdarı Buyon Han'ın ölümü üzerine Amasitlerden Mitur Han ,daha sonra da Amasya şehrinin banisi olarak kabul edilen Amas(Amis) Han Anadolu hükümdarı olmuştur. Karsan Han zamanında Amasya kalesi inşa edilerek, şehir önce Karsanun sonra da Hareşne isimler ile anılmaya başlanmıştır.

Hüseyin Hüsameddin'e göre Karsan Han M.Ö. 1260 yıllarında hükamdarlık yapmış Turani kavimlere mensup bir hükümdar idi.Karsan kelimesi de Turani lügatlarda sincaptan büyük ve karnı çil yırtıcı bir hayvan olup, tilkiye benzemektedir. Türkçe'de buna karsak da denilmektedir (16).

Karsak Han'ın hüküm sürdüğü dönemlerde Amasya'nın da içinde bulunduğu bölgelerde yaşayan halk Turani kavimlerden oluşmaktaydı. Bu kavimlerin birbiriyle uğraşması ve diğer milletlerin de bunların aleyhine ittifak etmeleri neticesinde, Turani kavimlerin bir kısmı Orta Asya'ya doğru göç etmeye başlamışlardır. Fatah bu kavimlerin Anadolu'nun yerlisi mi yoksa başka bölgelerden mi göç edip geldikleri tesbit olunamamıştır.

Turanilerden ikinci defa Anadolu'ya gelenler Uygur Türkleri olmuştur. Amasya bölgesine ise On Uygurlardan Bozoklar

(14)Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.126-127.

(15)I.Şahin-F.Emecen; a.g.m. s.1.

(16)Hüsameddin; a.g.e. C.I. s.18, C.II. s.130; D.Mehmet Doğan; **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara 1992, s.600.

yerleşmişlerdir. On Uygurlar'a Onlar-Hunlar denildiği için Amasya bölgesi On-Hun bölgesi olarak da anılmaya başlamıştır.

Bozokların Amasya'ya gelişi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Amasya'da M.Ö.500'lü yıllara kadar hüküm sürdükleri tahmin olunmaktadır. M.Ö. 540 yıllarında Amasya Hükümdarı, Sevinç Han isminde bir Türk idi. M.Ö. 533 yılında Sevinç Han, İran Hükümdarı Keyhüsrev'in himayesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Sevinç Han'ın ölümü üzerine oğlu Imas Han hükümdar oldu. Daha sonraki hükümdarların isimleri tesbit edilememiş olmakla birlikte, M.Ö. 431 yılında Bozoklardan Buzans Basan Han'ın hükümdar olduğu bilinmektedir. Amasya'da **Amazon**, **Harşenun** ve **Hun** ismiyle üç Turani sülale bin yıldan fazla hükümet etmişlerdir (17).

İran hükümdarı II. Ardeşir zamanında (M.Ö.V.Asır) İran hakimiyetine giren Amasya, Makedonya Kralı Büyük İskender'in III. Daryüs'ü M.Ö.331 yılında mağlup etmesi izerine, İskender İmparatorluğu sınırları içerisinde dahil olmuştur(18) . Daha sonraki dönemlerde Kapadokya valisi Aryarat tarafından zabtedilen Amasya; o dönemlerde üç milleti bünyesinde barındırmaktaydı. Bu milletler; Turaniler, Farisiler ve Yunanlılar idi. Turaniler Amasya'nın asli halkı olup, eski Samiriler zamanında buraya yerleşmişlerdi. Bu tarihin M.Ö.IV. asır olduğu tahmin edilmektedir(19) .

Aryarat'tan sonra Pon (Amasya) valisi olan Amnetas İskender İmparatorluğu topraklarının ömerası arasında taksim edilmesinden yararlanarak krallığını ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra III. Mihritades Ammetas'a karşı mücadele ederek Pon kıtasını ve Amasya'yı zaptetmek suretiyle kendisini Pon kıtası hükümdarı ilan eyledi ve böylece Amasya'da Pon krallığı kurulmuş oldu (M.Ö. 291).

Amasya'da Mihritades'ler hükümeti, VII. Mihritades'in oğlu Farnas'ın Romalılarla yapılan savaşlarda babasına ihanet edip Roma tarafını tutması ve babasını katletmesi üzerine son buldu (M.Ö.66).

Roma İmparatoru Sezar'ın III. Farnas'ı yenerek öldürtmesi üzerine Pon Kıtası'nın idaresi Dizitur İlis'e tevdi edilerek Pon Hükümdarlığı Roma idaresinde bir devlet haline getirildi. Dizutar'dan sonra yerine oğlu Amnetas hükümdarlığa geçti. Amnetas'ın evlat

(17) Hüsameddin; a. g. e. C.II. s. 143-146.

(18) Amasya İl Yıllığı 1967, s. 81.

(19) Hüsameddin; a. g. e. C.II, s.150-156.

bırakmadan M.S 25 yılında ölümü üzerine, Pontus Hükümeti'ne son verilerek toprakları Roma İmparatorluğuna geçti.⁽²⁰⁾ Roma İmparatorluğu döneminde Amasya'nın bir eyalet olarak varlığını devam ettirdiğini, MÖ I. Asırda yaşamış olan Amasyalı coğrafyacı Strabon'dan öğremekteyiz. Strabon, kendi döneminde Amasya'nın bir eyalet olduğunu, fakat daha önceleri burasının krallara ait önemli bir role sahip bulunduğunu belirtmektedir⁽²¹⁾.

B- ROMA VE BİZANSLILAR DÖNEMİNDE AMASYA

Pontus Hükümeti'nin Roma İmparatorluğu tarafından yıkılması üzerine, Pon Kıtası ile Kapadokya bölgesi birleştirilerek Armenyak isminde bir vilayet kuruldu ve valiliğine de Cermanikos getirildi. Bu dönemde vilayetin merkezi olan Amasya'ya **Metropol** denilmeye başlandı.

Roma İmparatoru Konstantin, Pon valiliğine Pelin'i ve Amasya Metropolitliğine de Astris'i tayin etti. Bu tarihten sonra Amasya ve çevresinde Hristiyanlık yayılmaya ve Hristiyan olmayanlara çeşitli tazyik ve işkenceler yapılmaya başlandı. Amasya'da ilk Hristiyan metropolitliği, 299 yılında İmparator olan Lisinus zamanında kurulmuştur.⁽²²⁾

Roma İmparatoru Teodos, topraklarını oğulları arasında ikiye taksim ettiği zaman Pon Kıtası'nın toprakları tamamıyla Bizans İmparatorluğu'na kalmıştır. Böylece Pon Kıtası onbir livadan teşekkül eden bir vilayet haline getirilmiş ve Amasya Şehri de vilayet merkezi yapılmıştır.

391 yılında Hazar Hükümdarı Salib Han komutasındaki Peçeneklerle Kumanlar'ın Pon Kıtası'nı işgal etmeleri üzerine, Peçeneklerden Sungay Han idareyi ele geçirerek Amasya'yı karargah yaptı. Böylece Amasya Şehri Bizans İmparatoru Marsiyanus tarafından 451 yılında geri alınıncaya kadar Peçeneklerin idaresi altında kalmıştır.⁽²³⁾

Roma İmparatorluğu döneminde Metropol olan Amasya, Bizans döneminde Pon Vilayeti Patriğinin oturduğu yer haline getirilmiş ve

(20) M.W.Ramsay; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. çev. Mihri Pektaş, Ankara 1961, s.508, 509.

(21) Strabon; *Coğrafya*, Kitap XII. Bölüm I.II.III. çev. Adnan Pekman, İstanbul 1969, s. 60.

(22) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.186-190.

(23) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.196-199.

Amasya'nın ilk patriği de Aya Nikaus olmuştur. Diğer meşhur patrikler ise Entimus ve Aya Vasilus'tur.

Amasya İran Hükümdarı Hüsrev Perviz tarafından 609 yılında işgal edilmiş ancak 619 yılında Bizans İmparatoru Herakliyus tarafından geri alınmıştır. İranlıların elinden kurtulan Amasya, 707 yılından itibaren de Müslüman Arap Orduları'nın saldırılarına hedef olmaya başlamış ve 33 yıl boyunca Bizans ve Emevi orduları arasında el değiştirip durmuştur.

Emevi komutanı Emir Müslüme 708 yılında Amasya Patriği Kalis'i yenerek Amasya'yı işgal etmiş ancak bir yıl sonra Bizans İmparatoru Vartan tarafından tekrar ele geçirilmiştir. 710 yılında Müslümanlar tarafından tekrar kuşatılan şehir, bu muhasaraya iki yıl kadar dayandıktan sonra Battal Gazi'nin Patrik Agriton'u öldürmesi üzerine 712 yılında yeniden fethedilmiştir.

Bundan sonra da Müslümanlarla Bizanslılar arasında sürekli el değiştiren Amasya, 736 yılında Emir Süleyman'ın, Yuanis'in ordularını bozguna uğratması üzerine tekrar Müslümanların eline geçti ise de 738 yılında General Yuanis tarafından geri alınmıştır.

Emevi hanedanının iktidardan uzaklaşıp, yerine Abbasiler'in geçmesi üzerine Amasya fatihi Eban b. Muaviye ile oğlu Abdullah Amasya Valisi Yuanis'e sığındı(751). Ancak Vali Yuanis'in kendisine sığınan bu zevatı ve maiyetindekileri öldürtmesi ve Müslümanları Hristiyanlığa zorlaması sonucu Halife Mansur 70.000 kişilik bir orduyu Emir Abdülvahhab komutasında Bizans üzerine gönderdi. Abdülvahhab'ın adamlarından Hasar b. Kahteba'nın, 757 yılında Amasya'yı ele geçirmesi neticesinde Bizanslılar sulh yapmak mecburiyetinde kalmışlardır⁽²⁴⁾.

Bizanslılar'ın 759 yılında, yapılan bu sulhu bozarak Amasya'yı yeniden zabdetmeleri sonucu Emir Malik komutasındaki Abbasi ordusu 761 yılında Bizanslılara galip gelmiş ve Amasya Valisi General Luanis bu muharebede öldürülmüştür.

784 yılında İmparatoriçe İren'in başkomutanı Tekrur kaybedilen yerleri geri almakla görevlendirilerek, Amasya üzerine gönderildi. Şehrin Valisi Yezid mukavemet edemiyerek Bağdad'a döndü ve Amasya tekrar Bizanslıların eline geçti(785).Halife Harun Reşid

(24) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.228-229.

zamanında yeniden fethedilen Amasya kısa bir süre sonra tekrar Bizanslıların eline geçmiştir.

Sürekli olarak el değiştiren şehir, 906 yılında Emir Ahmed b. Kilig el-Türki tarafından yeniden fethedilmiş⁽²⁵⁾ ve bir müddet sonra da Haleb Hükümdarı Seyfü'd-Devle'nin taarruzlarına uğramıştır. Ancak Abbasiler'in son zamanlarındaki zaafıtan yararlanan Bizans orduları, Seyfü'd-Devle'nin Şam'a gitmesini fırsat bilerek İslam ülkelerine saldırmaya başlamışlardır. Pon ve Kapadokya valisi Phdkas ile Kilikya Valisi İoannes Çimiskes, Haleb'e kadar bütün İslam ülkelerini viraneye çevirmişlerdir. Adı geçen Valiler Amasya'lı oldukları için Seyfü'd-Devle 12 sene müddetle Amasya'ya hücumlarını sürdürmüştür.....

Bizans İmparatoru Nikeghoros Phokas'ın öldürülmesi üzerine yeğeni Bardas Phokas, 965 yılından sonra birkaç kez isyan ederek Amasya'da krallığını ilan ettiyse de, isyan her defasında bastırılmıştır.

1050 yılında Amasya'da şiddetli bir deprem olmuş ve bir çok ev ve işyeri bu depremde yerle bir olmuştur⁽²⁶⁾.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da Bizans hakimiyeti çökmeye başladı. 1075 yılında da Amasya, Alp Arslan'ın emirlerinden Melik Ahmed Gazi (Danışmend Gazi) tarafından fethedildi. Böylece Amasya'da 700 yıllık Bizans hakimiyeti sona ererek Türk-İslam Hakimiyeti başlamış oldu.

C- DANIŞMENDLER DÖNEMİ'NDE AMASYA

Malazgirt Zaferi'ni müteakip, Bizanslılarla yapılan sulh bozulunca, Sultan Alp Arslan birtakım Türk beylerini Anadolu'nun fethine me'mur etti. Bizans ordusu ve mukavemeti kalmadığı için Türkmenler her tarafı süratle fethetmeye ve fethedilen bu yerlere yerleşmeye başladılar.

Bu Türkmen beylerinden Gümüş-Tekin Ahmed (Danışmend) Gazi, Sivas ve Amasya'yı fethederek 14 Şubat 1075 günü Amasya'ya girdi. Ahmed Gazi birkaç gün önce gönderdiği elçisini astıran Amasya Valisi Jutateüs'ü aynı yerde astırmak suretiyle, Amasya'da Bizans hakimiyetine son verdi. Böylece Ahmet Gazi Amasya Fatihisi olarak tarihe geçmiş ve Amasya'da Danışmentler dönemi başlamış oldu.

(25) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.238.

(26) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.258.

Danişmend oğlu Ahmet Gazi Niksar'a yerleşerek, fetihlerini Karadeniz sahillerine kadar genişletti (27).

Amasya'nın Danişmendler tarafından fethinden sonra Horasan ve Havarizm'den gelen Türkmen ve Türk boyları buraya yerleştirilmiş ve böylece Danişmentlerin nüfuzu güçlenmeye başlamıştır.

1096 yılında İstanbul önlerine kadar gelen ve sayıları 300.000 civarında olan haçlı ordularının, Rum kumandanlarla anlaşarak her taraftan Türklerin üzerine yürümeye başlamaları sonucu Melik Ahmet Gazi ile Süleyman Şah'ın oğlu Kılıç Arslan ittifak ederek haçlıların uğrayabilecekleri her yeri yakıp yıkmak suretiyle onların yararlanabilecekleri yerleri tuttular. Haçlı ve Türk orduları arasında yapılan bu savaşta Danişmend Ahmed Gazi yaralanmış ve yerine oğlu İsmail Beyi getirdikten sonra da vefat eylemiştir(28).

Haçlı ve Rum ordularıyla yapılan savaşlar sırasında çok sayıda eski ve yeni eserlerin tamamına yakını harap olmuştur. Bu eserlerin bir kısmı haçlı orduları faydalanmasın diye Türkler tarafından yıkılırken, özellikle kiliselerin haçlı orduları tarafından yıkılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü o zamanlarda Doğu ve Batı kiliseleri arasında mezhep düşmanlığı had safhaya ulaşmıştı(29).

1101 yılının Temmuz ayında Haçlı orduları Kastamonu istikametinden Amasya'ya doğru tekrar saldırdılar. Merzifon'a kadar ilerleyen haçlı orduları pusuya düşürülerek büyük zayıat vermelerine rağmen Kızılırmak'ı geçerek Amasya'ya doğru ilerledi. O zaman Amasya Danişmend Ahmed Gazi'nin oğlu İsmail'in idaresinde bulunuyordu.

Amasya muhasarası sırasında Kılıç Arslan ve Danişmend İsmail Gümüş-Tekin, ordularıyla haçlıların karşısına çıkarak onları müthiş bir bozguna uğrattılar. Bu meydan muharebesi Merzifon-Amasya arasında Kızılırmak yakınındaki bir ovada 5 Ağustos 1101 yılında meydana gelmiştir(30).

(27) Ali Sevim-Yaşar Yücel; *Türkiye Tarihi (Fetih, Selçuklular ve Beylikler Dönemi)* Ankara 1989, s. 84; Osman Çetin; *Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı*, İstanbul 1990, s. 48; Osman Turan; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s.50-51.

(28) A. Sevim- Yaşar Yücel; a.g.e. s.114.

(29) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s. 303.

(30) Zeki Velidi Togan; *Umumi Türk Tarihine Giriş*, C.I. İstanbul 1981, s. 204, Komisyon; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.VIII. İstanbul 1988, s. 125.

Selçuklu hükümdarı Sultan Kılıç Arslan'ın Musul dolaylarında nehre düşüp boğularak ölmesi üzerine Selçuklu ve Danişmend ülkeleri birleştirilerek Gazi İsmail Han Anadolu hükümdarı, Amasya da Anadolu Hükümeti'nin merkezi oldu. Gazi İsmail Han'ın 1112 yılında ölümü üzerine kardeşi Konya Valisi Melik Şemseddin İbrahim Anadolu Hükümdarlığı'na getirilirken Konya da hükümet merkezi oldu ve Fetih Han Gazi de Amasya Valiliğine getirildi.

1116 yılında Sultan İbrahim Han'ın ölümü ve Sultan Mesud'un Selçuklu ülkesini zabtederek Konya'yı hükümet merkezi yapması üzerine Niksar Emiri Sunkur Han da Amasya hükümdarlığına getirildi. Amasya böylece tekrar Danişmendlilerin merkezi oldu.⁽³¹⁾

Sultan Sunkur Han'ın 1134 yılında ölümü üzerine Melik İzzeddin Mehmed Gazi Amasya hükümdarı oldu. Annesi cariye olduğu için Melik İzzeddin Mehmed 1140 yılında iktidardan uzaklaştırılarak Niksar Emirliğine, Niksar Emiri Yağıbasan da Amasya hükümdarlığına getirildi.⁽³²⁾

Emirlerin biribirleriyle ve hükümdar Yağıbasan Han'la mücadeleye girişmelerinden yararlanan Selçuklu hükümdarı Sultan Mesud 1143 yılında Danişmend ülkesini zabtederek Anadolu hükümdarı oldu ve Amasya'yı da kendisine hükümet merkezi yaptı.

Danişmedlilerin Amasya'da hakimiyeti 1074-1143 yılları arasında tam 69 yıl devam etti. Melik Ahmed, İsmail, İbrahim, Sunkur, İzzeddin Mehmed ve Yağıbasan adlarındaki hükümdarlar Amasya'da hükümet etmişlerdir⁽³³⁾.

Bazı kaynaklar Danişmend hakimiyetini Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın (1156-1192) Amasya'yı hakimiyeti altına almasına kadar uzatmaktadır⁽³⁴⁾. Bu kaynaklar Selçuklu Hükümdarı Sultan Mesud'un 1160 yılında ölümü üzerine Amasya Valisi olan küçük oğlu Şehinşah zamanında Niksar Emiri Yağıbasan'ın hükümdarlığını ilan ederek Amasya'ya oğlu Cemaleddin İsmail Bey'i Vali yapması sebebiyle böyle bir kanaate varmışlardır. Sultan Yağıbasan kısa süren bu hakimiyetinden sonra Amasya, 1166 yılında Sultan Şehinşah

(31) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.315.

(32) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.335.

(33) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.324-325.

(34) İ.Şahin- F. Emecen; a.g.m. s.1, Türk Ansiklopedisi C.II. Ankara 1948, s. 245.

tarafından tekrar zabtedilmiş ve böylece Danişmendliler'in idaresine tamamen son verilmiştir⁽³⁵⁾ .

D - SELÇUKLULAR DÖNEMİ'NDE AMASYA

Amasya, Selçuklu Hükümdarı Sultan Mesud'un 1143 yılında Danişmend ülkesini zabtedmesi üzerine Selçuklu hakimiyetine girdi. Amasya İli de ülkenin hükümet merkezi oldu. Sultan Mesud'un 1160 yılında ölmesi üzerine vasiyeti gereği büyük oğlu Kılıç Arslan Konya, küçük oğlu Şehinşah da Amasya hükümdarı olmuşlardır⁽³⁶⁾ .

Osman Turan'ın iddiasına göre ise Sultan Mesud'un ölümü üzerine Sivas ve Amasya tarafları damadı Yağıbasan(Yağ-u-pasan)'a verilmiştir. Sultan Mesud Amasya civarında Simre kasabasını 1143 yılında inşa etmiştir ki, burasının bugünkü Vezirköprü olduğu anlaşılmaktadır. Kendisi de burada inşa ettiği türbesine defnolunmuştur.⁽³⁷⁾

Amasya hükümdarı Sultan Şehinşah ile Konya hükümdarı büyük biraderi Sultan Kılıç Arslan'ın Rumlar ile savaşa girişmeleri üzerine Zülkarneyn diye meşhur olan Malatya Emiri Alp Arslan b.Aynü'd-Devle, Ahmed Gazi ile Niksar Emiri Yağıbasan Amasya'yı ele geçirdiler.Amaçları Sivas Vilayetini tamamen zabtederek Danişmend Hükümeti'nin nüfuzunu tekrar te'sis etmektir.

1166 yılında Sultan Şehinşah Amasya İli'ni tekrar zabtederek Selçuklu hakimiyeti altına aldı⁽³⁸⁾ . Bundan dolayı bazı kaynaklar Amasya'da Selçuklu hakimiyetinin başlangıcını 1166 olarak kaydetmektedirler. Sultan Şehinşah'ın 1179 yılında vefatı üzerine Gıyaseddin Mehmed Han Amasya hükümdarı oldu ise de Konya Hükümdarı Sultan II.Kılıç Arslan tarafından iktidardan uzaklaştırıldı.

II. Kılıç Arslan uzun ve şerefli bir mücadele hayatı sonucu ihtiyarlayıp seferlere çıkamaz olunca, eski Türk Devlet geleneğinde olduğu gibi topraklarını onbir oğlu arasında paylaştırdı. Bu taksimat sonucu Amasya toprakları ve hükümdarlığı Nizameddin Ergun Şah'a tevdi edildi.Bu taksimatın yapıldığı tarih hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Bazı tarihçiler bu taksimatın 1186 yılında yapıldığını

(35) Amasya İl Yıllığı 1967, s.87.

(36) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.324.

(37) O. Turan; a.g.e. s.195.

(38) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s. 335-340.

ileri sürerlerken⁽³⁹⁾ , bazıları da bu tarihi 1193 yılı olarak göstermektedirler⁽⁴⁰⁾.

1197 yılında Nizameddin Ergun Şah, Konya hükümdarı II.Rükneddin Süleyman Şah tarafından iktidardan uzaklaştırıldı.Böylece Amasya ve Niksar bölgelerinin hakimiyeti Süleyman Şah'a geçti. Süleyman Şah Amasya hükümdarlığına Celaleddin Sencer Han'ı getirdi.II.Rükneddin Süleyman Şah, kısa süren saltanatına(1196 -1204) rağmen Selçuklu sultanları arasında kudret ve adaleti birleştirmesi ile büyük hizmetler yapmış bir hükümdardır⁽⁴¹⁾ .

Sultan Celaleddin Sencer Han'ın Bizanslılarla yapılan bir muharebede ölmesi üzerine oğlu Sultan Nasreddin Süleyman Han Amasya hükümdarı oldu. 1209 yılında Erzurum hükümdarı Tuğrul Han Amasya'yı zabtederek bir vilayet haline getirdi.Ancak Amasya kısa bir süre sonra tekrar Konya hükümetine iade edilerek valiliğine de Bedreddin Ebu Bekir Bey getirildi.

Bedreddin Ebu Bekir Bey'den sonra Amasya'da; Sultan Rükneddin Kayser Han, İzzeddin Selçuk Han (1219 -1222), Mübarezeddin Halife Alp - Hilfet Gazi (1222 - 1227), Kamereddin Karaman Bey (1227 - 1229), Hacı Nureddin Tuğrak Bey (1229 - 1234), Emir Hüsameddin Bereket Han (1234 -1238), Zaireddin Hurşid Bey (1238 -1239) ve Hacı Mübarezeddin Armağan Şah gibi valiler görev yapmışlardır.

Baba İshak Olayı

Sultan I. Mesud zamanında Amasya'da ilk defa bir hangah (tekke) bina edilmiş ve meşhur şeyhlerden Tacik Mahmud adıyla şöhret bulan Seraceddin Mahmud b. Ali ilk tekke şeyhi olmuştur.Daha sonra Alaaddin Mehmed b. Mahmud ve 1230 yılında ise Baba İlyas Horasani diye meşhur olan Şucaaddin Ebu'l-Vefa İlyas b. Ali el-Horasani ve O'ndan sonra da **Baba İshak** tarikat şeyhliğine geçmiştir⁽⁴²⁾ .

Baba İlyas denilen bu şeyh acem elinden gelip Sultan Alaaddin zamanında Amasya bölgesinde Çat denilen kasabaya yerleşmiş ve daha

(39) Komisyon; a.g.e. C.VIII. s.257, O. Turan; a.g.e. s.217.

(40) Yinanç; a.g.m. s.394.

(41) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.343,O. Turan; a.g.e. s.247.

(42) Hüsameddin; a.g.e. C.I. s.323.

sonra da tekke şeyhi olmuştur⁽⁴³⁾ . Baba İshak Kefersudi ise aslen Rum olup Amasya'dan Urfa civarlarına giderek kendisini Müslüman olarak takdim etmiştir. Daha sonra Şiraz'da eski Sivas kadısı Ebu Abdullah Mehmed et-Temimi'den usul-u Şiayi, Havend'de de Alaaddin Mehmed b. Hasan Sani'den usul-u Batniye'yi okumuştur.

Baba İshak tahsilini tamaladıktan sonra Urfa taraflarındaki Kefersud nahiyesinde ikamet edip, etrafındaki bir takım cahilleri kendisine bağlamıştır. Baba İshak, Kefersud'dan sonra Amasya'nın Çat denilen bir kasabasına yerleşti. Kendisine bağlı taraftarlar Amasya -Tokat -Sivas'da 1240 tarihinde kendilerini yeterli görüp isyan hareketi başlattılar. Devlete karşı iki defa başarı kazandılar. Daha sonra Sivas'a doğru yürüyüp burasını ele geçirdiler. Maksatları Baba Resul ve **Baba İshak**'la buluşmak idi. O sırada Baba İshak Amasya'da bulunuyordu.

Bu isyan üzerine Gıyaseddin Keyhüsrev Kubad-abad'a kaçarak bir kaleye sığındı. Mübarezeddin Armağan Şah'ı Amasya subaşılığına ve asileri durdurmağa memur etti. Armağan Şah asilerden önce Amasya'ya gelerek şehre hakim oldu ve **Baba İshak**'ı zaviyesinden çıkarıp kale burçuna asarak idam etti⁽⁴⁴⁾. Fakat bir gece Babailerden bir grup bir fırsatını bulup Armağan Şah'ın hanesini basarak kendisini şehid ettiler⁽⁴⁵⁾ .

Daha sonra isyan tamamen bastırıldı ve Alaaddin Alishir Bey 1240 yılında Amasya valisi oldu. Baba İshak ve taifesinin fikirlerine "tarikatlar" bölümümüzde değineceğimiz için burada sadece tarihi seyri vermekle yetiniyoruz.

E- MOĞOLLAR DÖNEMİNDE AMASYA

Moğol İmparatoru Küyük Han zamanında Baycu Nuyan komutasındaki Moğol ordusu 1242 yılında Erzurum'u işgal ederek Sivas üzerine yürüdü. 1243 yılında Köseadağ'da Moğollar'la Selçuklular arasındaki muharebede Selçuklu ordusu yenilgiye uğradı. Amasya Valisi Alaaddin Alishir Bey muharebede öldü ve yerine Seyfeddin Haydar Bey getirildi. Amasya'ya sığınan Sultan Alaaddin Keyhüsrev,

(43) Oruç Beğ Tarihi, Haz. Atsız, İstanbul (t.siz) s.21

(44) Fuad Köprülü; Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, İstanbul 1981, s.97, O. Turan; a.g.e. s.423, Köprülü; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1993, s. 207.

(45) Mustafa Akdağ; Türkiye'nin İktisadı ve İctimai Tarihi, C.I İstanbul 1995, s. 57.

Moğollarla şartları çok ağır olan bir anlaşma imzalamak zorunda kaldı(1245).

Anlaşma gereğince Selçuklu Ülkesinin tamamı Moğol İmparatoru'nun nüfuzu altına girdi. Anadolu'daki Selçuklu topraklarının idaresi Anadolu Genel Valisi Baycu Nuyin(Nuyan)'a verildi⁽⁴⁶⁾. Böylece Amasya Moğollar'ın nüfuzu altına girmiş oldu ve Seyfeddin Toruntay da Amasya Valiliği'ne getirildi.

Moğollar'ın Amasya, Niksar ve Çoruh boylarına yerleşmeleri sonucu bu bölge Samagar ve O'ndan sonra da oğulları ile diğer Tatar beyleri tarafından idare olunmaya başlandı⁽⁴⁷⁾. 1258 yılında Moğol İmparatoru Mengü Han'ın ölümü üzerine İlhanlı Sultanı Hülagu Han Anadolu'yu işgal etti ve böylece Amasya da İlhanlılar'ın nüfuzu altına girmiş oldu.

Hülagu Han 1259 yılında Selçuklu Devleti'ni ikiye ayırarak, Kızılırmak'ın doğusundaki yerlerin idaresini Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'a bıraktı. Vali Seyfeddin Toruntay da saltanat naibi oldu. İlhanlı İmparatoru Ergun Han Sultan Giyaseddin Mesud (II.Mesud)'u Amasya Hükümdarlığına getirirken Necmeddin Ferruh Bey de II. Mesud'un Veziri oldu.

Sultan Giyaseddin Mesud'un yeğeni Baltubay Moğollar'ı Anadolu'dan çıkarmak ve amcasını Anadolu Hükümdarı yapmak için Amasya'da isyan etti. Moğol serdarı Kutluğ Şah ayaklanmayı bastırarak Gazan Han'ın emriyle Giyaseddin Mesud'u Hemedan Kalesi'ne hapsetti⁽⁴⁸⁾. Sultan Mesud'un tahttan indirilmesi üzerine III.Alaaddin Keykubat 1298 yılında Gazan Han tarafından Selçuklu Sultanlığına getirildi.

Alaaddin Keykubat Anadolu'nun birçok yerini olduğu gibi Amasya Şehrini de imar etti ve hüküm sürdüğü bu yerleri tam bir İslam şehri haline getirdi⁽⁴⁹⁾. Gazan Han, Mısır Seferi'nde başarısız kalması ve Anadolu'da durumunun sarsılması üzerine 1300 yılında Giyaseddin Mesud'u hapisten çıkararak tekrar Amasya hükümdarı yaptı. Giyaseddin Mesud 1308 yılına kadar hükümdarlık yaptıktan sonra vefat eyledi⁽⁵⁰⁾.

(46) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s.380-383, Komisyon; a.g.e. C.VIII, s. 308-310.

(47) Togan; a.g.e. C.I s.236.

(48) Abdülkerim Özeydin- Fahamettin Başar; **İslam Tarihi** .C.VIII. İstanbul 1994, s. 203.

(49) O. Çetin; a.g.e. s.103, O. Turan; a.g.e. s.333.

(50) Komisyon; a.g.e. C.VIII, s.352.

Böylece Amasya'da hükümet eden Selçuklu Ailesi'nin hükümdarlığı sona erdi. Amasya'da hükümet eden ilk Selçuklu Hükümdarı Sultan Mesud (I. Mesud) olduğu gibi, sonuncusu da Mesud (Sultan Giyaseddin II. Mesud) oldu⁽⁵¹⁾. Sultan II. Mesud'un ölümünden sonra Anadolu Eyaleti'nin idaresi Veziri Şemseddin Ahmed Bey'e verildi. 1312 yılında meydana gelen bir ayaklanmada Şemseddin Ahmed Bey öldürüldü.

1320 yılında Anadolu Eyaleti Rumiye Valisi Timurtaş Bey'in nüfuzu altına girdi ve Amasya Valiliğine Taceddin Mehmed Bey getirildi. Daha sonra Seyfeddin Banukşah (1326 - 1332), Şahabeddin Şadi Bey (1332 - 1336) Amasya valiliklerinde bulundular. İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümü üzerine, İlhanlılar'ın Anadolu'daki nüfuzu sona erdi.

Bu durumdan yararlanmasını bilen Niksar Emiri Taceddin Doğan Şah 1340 - 1341 yılında Amasya'yı işgal ettiyse de 1341 yılında Ertana (Eratna) Bey'in adamlarından Zeyneddin Tuli Bey, Doğan Şah'ı Amasya'dan çekilmek zorunda bırakarak burasını zebtetti ve Amasya böylece Ertana (Eratna) Devleti'nin hakimiyeti altına girdi⁽⁵²⁾.

F- ERATNALILAR DÖNEMİ'NDE AMASYA

Eratna Beyliği, Orta Anadolu'da XIV. Yüzyıl ortalarında kurulmuş bir Türk Beyliğidir. Beyliğin kurucusu olan Eretna Uygur Türklerinden olup Olcaytu Han zamanında ikinci dereceden bir emir durumunda idi⁽⁵³⁾.

Ebu Said Bahadır Han'ın 1335 yılında evlat bırakmadan ölmesi üzerine Cengiz Ailesine ait bazı hanlar İlhanlı tahtını elde etmek üzere mücadeleye giriştiler. Meydana gelen bu karışıklıklar sırasında Anadolu Valisi olan Büyük Şeyh Hasan yerine Eretna'yı vekil bırakmıştı⁽⁵⁴⁾.

1344 yılında Eretna durumu müsait görerek bağımsızlığını ilan etti. Kendisine Sultan adı ve Alaaddin ünvanı vererek adına sikke

(51) Hüsameddin; a.g.e. C.II. s.458.

(52) Yinanç; a.g.m. s.394.

(53) İ.Hakkı Uzunçarşılı; Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1988, s.155. Faruk Sümer; Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Beşkilatı, Destanları, İstanbul 1992, s.124.

(54) Uzunçarşılı; Anadolu Beylikleri, s.156.

kestirdi. Eretna Bey istiklalini ilan ettiği zaman Sivas, Kayseri, Niğe, Tokat, Amasya, Erzincan, Şarki Karahisar, Niksar Canik ve Develi toprakları kendisine bağlı idi. Devlet merkezi önce Sivas sonra da Kayseri olmuştur.

Eretna Devleti'nin ilk Amasya Valisi Ziyneğdin Tuli Beydir. Tuli Bey'in ۆlümü üzerine 1346 yılında Elhac Nureğdin Kutlu Şah Amasya Valisi oldu. Eretna Bey'in ۆlümünden sonra kardeşi ve oğulları arasında başlayan iktidar m¼cadelesi sırasında h¼k¼met merkezi Sivas'tan Kayseri'ye nakledildi. Kutlu Şah Sivas ve Őehabeddin Ahmed Şah da Amasya Valisi oldular.

Bu sırada Konya'da Vali Davud Bey'e karşı halkın baŐgösterdiđi hoŐnutsuzluđu değerlendiren Kutlu Şah, Konya ileri gelenleri ile anlaşarak, kale kapılarını açtırdı ve Konya'ya sahip oldu. Böylece Konya da Eretnalılar'ın hakimiyetine girmiş oldu⁽⁵⁵⁾.

Kutlu Şah, Konyalılar'ın sempatisini kazanmak için Simre'de oturan Sultan Taceddin AltunbaŐı Selçuklu H¼k¼mdarı olarak ilan etti. Ancak Karamanoğlu Mehmed Bey'in Konya'yı geri alması üzerine Ő¼caaddin Süleyman Bey Amasya'da isyan ederek Sultan Taceddin AltunbaŐı iktidardan uzaklaŐtırdı ve 1356 yılında Amasya Emiri oldu.

1361 yılında Şadgeldi tarafından, Emir Alaaddin Ali Bey'in valiliğine son verilerek Şadgeldi Amasya'da ikinci defa emir oldu. Böylece Amasya, Eretna Beyliği'ne bağlılığını terkederek müstakil bir beylik haline geldi⁽⁵⁶⁾. O sırada Sivas'da h¼k¼m süren Kadı Burhaneddin Amasya için büyük bir tehlike oluşturmakta idi. Kadı Burhaneddin Amasya Beyliği toprakları üzerinde açıkça hak iddia etmeye başladı ve çeşitli manevralara giriŐti. Ayrıca Amasya toprakları üzerinde, Kastamonu h¼k¼mdarı Kötürüm Bayezid ile İsfendiyar Bey ve Canik Beyi Taceddin'in de gözü vardı.

Beyliğin müsteŐarı Ali Bey, kurtuluŐ çaresi olarak Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiyi tavsiye etti ve bu fikir Fahreddin Ahmed Bey tarafından da müsbet karŐılandı. Çünkü Osmanlılarla, Karamanlılar ve Kadı Burhaneddin arasında sürekli bir rekabet vardı. Aynı Şekilde Amasya Beyliği ile Kadı Burhaneddin Devleti ve Karamanlılar arasında da bir rekabet bulunmakta idi. Bunun için

(55) Hüsameddin; a.g.e. C.III. s.49 vd. Komisyon; a.g.e. C.VIII. s.577.

(56) İ.Şahin- F.Emecen; a.g.m. s. 2.

Karamanlılar Konya'yı, Osmanlılar da Amasya'yı kendilerine kısmet olacak sultanlık tahtının gizli başşehirleri olarak görmekte idiler⁽⁵⁷⁾.

İsfendiyar Bey ile Kadı Burhaneddin'in Amasya'yı ele geçirme hazırlıkları üzerine Osmanlı Padişahı Sultan I. Murad, şehzadesi Yıldırım Bayezid'i Amasya'ya gönderdi. Yıldırım Bayezid 1386 yılı Ramazan Bayramı'nın birinci günü Amasya'ya hiçbir direniş görmeden girdi⁽⁵⁸⁾.

Aşıkpaşa Oğlu'na göre Amasya'yı Yıldırım Bayezid Han'a, o zamanki Amasya Valisi Fahreddin Bey kendi eliyle teslim etti⁽⁵⁹⁾. Böylece Amasya Osmanlı hakimiyetine girmiş oldu ve bu her tarafa bildirildi. Osmanlı idaresindeki Amasya'nın ilk valisi de Şehzade Yıldırım Bayezid oldu.

G- OSMANLILAR DÖNEMİ'NDE AMASYA

Amasya 1386 yılında kendi isteği ile Osmanlı hakimiyetine girerek devletin bir eyaleti olmuş ve Amasya da eyalet merkezi olarak kalmıştı. Eyaletin ilk valisi olan Yıldırım Bayezid, I. Kosova Savaşı'na gittiğinden, Amasya'nın idaresini eski sahibi Fahreddin Ahmed Bey'e bırakmıştı. Bunu fırsat bilen Kadı Burhaneddin, Amasya'ya kadar ilerleyerek Fahreddin Ahmed Bey'i kaleye sıkıştırdı. Sultan Murad'ın Kosova Savaşı'nda şehid edilmesi üzerine padişah olan Yıldırım Bayezid tekrar Amasya'ya kadar gelmiş ve bunun üzerine Kadı Burhaneddin geri çekilmek zorunda kalmıştır.

1393 yılında Eflak Harbi sebebiyle Amasya'dan Balkanlar'a asker gönderilmesini fırsat bilen Kadı Burhaneddin yeni bir deneme yaptı ise de, Niğbolu Zaferi'nden sonra Amasya'ya gönderilen Timurtaş Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu karşısında tutunamayıp geri çekildi. Bundan sonra 1398 yılında Amasya Sancak Beyliği'ne de Şehzade Mehmed Çelebi getirilmiştir⁽⁶⁰⁾.

1402 yılında Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesi üzerine, Amasya valiliğine Taceddin Devletşah, Timur tarafından vali olarak tayin edildi. Fakat halk Devletşah'ı Amasya'ya sokmadı. Buna hiddetlenen Timur, adeti üzere Amasya ileri gelenlerini

(57) Akdağ; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C.I. s. 205.

(58) Hüsameddin; a.g.e. C. III. s. 135. Togan; a.g.e. C.I. s.348.

(59) Aşıkpaşa Oğlu *Tarihi*, haz. Atsız, İstanbul 1970, s. 78-79.

(60) Yılmaz Öztuna; *Büyük Türkiye Tarihi*, C.II, İstanbul 1977, s. 315.

imtihana tabi tuttu. Timur'un adetine göre gittiği yerin ulemesi, kendi uleması tarafından sorulan sorulara doğru cevap verdikleri takdirde tahrip ve yağmadan muaf tutuluyordu.

Yapılan imtihanda Gümüşlüzade Pir Şücaaddin İlyas Çelebi sorulan tüm soruları tam olarak cevaplayınca hem şehir yağma ve tahripten, hem de Taceddin Devletşah'ın valiliğinden kurtuldu⁽⁶¹⁾. Halkın isteğine uygun olarak Timur'un oğlu Kara Mehmed Sultan'ın emri ile Şemseddin Şadgeldi Bey 1402 yılında Amasya Valisi oldu.

Timur'un gönderdiği heyet Amasya'dan çekildikten sonra Taceddin Devletşah Amasya'yı terketmedi. Bunun üzerine başta Vali Şadgeldi Paşa olmak üzere Amasya ileri gelenleri Bolu'da bulunan Şehzade Mehmed'i Amasya'ya davet ettiler. Çelebi Mehmed 1403 yılında Devletşah'ı öldürerek Amasya Emiri oldu. Amasya Emirliği Sivas, Tokat, Çorum, Canik, Şarki Karahisar ve Ankara vilayetlerinden müteşekkil olup, merkezi de Amasya idi⁽⁶²⁾.

Çelebi Mehmed çevresindeki tüm küçük beylikleri yönetimi altına aldı. Böylece "**Rumiye-i Suğra**"(Sivas, Tokat ve Amasya) yöresine tamamen egemen oldu. Bu gelişmeler üzerine Timur, Çelebi Mehmed'e bir mektup göndererek yanına çağırttı. Timur'un yanına gitmek üzere yola çıkan Mehmed Çelebi, Osmancık'ta İsfendiyar Bey'in yeğeni Yahya Bey'le karşılaşmış O'nun birliklerini yendi. Daha sonra da Türkmen beylerinden Savcıoğlu Ali Bey'le savaşarak O'nu da bozguna uğrattı. Yolculuğunun bu şekilde süremeyeceğini bir elçi aracılığı ile Timur'a ileten Mehmed Çelebi'nin bu özrü Timur tarafından kabul edildi. Böylece Çelebi Mehmed tekrar Amasya'ya döndü. Çelebi Mehmed 1413 yılında padişah olunca Sivas-Amasya yöresini "**Rum Beylerbeyliği**" olarak düzenledi. Bölgenin beylerbeyliğine de Amasya emirlerinden Mustafa Bey'in damadı Yörgüç Paşa'yı atadı⁽⁶³⁾. Amasya, 1415 yılında meydana gelen bir depremde büyük can ve mal kaybına uğradı⁽⁶⁴⁾. Bu durumu fırsat bilen Karatatarlar'ın İskilip dolaylarında ayaklanması üzerine Şehzade

(61) Hüsameddin; a.g.e. C.III, s.116 vd.

(62) Hüsameddin; a.g.e. C.III, s. 172. T.A. C.II, s. 246.

(63) Dukas; **Bizans Tarihi**, çev. V.L. Mirmiroğlu, İstanbul 1965, s. 70. Tuncer Baykara; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş**, C.I, Ankara 1988, s. 87,96.

(64) Depremin olduğu tarih hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. **Oruç Beğ Tarihi**'nde depremin meydana geldiği yıl 833 (1429) olarak kaydedilmiştir. s. 128.

II. Murad Amasya Valiliği'ne getirildi⁽⁶⁵⁾ . Bu arada Şehzade Mustafa ile Karamanoğlu Mehmed Bey'in ayaklanmasından cesaret alan Kastamonu Beyi de Şarki Karahisar, Erzincan ve Samsun Beyleri ile bir ittifak meydana getirerek Amasya'ya saldırmaya hazırlanıyorlardı. Bu durumdan şüphelenen Sultan Çelebi Mehmed büyük bir kuvvetle Amasya'ya gelerek (1418), bu beylerin hepsine başegdirdi ve onları Rumeli'ye sürdü.

II. Murad'ın tahta çıkması üzerine (1421) Amasya Beylerbeyliği'ne lalası Hamza Bey getirildi. Hamza Bey kardeşiyle birlikte Sultan Mustafa'ya karşı yapılacak savaşa çağrılınca, Yörgüç Paşa tekrar Amasya Beylerbeyi oldu. Yörgüç Paşa Çorum ve Osmancık taraflarında ortaya çıkan Kızıl-Kocaoğulları adlı eşkiyayı 1426 yılında ortadan kaldırdı⁽⁶⁶⁾ . Emirlerini dinlemeyen Canik Beyi Hüseyin Bey de başegmek zorunda bırakıldı. Bu hizmetlerine karşılık olarak da Yörgüç Paşa'ya vezirlik ve özel olarak da sikke bastırma izni verilmiştir. Bu paralara "**Yörgüç Paşa Akçesi**" denilmektedir⁽⁶⁷⁾ .

Yörgüç Paşa'nın 1435 yılında Edirne'ye muhafız atanması üzerine II. Murad'ın büyük şehzadesi Ahmed Çelebi Amasya'ya Vali oldu. Ancak Ahmed Çelebi 1437 yılında ölünce yerine küçük kardeşi Şehzade II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) 8 yaşında Amasya Valiliğine getirildi. 1438 yılında da II. Mehmed Manisa Valiliği'ne nakledildi ve yerine Şehzade Alaaddin Amasya Valisi oldu. Şehzade Alaaddin babasıyla beraber Karaman seferine çıktıktan sonra tekrar Amasya'ya döndü. Kısa bir süre sonra 18 yaşında vefat etti⁽⁶⁸⁾ .

Şehzade Alaaddin'den sonra Hızır Paşa Amasya Beylerbeyliği'ne getirildi. 1453 yılında İstanbul'un fethine iştirak etmek üzerine Amasya'dan ayrılan Hızır Paşa'nın yerine Eretna oğlu Ali Bey aynı göreve getirildi. 1454 yılında Fatih Sultan Mehmed henüz 7 yaşında olan küçük şehzadesi Bayezid'i (II. Bayezid) Amasya Valiliği'ne gönderdi. 1481 yılında Fatih Sultan Mehmed'in ölümü üzerine II. Bayezid tahta çıkarken büyük şehzadesi Ahmed'i Amasya'da vali olarak bırakmıştı⁽⁶⁹⁾ . Şehzade Ahmed'in İranlı bilginlere fazla ilgi

(65) Oruç Beğ Tarihi, s. 65.

(66) Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.I, s. 291.

(67) Türk Ansiklopedisi, C.II, s. 246.

(68) Dukas; a.g.e. s. 133-134.

(69) M.Nuri Paşa; Netayic'ül- Vukuat, C. I-II, sadeleştiren Neşet Çağatay, Ankara 1987, s. 51.

göstermesi sonucu bir kısım İranlı Amasya'ya geldi. Bunlar daha sonra Şii propagandası yapmaya başladılar. 1499 yılından sonra da İran Şah'ı İsmail lehine propaganda yapıp, halkı Şii'liğe çağırmaya başladılar. Fakat Şehzade Ahmed, Şah İsmail'in Erzincan'a kadar gelmesine (1502) rağmen Şii tehlikesini göremedi. Hatta Şah İsmail'in elçisi Nureddin Ali (Şah Kulu)'yi kabul etmekten de çekinmedi. Bu durum Şii'liğin yayılmasına ve Sünnîlerle şiiler arasında bir husumetin başlamasına sebep oldu. 1509 yılında bu iki kesim arasında çıkan kavgaya Muhafız Ali Bey tarafından güçlkle yatırıldı⁽⁷⁰⁾.

Bu sırada Amasya, Arapgir, Yozgat ve Çorum dolaylarında da Şii ayaklanmaları meydana geldi. Bu olaylara sebep olanların kendi sarayında bulunduğunu Şehzade Ahmed bir türlü anlayamadı. Halbu ki kardaşı olan Trabzon Valisi Selim (Yavuz Sultan Selim) bütün bu olayların bilincinde idi. Sultan II.Bayezid büyük oğlu Ahmed'i tahta çıkarmak niyetinde idi. Yeniçeriler bunun şartı olarak Amasya dolaylarında çıkan şii hareketinin bastırılmasını ileri sürdüler. Bunun üzerine Sadrazam Ali Paşa Anadolu Serdarı olarak Amasya'ya gönderildi.

Şah Kulu, Amasya Valisi Şehzade Ahmed'i ve Anadolu beylerbeyi Mehmed Paşa'yı yenmiş ve Amasya dolaylarına hükmetmeye başlamıştı. Ahmed Paşa Gökçay Savaşı'nda Şah Kulu'na mağlup oldu(1511). Vali Şehzade Ahmed ise büyük oğlu Murad'ı yerine bırakarak tahta geçmek üzere büyük bir kuvvetle İstanbul'a gitti⁽⁷¹⁾. Amasya Şah Kulu'nun adamları tarafından işgal edildi ve Sünnîler kılıçtan geçirildi. Ancak Amasya Yahşi Beyzade Ahmed Paşa tarafından tekrar kurtarıldı.1512 yılında tahta çıkan Şehzade Selim (Yavuz Sultan Selim Han), Mustafa Paşa'yı beylerbeyi olarak Amasya'ya gönderdi. Mustafa Paşa Ahmed Paşa'nın da yardımı ile Amasya'da tekrar sükuneti tesis etti. Bu arada tahta çıkamayan Şehzade Ahmed Amasya'yı basrak saltanatını ilan etti. Ancak Yavuz Sultan Selim tarafından Yenişehir tarafında yapılan bir savaşta Şehzade Ahmed yenilerek öldürüldü⁽⁷²⁾. Bundan sonra Amasya beylerbeyliğine Şadi Paşa atandı ve Amasya'da Şiiler hakkında yapılan incelemeler bir rapor halinde Yavuz Sultan Selim'e sunuldu.

(70) Türk Ansiklopedisi, C.II, s.246.

(71) Komisyon; a.g.e. C.X, s. 283.

(72) Hüsameddin; a.g.e. C.III, s. 271.

Yavuz Sultan Selim, İran Şah'ı İsmail'i Çaldıran'da mağlup ederek kışı geçirmek üzere Amasya'ya döndü(1514). Ordu Amasya'da kışlamakta iken, Yavuz'un Piri Mehmed Çelebi'ye vezirlik vermesi üzerine Yeniçeriler ayaklandılar. Gerekçe olarak da, II. Bayezid'in "vezirliğin saraylı devşirmelere ait olduğu"na dair iradını ileri sürdüler. Yeniçeriler Piri Paşa ile Yavuz'un hocası Halimi Çelebi'nin evlerini yağma ettiler⁽⁷³⁾. Yeniçerilerin isyanı bastırıldı ve elebaşları yakalanarak idam edildi. Yavuz Sultan Selim de 20 Nisan 1515 günü İstanbul'a gitmek üzere Amasya'dan ayrıldı.

Amasya Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın 1516 yılında Mısır Seferi'ne gitmek üzere şehirden ayrılmasını fırsat bilen Celal ve Zunnun Halife'nin elebaşları olduğu Şiiler yeniden ayaklanarak Ferhat Boğazı'na kadar geldiler. Bu isyanlar güçlkle bastırılabilirdi. Yavuz Sultan Selim'in 1520'de vefat etmesi üzerine, Manisa'da bulunan Şehzade Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) İstanbul'a gelerek Osmanlı tahtına çıktı. Bu dönemde de bazı isyan hareketleri Amasya ve civarını hedef olarak seçmişlerdi. Ancak 1533 yılından sonra bu isyan ve yağmaların arkası kesildi ve 1534 yılında Amasya'da Sancak Beyi Veli Paşa tarafından tam güvenlik sağlandı.

1518 yılında Rum Eyalet merkezi Sivas'a nakledilerek, Amasya da O'na bağlı bir Sancak haline getirilmişti. 1538 yılında Amasya, Sivas'la bağları kesilerek Çorum, Canik ve Şarki Karahisar sancaklarını içine alan bağımsız bir sancak haline getirildi. Valiliğine de Şehzade Mustafa getirildi. Ancak Şehzade Mustafa'nın boğularak öldürülmesi üzerine Amasya Sancağı'na Mehmed Çelebi adlı birisi tayin edilerek tekrar Sivas'a bağlandı⁽⁷⁴⁾.

Kanuni Sultan Süleyman, Erivan Seferi sonucu, Erivan, Nahcivan ve Karabağ'ı ele geçirdikten sonra 4 Ağustos 1554 günü ordusuyla birlikte Amasya'ya geldi. Avusturya Kralı I. Ferdinand'ın elçisi Hollandalı Augier Ghislain de Busbecq'i 7 Nisan 1555 günü Amasya'da kabul etti. Busbecq'in anlattığına göre, heyetin Amasya'ya vardığı günün gecesi şehirde büyük bir yangın çıktı⁽⁷⁵⁾. Bu olayı, aynı yıllarda İstanbul ve Anadolu'yu gezen Alman seyyahı Hans

(73) M.Nuri Paşa; a.g.e. s. 83. Komisyon; C.X, s. 301.

(74) Türk Ansiklopedisi, C.II, s. 247. Yurt Ansiklopedisi, C.I, s. 428.

(75) Busbecq; Türk Mektupları, terc. H.Cahit Yalçın, İstanbul (t.siz), s. 78-79.

Dernschwam da doğrulamakta, ancak bu tarihin 7 Nisan değil de 14 Nisan olduğunu belirtmektedir⁽⁷⁶⁾.

1557 yılında Amasya Valiliğine Şehzade Bayezid atandı. Kardeşi Selim ile taht kavgasına girişen Bayezid, sonradan İran'a kaçmak zorunda kaldı. Bayezid'den sonra Amasya Valiliğine Sinan Paşa gönderildi. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 yılında ölümü üzerine Sultan II. Selim padişah oldu ve oğlu Murad'ı (III.Murad) da Amasya'ya vali olarak gönderdi. Şehzade Murad iki yıl valilik yaptıktan sonra Manisa'ya nakledildi.

Böylece Amasya'nın, 1386 yılında Yıldırım Bayezid ile başlayan "Şehzadeler Şehri" ünvanı sona ermiş oldu. Amasya Şehri 1386 yılından 1568 yılına kadar tam 182 yıl Osmanlı Şehzadeleri'nin yetiştirilmesi görevini üstlenmiş oldu. Gerçi Amasya'nın M.Ö.de kral ve eyalet valilerinin ikamet ettiği bir şehir⁽⁷⁷⁾ olma özelliğine sahipti. Bu özelliğinden dolayı şehre bir zamanlar **Kasru'l-Selatin** ünvanı verilmişti. Zira Amasya, kurulduğundan itibaren daima kral, şehzade, beylerbeyi ve eyalet valisi gibi devletin en üst düzeydeki yöneticilerinin görev yaptığı bir şehir olmuştur.

Amasya'nın, Türk hakimiyetine girişinden sonra da bu önemini muhafaza ettiğini 1314 yılına ait bir vesikadan ⁽⁷⁸⁾ anlamaktayız. Bu vesikaya göre Amasya, Selçuklu Sultanı I. Mesud devrinden itibaren şehzadelerin yetiştirilmesi için en uygun bir şehir olarak seçilmiştir. İlin, en son **Milli Mücadele** yıllarında da bu misyonunu devam ettirdiğini görmekteyiz. Çünkü Amasya İli coğrafi yapısı ve jeopolitik konumu açısından çok önemli bir alan üzerinde bulunmaktadır.

Amasya'da valilik yapmış olan Osmanlı şehzadelerinin isimleri ve görev yaptığı yıllar kronolojik olarak şöyle sıralanmaktadır:

<i>Şehzade ismi</i>	<i>Valilik yaptığı yıllar</i>
I.Bayezid	1386 - 1389
Çelebi Mehmed	1389 - 1413
II.Murad	1415 - 1421
Çelebi Ahmed	1435 - 1438
Şehzade Mehmed(Fatih)	1438 - 1438

(76) Hans Dernschwam; **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**, çev. Yaşar Önen, Ankara 1987, s. 289.

(77) Strabon; a.g.e. s. 60.

(78) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 50.

II. Bayezid	1454 - 1481
Şehzade Ahmed	1481 - 1511
Şehzade Murad	1511 - 1512
Şehzade Mustafa	1538 - 155
Şehzade Bayezid	1557 - 1558
Şehzade III. Murad	1566 - 1568

XVI. yüzyıl sonlarında Amasya yöresinde eşkiya ayaklanmaları ve isyan hareketleri tekrar başladı. Bu isyanlar kimi zaman hemen bastırılırken, kimi zaman da yıllarca devleti meşgul etti. Bu yüzden Amasya'da çok sayıda vali ve beylerbeyinin görevine son verilmesi mecburiyeti hasıl oldu. Ancak 1608 yılında Kuyucu Murad Paşa'ya bağlı Hüseyin Paşa ile Canikli Osman Paşa Merzifon yakınlarında eşkiyayı kılıçtan geçirerek tekrar devletin hakimiyetini sağladı.

XVIII. yüzyılın başlarında Yozgat'ta başlayan Çapanoğlu ayaklanmaları daha sonra Kayseri, Sivas, Amasya, Çorum, Ankara ve Niğde gibi diğer kentlere de yayıldı⁽⁷⁹⁾.

XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyılın ortalarına kadar Amasya'da bir sükunet dönemi yaşandı. Bu yüzyıllarda iktisadi ve ticari bir kalkınma ile sosyal hayatta da bir canlılık meydana geldi ve Tokat- Amasya- Ankara mihreri daha parlak bir hayata kavuştu. Şehir, kasaba ve köyler büyüyerek kültürel faaliyetler artmaya başladı. 1863 yılından sonra yapılan teşkilatlanmada Sivas vilayet olurken, Amasya, Tokat ve Şarkikarahisar Sancakları bu Vilayet'e tabi oldu⁽⁸⁰⁾

Bu yüzyıllarda konar-göçerlerin tamamına yakını yerleşik bir hayata geçirildi. Bölgede bulunan **Ermeni** ve **Rumlar** daha çok ticaretle uğraşırken, Türkler tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sürdürmüşlerdir. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Amasya'da da dışa açılma faaliyetleri başlamıştır. 1851 yılında İstanbul'da açılan bir sergiye Amasya'yı temsilen 7 firma katılmıştır. Dünyada pamuğun öneminin artması üzerine Amasya'da da Amerikan tipi pamuk yetiştirilmeye başlandı. İpek, iplik, yatak, çarşaf ve merkeb nalı üretiminin yanı sıra elma,

(79) Rıdvan Nafiz- İsmail Hakkı; Sivas Şehri, İstanbul 1346 (1928) s. 100. Standford J. Shaw; *Between Old and New The Ottoman Empire Under Sultan Selim III 1789- 1807*, London 1971, s. 215. Akdağ; *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası - Celali İsyamları*, İstanbul 1995, s. 303-304.

(80) Akdağ; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi C. I, s. 379.*

sebze ve meyve yetiştirilmesinde de kendisini kabul ettirerek şöhretini diğer bölgelere kadar yayabilmiştir⁽⁸¹⁾.

1800'lü yılların ikinci yarısında bölgede açılan **Ermeni** ve **Amerikan** okullarında yetişen **Ermeni** ve **Rum** öğrenciler, komiteler meydana getirerek ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan da faydalanarak devlet aleyhine çalışmaya başladılar. Bu komitelerin faaliyet alanı dana çok Merzifon İlçesi'ni içine almakta idi. Aynı şekilde **Rum Pontus** faaliyetleri de Merzifon'daki **Amerikan Kolejleri**'nden idare edilmekteydi. 1892-1893 yıllarında bir taraftan **Ermeni hareketleri** iyiden iyiye kendisini belli ederken, bir taraftan da Merzifon'da Amerikan ve Ermeni okulları açılmaya devam ediyordu⁽⁸²⁾. Bu faaliyetler XX. yüzyılın başlarında da devam etmiş ve **Milli Mücadele** Dönemlerine kadar sürmüştür.

H- XX. YÜZYILDA AMASYA

XX. yüzyılın başında (1904), Merzifon'daki Amerikan Koleji'nde **Pontus Devleti**'ni yeniden kurmak amacıyla olan gizli bir **Pontus Cemiyeti** kuruldu. Cemiyet 1910 yılında "**Pontus**" adıyla bir broşür yayınlamaya başladı. Bu arada "**Müdafa-i Meşrute**" isminde bir de örgüt kurdular. **Ermeniler** ise daha önce (1862), Merzifonda komiteler kurarak bir millet halinde birleşme faaliyetine girişmişlerdi⁽⁸³⁾.

30 Mart 1919 yılında Merzifon'un İngilizler tarafından işgal edilmesi, **Pontus Cemiyeti** ve **Müdafa-i Meşrute Örgütü**'nün harekete geçmeleri için imkan sağlamış oldu. 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, işgale karşı örgütlenme faaliyetlerinin Amasya'da sürdürülmesini uygun bularak 12 Haziran günü Amasya'ya geçti. 19/20 Haziran gecesi eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey ve 20. Kolordu Komutanı Ali Fuad Paşa'yı Amasya'da kabul ederek görüşmelerde bulundu⁽⁸⁴⁾.

Bu görüşmeler neticesinde şu esaslar üzerinde ittifak sağlandı: Madem ki Padişah ve İstanbul Hükümeti vatani ve milletin haklarını

(81) Ali Cevad; **Memalik'i Osmani Tarihi ve Coğrafya Lügatı**, C.I-IV, İstanbul 1313, s. 27.

(82) M. Hidayet Vahapoğlu; **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Ankara 1990, s. 11- 12.

(83) Zeki Başer; **Ermeniler Hakkında Makaleler**, Ankara 1982, s.86.

(84) Gazi Mustafa Kemal; **Nutuk- Söylev**, C.I. Haz. İ. Arar- U. İğdemir- S.N. Özerdim, Ankara 1989, s. 44-47.

savunamıyor, öyleyse milleti yine onun azim ve kararı kurtaracaktır. Bunun için milli bir heyet toplanarak gerekli görüşmeler yapılacaktır. Kongrenin toplanabileceği en emin yer ise Sivas'tır.

Alınan bu karara 2. Ordu ile 3. ve 15. Kolordu Komutanları'nın da iştirak ettirilmesi gerekli idi. 20 -21 Haziran günlerinde Amasya'ya gelmesi beklenen 3. Ordu Komutanı Refet Bele'nin de muvafakatı alındı. 2. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile Ali Paşa, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa ile de Mustafa Kemal şahsen görüşerek kararlaştırılan esasları kendilerine anlatıp muvafakat cevaplarını aldılar. Sıra Amasya'da fikir birliğine varılan kararların tatbika geçirilmesi ve ilgililere duyurulmasına gelmişti. Mustafa Kemal Paşa 21 / 22 Haziran 1919 gecesi buldukları odada yaveri Cevat Abbas Bey'e Amasya Tamimi'ni dikte ettirdi.

Amasya Tamimi

1 -Vatanın tamamıyeti, milletin istiklali tehlikededir.

2- Hükümet-i merkeziye deruhte ettiği mes'uliyetin icabatını ifa edememektedir. Bu hal milletimizi ma'dum tanıttırıyor.

3 -Milleten istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

4 -Milletin hal ve vaz'ını derpiş etmek ve saday-ı hukukunu cihana işittirmek için her türlü tesir ve murakabeden azade bir hey'et-i milliyenin vücudu elzemdir.

5 -Anadolu'nun bilvücu en mühim mahalli olan Sivas'ta milli bir kongrenin serian in'ikadı takarrür etmiştir.

6 -Bunun için teknil vilayetlerin her livasından milletin itimadına mazhar üç murahhasın sür'at-i mümkin ile yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir.

7 -Her ihtimale karşı keyfiyetin bir sırr-ı milli halinde tutulması ve murahhasların lüzum görülen mahallerde seyahatlerinin mütenekkiren icrası lazımdır.

8 -Vilayat-ı Şarkiye namına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre in'ikat edecektir. Mezkur tarihe kadar vilayat-ı saire murahhasları da Sivas'a vasıl olabilirlerse Erzurum Kongresi'nin azası da Sivas ictimai-i umumisine dahil olmak üzere hareket eder⁽⁸⁵⁾ .

(85) G.M. Kemal; **Nutuk- Söylev**, C.I, s. 42-43.

Bu tamim üzerine, İstanbul'daki işgal kuvvetleri Bab-ı Ali üzerinde baskı yaparak, Mustafa Kemal'i geri çağırması için karar çıkarttılar. Bu çağrıya uymayan Mustafa Kemal İstanbul Hükümeti tarafından görevinden azledildi.

Mustafa Kemal'in Amasya'ya gelmesinden sonra 17 Haziran 1919'da ilin ileri gelenleri Selağzı'nda bulunan kız okulunda toplanarak "**Müdafa-i Hukuk Cemiyeti**"ni kurdular. Toplantıya İl Müftüsü Hacı Tevfik Efendi başkanlık etti. Abdurrahman Kamil Hoca da Cemiyet'in başına geçti⁽⁸⁶⁾.

Mustafa Kemal Paşa 25 Haziran 1919 günü Amasya'dan ayrıldı. Erzurum ve Sivas Kongreleri'nden sonra, 16 Ekim 1919 günü Sivas'tan hareket eden Mustafa Kemal ve arkadaşları 18 Ekim günü Amasya'ya gelerek mülakat ve protokol görüşmelerinde bulundu. Bu görüşmelere Mustafa Kemal'in yanısıra Hüseyin Rauf ve Bekir Sami Beyler de katıldılar. Müzakereler 20 / 21 ve 22 Ekim 1919 günleri boyunca sürdü. Görüşmeler neticesinde ikişer nüsha olmak üzere beş ayrı protokol tanzim edildi. Bunlardan Salih Paşa'da kalacaklar imza edilirken, Hey'et-i Temsiliye'de kalacaklar gizli olduğu için imza edilmedi⁽⁸⁷⁾.

29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra, sancak ve livalar kaldırıldı. Bu karar gereğince 20 Nisan 1924 yılında Sivas'a bağlı bir liva olan Amasya, Sivas Sancağı'ndan ayrılarak il haline getirildi. Amasya Cumhuriyet'in ilk yıllarında ticaret için elverişli bir bölgede bulunuyordu. Çünkü il, Samsun'a yakın, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas illerinin Karadeniz'e açılan koridoru üzerinde idi.

Cumhuriyet döneminde Amasya'nın ilk valisi Ahmed Hilmi Bey'dir. Bu yıllarda il'e bağlı Merzifon, Köprü, Ladik, Gümüşhacıköy, Havza ve İlsu adlarında altı ilçesi vardı. Bu dönemde Amasya il merkezi ve ilçelerinde çeşitli işler üreten 26 fabrika ve 20 adet un fabrikası vardı. Dokumacılık gelişmiş bir durumda idi. Merzifon'da, Avrupa'dan getirilen ipliklerden bez imal edilir ve Anadolu'nun muhtelif kentlerine gönderilirdi.

24 Aralık 1952 tarihinde Ladik, Köprü ve Havza ilçeleri Amasya'dan ayrılarak Samsun'a bağlandı. Taşova ilçesi de Tokat'tan

(86) Yurt Ansiklopedisi C.I, s. 435.

(87) Nutuk- Söylev C.I, s. 324-326.

ayrılarak Amasya sınırlarına dahil edildi. 19 Haziran 1975'de Suluova İlçesi kuruldu. Daha sonra da Hamamözü İlçesi kurularak İl'e bağlı ilçe sayısı altıya çıkarıldı. Bugün Amasya İli'ne bağlı toplam 363 köy bulunmaktadır.

AMASYA İLİ'NİN COĞRAFI KONUMU ve JEOPOLİTİĞİ

Amasya İli Karadeniz Bölgesi'nin orta bölümünde yer alan 400 m. rakımda ve 5452 km² kare alana sahip bir ilimizdir. Amasya'nın toprakları Türkiye'nin % 7'lik bir bölümünü kaplamaktadır. İl toprakları 35° 03' ve 36° 02' doğu boylamları ile 39° 50' ve 41° 02' enlemleri arasında yer almaktadır. İl'in kuzeyinde Samsun, doğusunda Tokat, güneyinde Yozgat ve batısında ise Çorum illeri ile sınırları vardır.

Amasya yer yer engebeli, yer yer de geniş ovalık alanlar üzerine kurulmuştur. Yeşilirmak geçtiği vadilerde geniş boğazlar oluşturarak dağ silsilelerinin iki ayrı grupta toplanmasına sebep olmuştur. İl'in topraklarının % 54 gibi büyük bir kısmını dağlık alanlar oluşturmaktadır. Geri kalan alanların ise % 23.9'unu platolar, % 19,6'sını ovalar ve % 2.5'ini de yaylalar meydana getirmektedir⁽⁸⁸⁾.

Amasya İli'nin toprakları Kuzey Anadolu kırık sistemi üzerinde bulunmakta olup en eski oluşum olan permien (1. jeolejik zamanın son sistemi) kalkerleridir. İl merkezinin kuzeyi ve özellikle de batısı volkanik bileşikli topraklardan meydana gelmektedir.

Tarihin kaydettiği en eski zamandan beri Amasya İli jeopolitik bir öneme sahip bulunmaktadır. M.Ö. 300-100 yılları arasında Şark Ticaret yollarından birisi Bolu, Gerede, Taşköprü ve Vezirköprü üzerinden Amasya'ya ve oradan da Doğu Karadeniz üzerinden Kafkaslara kadar uzanmakta idi⁽⁸⁹⁾.

M.Ö.I. Asırda yaşamış olan Amasya'lı Strabon'un verdiği bilgilere göre Amasya'da müstahkem kaleler ve İris(Yeşilirmak) nehri üzerinde iki köprü bulunmaktaydı. Bu köprülerden birisi ile doğrudan doğruya, diğeri ile de kenar mahallelerden şehre girilmekteydi. O

(88) Y. A. C.I, 408.

(89) Ramsay; a.g.e. s. 46.

zamanlar şehir çok muhkem surlarla tahkim edilmiş bir durumda idi⁽⁹⁰⁾.

Amasya İli, tarihinin büyük bir bölümünü merkezi bir vilayet olarak geçirmiştir. İl'in kalesi ve surları çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Çünkü Amasya Milat'tan önceki tarihlerde de kralların oturduğu bir payitaht idi⁽⁹¹⁾. Şehrin kalesinin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Evliya Çelebi'ye göre bu kale **Amalikalılar** tarafından yapılmış olmalıdır⁽⁹²⁾. Mareşal Moltke'nin iddiasına göre ise de şehrin kalesi ve surları **Cenevizliler** tarafından yaptırılmıştır⁽⁹³⁾.

Amasya ,Roma ve Bizans döneminde Samsun, Erzurum, Çorum, Tokat ve Sivas gibi bir çok yere muntazam yollarla bağlanmıştı. Şehrin su kanallarının ne zaman yapıldığı konusunda değişik rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre bu su kanalları **Şirin'e** aşık olan **Ferhat** tarafından 39 günde tamamlanmıştır. Diğer rivayetlere göre ise bu kanallar Pon Hükümdarı Mihirdat tarafından yaptırılmıştır. İran Şahı Hüsrev Perviz zamanında **Ferhad b. Efruhta** tarafından yaptırıldığı da başka bir rivayettir⁽⁹⁴⁾.

Şehrin simgesi olan surların ne zaman ve kimler tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bu surların Milat'tan çok önceki devirlere ait olduğu kesindir. Bütün kaynaklarda bu sur ve kalelerden bahsedilmektedir. Ayrıca Amasya İli'nin sularının çokluğu, bağ ve bostanlarıyla meşhur olduğu tarihçiler tarafından dile getirilmektedir⁽⁹⁵⁾.

XVI. Asırda Amasya, Kapadokya'nın merkezi durumunda idi. Şehrin etrafındaki tepelerin üzerinde bulunan kalelerde daimi bir garnizon bulunmaktaydı. Busbecq'e göre bu garnizon Türk hakimiyetini sevmeyen İranlılar ve diğer Asya kavimlerine karşı koymak için bu kalelere yerleştirilmiştir⁽⁹⁶⁾. Bu asırda Amasya'ya seyahat eden batılı seyyahların anlattıklarına göre Yeşilirmak üzerinde

(90) Strabon; a.g.e. s. 31.

(91) Stabon; a.g.e. s. 60.

(92) Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler, Haz. Atsız, Ankara 1991, s. 226

(93) Helmuth Von Moltke; Moltke'nin Türkiye Mektupları, çev. Hayrullah Örs, İstanbul 1995, s. 177.

(94) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 38-39.

(95) Ebu'l Fida; Takvimü'l -Büldan, Beyrut 1840, s. 382- 383. Ali Cevad; a.g.e. s. 27.

(96) Busbecq; a.g.e. s.79.

63 adım uzunluğunda bir köprü bulunmaktaydı. Ayrıca şehrin daha aşağı kısmında da bir taş köprü daha vardı⁽⁹⁷⁾.

Tarih boyunca merkezi bir şehir olarak varlığını devam ettirmiş olan Amasya Hititler, Bizanslılar, Selçuklu ve Osmanlılar döneminde de bu önemini devam ettirmiştir. Çünkü Amasya Orta Anadolu'nun Karadeniz'e açılan bir koridoru durumunda idi. Osmanlı şehzadelerinin bir kısmı da XVI. asrın ilk çeyreğine kadar Amasya'da valilik yapmak suretiyle kendilerini yetiştirmişlerdir. Bundan dolayı Amasya'ya "Şehzadeler Şehri" de denilmiştir.

AMASYA'DA CAMİ, TEKKE VE MEDRESELER

Amasya Türk hakimiyetine girdikten sonra diğer şehirlerde olduğu gibi burada da hızlı bir Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyeti başladı. Bundan dolayı da cami medrese, tekke ve imarethane gibi eserler hızla çoğalmaya başladı. Özellikle de Selçuklular ve Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde bu faaliyetler yoğun bir şekilde devam etti.

XVI. yüzyılda Amasya İl merkezinde 11 tane cami bulunmaktaydı ve bunların en güzeli de çifte minareli olan Bayezid Cami'i idi. XVII. yüzyılda da Amasya ve çevresinde bulunan tüm camilerin sayısı 240 idi. Aynı yüzyılda Amasya'da 40 kadar tarikat zaviyesi, 10 imaret, 10 medrese, bir bekarlar hanı ve bir de darul' hadis bulunmakta idi⁽⁹⁸⁾. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1989 yılında yapmış olduğu bir istatistiğe göre, İl ve ilçe merkezlerinde 132, kasaba ve köylerde de 418 olmak üzere bütün Amasya'da toplam 550 cami bulunmaktadır⁽⁹⁹⁾.

Amasya'da Bulunan Medreseler

- 1) Aluca Yahya Medresesi,
- 2) Ata Beğ Medresesi,
- 3) Bekir Paşa Medresesi,
- 4) Bindereli Medresesi,
- 5) Burma Minareli Medrese,
- 6) Büyük Ağa Medresesi,

(97) Dernschwam; a.g.e. s. 281.

(98) Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler, s. 230- 233.

(99) İ. Şahin- F. Emecen; a.g.m. s.4.

- 7) Tekye Medresesi,
- 8) Çöblüce Medresesi,
- 9) Hacı Hamza Medresesi,
- 10) Hüsamiye Medresesi,
- 11) Hızır Paşa Medresesi,
- 12) Halifet Gazi Medresesi,
- 13) Hayriye Medresesi,
- 14) Daru'l- Hadis Medresesi,
- 15) Rahmaniye Medresesi,
- 16) Sarachane Medresesi,
- 17) Sultan II. Bayezid Medresesi,
- 18) Sunkurlu Medresesi,
- 19) Sofular Medresesi
- 20) Torumtay Medresesi,
- 21) Tayyar Paşa Medresesi,
- 22) Abdah Paşa Medresesi,
- 23) Osmaniye Medresesi,
- 24) Fatımiye Medresesi,
- 25) Feyziye Medresesi,
- 26) Kadı Medresesi,
- 27) Kapancızade Medresesi,
- 28) Kaşifiye Medresesi,
- 29) Küçük Ağa Medresesi,
- 30) Mehmed Paşa Medresesi,
- 31) Mehmed Beğ Medresesi,
- 32) Mesudiye Medresesi,
- 33) Narlıbağçe Medresesi,
- 34) Yakup Paşa Medresesi,
- 35) Yörküç Paşa Medresesi,
- 36) Kapıağası Medresesi,
- 37) Şamlar Medresesi,
- 38) Haliliye Medresesi.

Amasya'daki Camiler

Daha önce de belirttiğimiz gibi Amasya camilerin çok olduğu illerimizden birisidir. İlde görev yapmış şehzade ve valilerle, beylerbeyi ve paşaların hemen hemen hepsi birer cami veya başka

eserler yaptırmışlardır. Bu eserlerden bazıları günümüze kadar ulaşma imkanı bulurlarken, bir kısmı zamanla harabe haline gelmiş ve bazıları da tamamen yıkılarak kaybolup gitmişlerdir.

İlde gerek mevcut ve gerekse kaybolup gitmiş olan eserlerin, isimlerini tesbit edebildiklerimizi vermekle yetineceğiz. İsimlerini verdiğimiz bu camilerin bir kısmı Amasya merkezinde ve bir kısmı da diğer ilçelerde bulunmaktadır.

Bu camilerin isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Sultan Bayezid-i Veli Camii,
- 2) Küçük Ağa Camii
- 3) Bayezid Paşa Camii,
- 4) Mehmed Paşa Camii,
- 5) Hızır İlyas Camii,
- 6) Fethiye Camii,
- 7) Yörküç Paşa Camii,
- 8) Taceddin İbrahim Camii
- 9) Mahkeme Camii,
- 10) Burmalı Minare Camii,
- 11) Çilehane Camii,
- 12) Gümüşlü Camii,
- 13) Hatuniye Camii,
- 14) Kiları Selim Ağa Camii,
- 15) Pir Mehmed Çelebi Camii,
- 16) Saraçhane Camii,
- 17) Sofular Camii,
- 18) Şamlar Camii,
- 19) Abide Hatun Camii,
- 20) Alaca Minare Mescidi,
- 21) Bozacı Camii,
- 22) Çay Camii,
- 23) Çelebi Mehmed Camii,
- 24) Hacı Hasan Camii,
- 25) Köprülü Mehmed Paşa Camii,
- 26) Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii

Amasya'da Tekke ve Zaviyeler

Tekke Ismi	Bağlı Olduğu Tarikat
1) Ak Hasanoglu Tekkesi	Halveti Tarikati
2) Ehlullah Tekkesi	Halveti Tarikati
3) Uçler Tekkesi	Nakşibendi Tarikati
4) Çilehane Tekkesi	Halveti Tarikati
5) Çevikce Tekkesi	Halveti Tarikati
6) Hicabi Tekkesi	Nakşibendi Tarikati
7) Hızır Paşa Tekkesi	Halveti Tarikati
8) Hevace Tekkesi	Halveti Tarikati
9) Saadeddin Tekkesi	Halveti Tarikati
10) Şamlar Tekkesi	Nakşibendi Tarikati
11) Şehir Kethüdasıoğlu Tekkesi	Nakşibendi Tarikati
12) Şhreküstü Tekkesi	Halveti Tarikati
13) Şeyhoğlu Tekkesi	Nakşibendi Tarikati
14) Şeyh Abdal Tekkesi	Nakşibendi Tarikati
15) Şeyh Kırık Tekkesi	?
16) Darphane Tekkesi	?
17) Kanlı Tekkesi	Kadiri Tarikati
18) Kutup Tekkesi	Halveti Tarikati
19) Kuşbaz Tekkesi	Halveti Tarikati
20) Gülabi Tekkesi	Kadiri-Nakşibendi Tarikatları
21) Gümüşlüoğlu Tekkesi	Halveti Tarikati
22) Mehmet Paşa Tekkesi	Halveti Tarikati
23) Mahmut Çelebi Tekkesi	Nakşibendi-Halveti Tarikati
24) Küftüoğlu Tekkesi	Halveti Tarikati
25) Melikgazi Tekkesi	?
26) Mevlevihane Tekkesi	Mevlevi Tarikati
27) Meydan Tekkesi	Halveti Tarikati
28) Nuh Tekkesi	Halveti Tarikati
29) Yakutiye Tekkesi	?
30) Yevdut Tekkesi	?

Amasya'da Türbe ve Mezarlar

- 1) Aşağı Pirlar Türbesi,
- 2) Bektaş Baba Türbesi,
- 3) Cumudar Türbesi,
- 4) Halkalı Dede Türbesi,
- 5) Halifet Gazi Türbesi,
- 6) Kadılar Türbesi,
- 7) Pir İlyas Türbesi,
- 8) Sultan Mesud Türbesi,
- 9) Şadgeldi Paşa Türbesi,
- 10) Şehzade Osman Türbesi,
- 11) Şehzadeler Türbesi,

- 12) Şeyh Hacı Hamza Türbesi,
- 13) Torumtay Türbesi,
- 14) Abdullah Paşa Türbesi.

Amasya'da Han ve Hamamlar

- 1) Bedesten Hanı,
- 2) Ezine Pazarı Hanı,
- 3) Taş Han,
- 4) Arasta (Gümüşhacıköy),
- 5) Bedesten (Merzifon),
- 6) Taş Han (Merzifon),
- 7) Büyük Hamam (Gümüşhacıköy),
- 8) Çifte Hamam (Merzifon),
- 9) Hızır Paşa Hamamı,
- 10) Kara Mustafa Paşa Hamamı (Merzifon),
- 11) Mustafa Bey Hamamı,
- 12) Tuzpazarı Hamamı (Merzifon),

Ayrıca İl ve ilçelerde anıtlar, saat kuleleri ve köprüler de bulunmaktadır. Bu eserlerden başlıcaları şunlardır:

Amasya Merkez İlçe'de II. Bayezid Anıtı, Gümüşhacıköy ve Merzifonda birer saat kulesi, Amasya Merkez'de Çağlayan Köprüsü, Eski Hükümet (Nerkis) Köprüsü ve Kuş (Künç) Köprüsü. Bu eserler dışında isimlerini sayamadığımız başka eserler de bulunmaktadır.

AMASYA'YA BAĞLI İLÇELERİN KISA TARİHLERİ

Amasya'ya bağlı olan altı ilçenin dördü Cumhuriyetten sonra kurulduğu için tarihi eskilere kadar gitmeyen ilçelerdir. Bu ilçeler Suluova, Taşova, Göynücek ve Hamamözü ilçeleridir. Diğer iki ilçe ise tarihi çok öncelere dayanan Merzifon ve ona göre biraz daha yeni olan Gümüşhacıköy ilçeleridir.

a) Göynücek İlçesi

Göynücek İlçesi Çekerek Irmağı vadisinde ve ilin güney-batı tarafında kurulmuş olup, batısında Yozgat, güneyinde Tokat ve kuzeyinde de Çorum illeri ile sınır halindedir. Yüzölçümü 569 km. olan ilçenin Amasya'ya uzaklığı 45 km.dir. İlçe Amasya - Çorum

karayolu üzerinde bulunmakta olup, etrafı yeşilliklerle çevrili bir arazi üzerine kurulmuştur.

İlçenin tarihi pek eskilere kadar uzanmamaktadır. 1954 yılına kadar Merkez İlçeye bağlı bir köy olan Göynücek İlçesi, 1954 yılında ilçe haline getirilmiş ve aynı yıl ilçede belediye kurulmuştur. 1990 yılı sayımlarına göre ilçenin toplam nüfusu 20.992 olup bu nüfusun 2.678'i ilçe merkezinde ve geri kalan 18.314'ü de ilçeye bağlı 40 köyde ikamet etmektedir.

b) Gümüşhacıköy İlçesi

Gümüşhacıköy İlçesi, Amasya'nın batı tarafında kurulmuş bir ilçe olup, batıda İnegöl ve Taşan dağları, doğuda Merzifon, güneyde Çorum, kuzeyde de Vezirköprü ile sınır halindedir. İlçeye Kızılırmak kırk dilim halinde girer ve birçok dereyle beraber ilçe arazilerini sular.

İlçede bir zamanlar Kimmerler oturduğu için burasına **Kimhari** de denilmekteydi. Ramsay'ın iddiasına göre ilçenin bugünkü yerleşim alanı üzerinde M.S. 140 yılında **Etonia** isminde bir ilçe kurulmuştu. Eğer bu iddiayı doğru kabul edersek ilçenin 1850 yıllık bir mazisinin olduğunu söyleyebiliriz⁽¹⁰⁰⁾.

İlçe'nin Türk hakimiyetine girişinden sonraki tarihi hakkında bildiğimiz en eski bilgi 1379 yılında Artukoğulları'ndan Sadreddin Artuk el- Türkmani el- Kimari'nin burada birçok eser yaptırdığıdır. Bundan dolayı bu ilçe o tarihlerde **Artukabad** diye anılmaya başlanmıştır. 1491 yılında Hacı Ahmed Çelebi isminde birisi burada gümüş madeni nazırı olarak uzun süre görev yapmıştır. Bu yüzden buraya **Hacı Nazır Köyü** denilmeye başlandı⁽¹⁰¹⁾. Zamanla Nazır kelimesi düşmüş ve halk arasında Hacı Köyü olarak anılmaya başlanmıştır. Çevredeki gümüş madenine nisbetle köyün ismi "**Gümüşhacıköy**" olarak değiştirilmiştir. 1882 yılına kadar bucak merkezi olan Gümüşhacıköy, 1890 yılında belediyelik olmuş ve 1954 yılında ilçe haline getirilmiştir.

Yüzölçümü 812 km. olan ilçenin 1990 yılı sayımında nüfusu 35.225 olup, bu nüfusun 14.170'i ilçe merkezinde ve geri kalan 21.055'i de ilçeye bağlı 42 köyde ikamet etmektedir.

(100) Ramsay; a.g.e. s. 286.

(101) Yurt Ansiklopedisi, C.I, s. 442.

c) Hamamözü İlçesi

Hamamözü İlçesi daha önceleri Gümüşhacıköy İlçesi'ne bağlı bir köy iken 1990 yılında bu ilçeden ayrılarak Amasya İli'ne bağlı bir ilçe haline getirilmiştir. Yeni kurulmuş bir ilçe olduğu için tarihi çok yenidir. 1990 yılı genel nüfus sayımına göre ilçenin toplam nüfusu 8.303'tür. Bu nüfusun 1.557'si ilçe merkezinde geri kalan 6.746'sı ise ilçeye bağlı 18 köyde bulunmaktadır.

d) Merzifon İlçesi:

İlçenin bilinen ilk ismi **Marsiyon**'dur⁽¹⁰²⁾. Halk arasında **Marsivan** da denilmektedir. Merzifon kelimesinin **Merz** ve **Pon** kelimelerinin terkihi olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre Merz kelimesi Farsçada sınır, mahal ve yer anlamlarına gelmektedir. Pon ise Hun kelimesinin zamanla değişmiş telaffuz şeklidir. Böyle olunca Merzifon kelimesi Hun sınırı, Hun mahalli ve Hunların bulunduğu yer anlamlarına gelmektedir.

İlçenin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Hun Türklerinden Bar Sevinç'in kurduğu ve buna izafeten **Barsiyon**, **Marsiyon** ve zamanla da **Merzifon** denilmeye başlandığı da bir başka iddiadır⁽¹⁰³⁾. İlçenin yaklaşık olarak ikibin yıllık bir tarihinin olduğu sanılmaktadır. Merzifon'un Türk hakimiyetine girişi, Danişmendliler döneminde olmuştur. Danişmend emiri İltekin Gazi 1075 yılında burasını Bizanslılardan alarak Türk-İslâm hakimiyetine sokmuştur. II. Kılıçarslan zamanında Konya Selçuklu Devletine katılan Merzifon, daha sonra İlhanlılar yönetimine girmiş ve XIV. yüzyıl sonlarında da Osmanlıların eline geçmiştir.

XVII. yüzyılın başlarında Celali isyanlarına sahne olan Merzifon, Anadolu'nun bir çok bölgesi gibi 15 yıl kadar eşkiya etkisinde kaldıktan sonra tekrar sükunete kavuşmuştur. Aynı yüzyılın ortalarında ilçede pamuk ipliği yapımı, pamuklu dokuma, keçecilik ve boya sanayi gibi atölyeler açılmaya başlandı. Bu yüzyılda ilçede 4.000 ev ve 600 dükkan bulunmaktaydı⁽¹⁰⁴⁾.

XIX. yüzyılın ortalarında 10.000 civarında nüfusu olan Merzifon, aynı yüzyılın sonlarında nüfusunu 20.000 civarına

(102) Ali Cevad; a.g.e. s. 749.

(103) **Yurt Ansiklopedisi**, C. I, s. 442.

(104) Komisyon; a.g.e. C.X, s. 409-410.

yükseltmiştir. 1850'den sonra Merzifon'da bir Amerikan koleji açıldı. Bir kaç yıl sonra üç kolej daha faaliyete girdi. Bu okullarda **Rum Pontus** faaliyetleri ve **Hınçak** faaliyetleri teşkilatlanmaya ve eylemlerde bulunmaya başladılar⁽¹⁰⁵⁾.

Merzifon, **Milli Mücadele** döneminde zengin bir tarım ve iç ticaret merkezi haline gelirken, el dokumacılığı gerilemeye başladı. Yeraltı madenleri 1919'da İngilizlere devredilmiş ancak, **Cumhuriyet**'ten sonra Ankara hükümeti bu kararı yürürlükten kaldırmıştır.

İl merkezine 49 km. uzaklıkta olan Merzifon'un yüzölçümü 939 km'dir. İlçe Belediyesi 1884'te kurulmuştur. Belediye sınırları içerisindeki alanın yüzölçümü 635 hektar olup, bu alanın 160 hektarı yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. 1990 yılında yapılan sayımlara göre ilçenin toplam nüfusu 67.448 olup, bu nüfusun 40.431'i ilçe merkezinde ve geri kalan 27.017'si de ilçeye bağlı 67 köyde ikamet etmektedir.

e) *Suluova İlçesi*

Suluova İlçesi XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde bir Alevî köyü olarak kurulmuştur⁽¹⁰⁶⁾. Amasya Merkez İlçe'nin batı kesiminde olup, batı tarafında Merzifon kuzeyinde ise Samsun İli ile sınırları bulunmaktadır. 1902 yılında "Suluova" adını alan bu bucak 1954 yılında belediyeleşmiş ve 1957 yılında da Amasya'ya bağlı bir ilçe haline getirilmiştir.

1990 sayımında İlçe'nin toplam nüfusu 49.374'tür. Bu nüfusun 36.223'ü ilçe merkezinde ve geri kalan 13.151'i de ilçeye bağlı 38 köyde ikamet etmektedir. İlçe'nin hem demiryolu hem de karayolu üzerinde oluşu ilçenin gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Şeker Fabrikası, Linyit Kömür İşletmeleri ve Et Kombinası ilçedeki önemli sanayi kuruluşlarıdır. Ayrıca İlçe, İl'deki tarım ve hayvan besiciliğinin yapıldığı bir önemli bir merkez durumundadır.

(105) Vahapoğlu; a.g.e. s. 11-12.

(106) **Yurt Ansiklopedisi**, C.I, s. 442.

f) Taşova İlçesi

Amasya'nın doğusunda bulunan ilçenin, doğusunda Tokat'ın Erbaa İlçesi, güneyinde Turhal ve batısında da Samsun'un Ladik İlçesi yer almaktadır. İlçe, doğuda Koyulhisar'dan başlayarak Reşadiye, Niksar ve Erbaa gibi büyük ilçeleri içine alan çok verimli bir ovanın üzerinde kurulmuştur. İlçe'de tahıl tarımının yanısıra şeker pancarı, tütün üretimi ve meyvecilik de yapılmaktadır. Taşova ekonomik ve sosyal açıdan Merzifon'dan sonra Amasya'ya bağlı olmayan ikinci ilçedir.

1952 yılında belediyesi kurulan Taşova 1953 yılında da ilçe haline getirilmiştir. Yüzölçümü 1.010 km² olan ilçenin Merkez İlçe'ye uzaklığı 54 km.dir. 1990 yılı sayımına göre İlçe'nin toplam nüfusu 54.767'dir. Bu nüfusun 10.197'si İlçe merkezinde ve geri kalan 44.570'i de ilçeye bağlı 59 köyde ikamet etmektedir.

II. BÖLÜM

AMASYA İLİ İNANÇ

COĞRAFYASI

A -AMASYA'DA NÜFUS SEYRİ

Tüm Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Amasya'da da XIX. asra kadar olan nüfus, ya o dönemlerde İl'i gezen seyyahların verdiği tahmini bilgilerden veya özel olarak yapılan araştırmalardan elde edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemlere ait kaynaklarda İl'in nüfus seyrini kesin olarak tesbit etmek mümkün olamamıştır. Çünkü bazı dönemlere ait kaynaklarda İl'in nüfusu ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Fakat biz bazı kaynaklarda belirtilen hane, dükkan ve okul gibi nüfusu direkt olarak belirtmeyen bilgilerden hareketle bu dönemlere ait tahmini nüfusu belirtmeye çalışacağız.

XIX. Asrın başlarına kadar Amasya İli'nin nüfus seyrini tesbit etmenin bir başka zor tarafı da, İl'in sürekli savaş ve isyanlara sahne olması ve dolayısıyla nüfus hareketlerinin yoğun olmasıdır. Biz elimizdeki kaynak ve belgelerin bize verdiği bilgi ve ipuçlarından hareketle, tesbit edebildiğimiz en eski tarihten günümüze kadar olan nüfus seyrini vermeye çalışacağız. Bu esnada bazan ilmi itibarı şüpheli olan kaynaklardan da sırf bilgi sahibi olunması için bahsedeceğiz.

Yaptığımız araştırmalara göre İl'in nüfusunu belirten bilgilerin uzandığı en eski tarih XV. yüzyıl ortalarıdır. Bu yüzyılda Amasya İli Osmanlı şehzadeleri tarafından bir kültür merkezi görünümüne büründürüldüğü için nüfusu hızla artmaya başlamıştır. Hüseyin Hüsameddin XV. yüzyıl sonlarında İl'de 60.000 kadar nüfusun bulunduğu bahsetmektedir⁽¹⁾. Ancak şehzadeler dönemindeki bu canlılık, şehzadelerin Amasya'dan çekilmesi ve İl'in Sivas Vilayeti'ne bağlanması sonucu kaybolmaya başlamış ve dolayısıyla İl'in nüfusunda bir azalma meydana gelmiştir.

XVI. yüzyıl başlarında Amasya İl merkezinin nüfusunun 8.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Aynı yüzyılın sonlarında ise bu nüfus 10.000 dolaylarında olup, ildeki 55 mahallede ikamet etmekte idi⁽²⁾. XVII. yüzyılın ortalarında Amasya Merkez İlçe'de 48'i Müslüman ve 5'i de Hristiyan mahallesi olmak üzere toplam 53 mahalle ve 5.000 civarında hane bulunmakta idi⁽³⁾. Buna göre o zamanki şehrin nüfusunun 25-30 bin kişi civarında olduğunu

(1) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 8.

(2) İ. Şahin- F. Emecen; a.g.m. s. 3.

(3) Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler, C.I, s. 229.

söyleyebiliriz. Aynı yüzyıllarda (1650) İlin toplam nüfusunun 50.000 kişi civarında olduğu tahmin edilmekte idi⁽⁴⁾.

İlin bundan sonraki dönemlere ait nüfus seyri inişli çıkışlı zikzaklar çizmektedir. Kısa zaman dilimleri içerisinde inanılması güç bir nüfus azalması veya artması dikkat çekmektedir. Ancak XVIII. yüzyıla ait kaynaklarda ilin nüfusu ile ilgili bilgilere maalesef tesadüf edilememiştir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında (1831) yapılan genel nüfus sayımında Amasya İli'nin bugünkü sınırları içerisinde kalan bölümünde 47.775 nüfus bulunmakta idi. Bu nüfusun 6.379'u Amasya Merkez ilçede, 8.290'ı merkez ilçeye bağlı kasaba ve köylerde ve geri kalan 33.106'sı da diğer ilçe ve köylerde ikamet etmekte idi⁽⁵⁾. 1838 yılında ise İlin toplam nüfusu 51.391 kişi olarak tesbit edilmişti. Şehir merkezinin nüfusu ise 20-30 bin kişi civarında idi⁽⁶⁾.

1864 yılında Amasya'ya gelen Perrot, merkez ilçenin o günkü nüfusunun 25.000 kişi olduğunu belirtmektedir⁽⁷⁾. Ancak ilin toplam nüfusu hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Burada dikkat çeken bir durum bulunmaktadır: 1831 yılında merkez ilçenin nüfusu 6.000 civarında iken otuz yıl gibi kısa bir zamanda 25 binlere tırmanması anormal bir nüfus artışı olmalıdır. İlin nüfusunun bu kadar artmasına, 1854-1855 Kırım Savaşı'ndan sonra Kırım ve Kafkaslar'dan gelen muhacirlerin sebep olarak gösterilmesi doğru olmakla birlikte bunun tek sebep olarak gösterilmesi pek makul görünmemektedir. Kanaatimizce Perrot ilin nüfusunu olduğundan çok fazla göstermiş olmalıdır.

1876 tarihli Sivas Vilayet Salnamesi'ne göre, ilin bugünkü sınırları içerisinde kalan yerleşim birimlerinde yaşayan halkın toplam nüfusu 89.932 olarak tesbit edilmiştir. Bu nüfusun 16.007'si merkez ilçede, 22.865'i merkez ilçeye bağlı kasaba ve köylerde geri kalan 50.060'ı da diğer ilçe ve köylerde bulunmaktaydılar⁽⁸⁾. Bu da

(4) **Vilayetlerimizin Tarihi**, Anonim s. 295. (Basım yeri ve tarihi belli değil)

(5) E. Ziya Karal; **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı**, Ankara 1943, s. 148-152.

(6) Hüsameddin; **a.g.e. c.II**, s. 107, Moltke; **a.g.e. s. 176**.

(7) **Yurt Ansiklopedisi**, C.I, s. 442.

(8) **Sivas Vilayet Salnamesi 1293 (1876)**, T.T. K. Kütüphanesi, kayıt no: 29737, s. 106-109.

göstermektedir ki, Perrot'un verdiği rakamlar pek de gerçeği yansıtmamaktadır.

1880 ile 1900 yılları arasında ilin nüfusu ile ilgili bilgi veren kaynaklardaki rakamlar birbiriyle çelişki halinde bulunmaktadır. 1881 (h.1299) yılında basılan Ahmet Rifat'ın **Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye** isimli eserinde şehir merkezinde 10.000 hane bulunduğu belirtilmektedir⁽⁹⁾. Buna göre şehrin nüfusu 50.000 civarında olmalıdır. Ancak daha sonraki yıllarda yazılan eserlerde bu rakamın çok altında nüfusun bulunduğunu görmekteyiz. Şemseddin Sami'nin aynı yıllarda yazılan **Kamusu'l-Alam** isimli eserinde şehir merkezinin nüfusu 25.000 olarak zikredilmektedir⁽¹⁰⁾. Bu iki eserin verdiği bilgilere göre şehrin nüfusu on yıl gibi kısa bir zamanda %50 oranında bir nüfus kaybına uğramış gözükmektedir. Ancak kanaatimiz odur ki; bu iki eserin ikincisi daha gerçekçi bilgiler vermektedir. Çünkü ilin nüfusuna ait en yüksek rakam olan 25.000 kişinin 15 yıl gibi kısa bir zaman zarfında iki katına çıkması ve birkaç yıl içerisinde tekrar yarıya inmesinin izah edilecek bir tarafı bulunmamaktadır. Çünkü aynı yıllarda yapılan iki araştırmadan birisi şehir merkezinin nüfusunu 20.000 olarak verirken⁽¹¹⁾ dğeri de 30.000 olarak belirtmektedir⁽¹²⁾. Gerçi bu iki araştırma arasında da %50 gibi bir fark bulunmaktadır. Fakat şehrin nüfusunun 50.000 olduğunu gösteren başka bir kaynağa tesadüf edilemediği için Ahmet Rifat'ın vermiş olduğu bu rakamın hatalı olduğu kanaatindeyiz.

Bize göre bu konuda en doğru rakamı Ali Cevat vermektedir. O'na göre 1890'lı yılların başında Amasya merkez ilçenin nüfusu 25.000 kişi civarındadır⁽¹³⁾. Bu rakam normal nüfus seyrine de uymaktadır. Bu dönemde (1895) İngiliz askeri konsoloslarından William Everett tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek bir harita ile birlikte İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir belge takdim edilmiştir. Bu belgede Amasya Sancağı'nın toplam nüfusu 219.939 olarak

(9) Ahmet Rifat; **Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye**, c.I, İstanbul 1299 (1881), s. 225.

(10) Şemseddin Sami; **Kamusu'l-Alam** C.I, Ankara 1996 (1306 Tıbbıbasımı), s. 357.

(11) Abdurrahman Şeref; **Coğrafya'yı Umumi** C. I, İstanbul 1330(1892) s. 203.

(12) Vital Cuinet; **La Turquie D'Asie** C.I, Paris 1892, s. 618.

(13) Ali Cevad; **a.g.e.** s. 27.

belirtilmektedir⁽¹⁴⁾ . Ancak bu nüfusun iskan edildiği yerlerde yaşayanların sayıları ayrı ayrı belirtilmemiştir. Bundan dolayı biz bugünkü Amasya il sınırları içerisinde kalan bölgede yaşayan o günkü halkın nüfusunu tesbit edebilme imkanını bulamamaktayız.

XX. yüzyılın başlarında Amasya İli'nin toplam nüfusu salnamelerde 109.981 olarak tesbit edilmiştir. Bu nüfusun 51.252'si Amasya Merkez ilçe ile Merkeze bağlı köy ve kasabalarda, geri kalan 58.729'u da diğer ilçe ve köylerde bulunmakta idi⁽¹⁵⁾ . 1910 yılında ise ilin toplam nüfusu 280.000 civarında gözükmektedir. Ancak bu rakama bugün Amasya İli'nden ayrılarak başka illere bağlanmış olan Havza, Ladik, Mecidözü ve Erbaa gibi ilçeler ve bu ilçelere bağlı köylerin nüfusları da dahildir. Adı geçen bu ilçe ve köylerin nüfuslarını bu rakamdan çıkardığımız zaman İl'in o günkü nüfusunun 150.000 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Bu nüfusun 68.000 kadarı merkez ilçe ile merkeze bağlı köylerde bulunmaktaydı. Şehir merkezinin nüfusu ise 37.000 kişi olup, 8.000 hanede ikamet etmekteydiler.

1920 yılına ait İstanbul Metropolitliği'ne bağlı yerler hakkında bilgi veren bir vesikada, Amasya İli'nin toplam nüfusu 205.230 olarak belirtilmektedir⁽¹⁶⁾ . Kanaatimizce bugün Amasya'dan ayrılmış olan ilçe ve köylerin nüfusları da bu rakama dahildir.

Cumhuriyet dönemine ait nüfus istatistiklerinde ilin 1927'den 1990 yılına kadar olan nüfus süreci şu şekilde bir seyir takip etmiştir:

Yıl	Toplam Nüfus
1927	114.883
1935	128.113
1940	136.029
1945	147.870
1950	163.669
1955	227.044
1960	257.281
1965	285.729
1970	307.025
1975	322.826
1980	341.287
1985	348.289
1990	357.191

(14) Cevdet Küçük; **Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı**, İstanbul 1986, s. 166-167.

(15) **Sivas Vilayet Salnamesi 1321** (1903), T.T.K.Kütüphanesi, Kayıt no; 29405, s. 238-239.

(16) Mesut Çapan; **Pontus Meselesi-Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele**, Ankara 1993, s.117, belge no: 18.

B - GÜNÜMÜZE KADAR AMASYA'DA DİNİ YAPI

Anadolu'da belirli zaman dilimleri içerisinde yaşamış olan bütün dinlerin Amasya'da da yaşamış olduğu bir gerçektir. Bu dinlerin en etkin olanları ise Putperestlik, Hristiyanlık ve İslamiyet'tir. Ayrıca Yahudilerden de bahsetmeye çalışacağız. Gerçi bu dinin gerek Anadolu'da ve gerekse Amasya'da dikkate değer bir oranı ve etkinliği bulunmamakla birlikte az sayıda da olsa müntesipleri mevcudiyetlerini devam ettiregelmişlerdir. Ancak bizim araştırmamızda ele alacağımız başlıca dinler Hristiyanlık ve İslamiyet olacaktır. Diğer eski dinleri incelemenin ne imkanı ne de bir yararı bulunmamaktadır. Aynı şekilde tarihin hiç bir döneminde Amasya'da mensubu bulunmayan diğer dinleri de araştırmamızın alanı içerisine almadık.

Yaptığımız araştırmalarda Amasya İli'nde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Dini ile bu dinlere ait mezhep mensuplarının geçmişte bulunduğu gibi günümüzde de varlıklarını devam ettirdikleri için bu üç dini, konumuzun alanı olarak tesbit etmiş bulunmaktayız.

1-AMASYA'DA YAHUDİLİK

Amasya'ya Yahudilerin ne zaman ve nasıl geldikleri tesbit edilememiş olmakla birlikte 1048 yılından önce Amasya'da Yahudiliğin Karai Mezhebine mensup cemaatlerin yaşadığını bazı kaynaklardan anlamaktayız. Karai mezhebine mensup bu insanların XVI. yüzyıla kadar Amasya'da varlıklarını gösteren izler bulunmakla⁽¹⁷⁾ birlikte sayıları ve daha sonraki yıllara ait mevcudiyetleri hakkında bilgiler bulunmamaktadır.

Osmanlılar döneminde yapılan nüfus araştırmaları ve salnamelerde, Amasya'da Yahudilerle ilgili herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanılmamıştır. Ancak 1960 yılı Genel Nüfus sayımında Amasya'da Musevi olan 7 kişinin bulunduğu tesbit edilmiştir⁽¹⁸⁾.

2- AMASYA'DA HRİSTİYANLIK

Amasya'da Hristiyanlık M.S.III Asrın başlarında görülmeye başlanmıştır. Roma İmparatoru İskender'in İran'ı fethinden sonra Amasya tekrar Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. İskender, anası

(17) Şaban Kuzgun; *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985, s. 170-171.

(18) *Amasya İl Yıllığı 1967*, s. 62-63.

Hristiyan olduğu için Hristiyanları himaye etmekte ve putperestlere karşı şiddet kullanmakta idi. Bu dönemden itibaren Hristiyanlık Amasya'da yayılmaya başladı. İmparator Lisinus zamanında da (M.299) Amasya'da ilk Hristiyan metropolitliği kuruldu⁽¹⁹⁾ .

Melik Ahmet Danişmend Gazi Amasya'yı fethettiği zaman, Patrik Herakliyus muhasara sırasında öldürölmüş ve yerine Venkliyus Amasya Patriği olarak göreve başlamıştı. İl'in fethinden sonra Patrik Venkliyus'un müsaade istemesi üzerine kilise ve din adamlarının faaliyetlerine izin verilmişti. Patrik Venkliyus'un ismine izafeten kilisenin bulunduğu ve daha sonra da Hristiyan mezarlığı olan bu yere **Venk** denilmiştir.

Türklerin Amasya'yı fethettiği sıralarda burada Ermeni, Rum, Kuman ve Peçenek Hristiyanları bulunmakta idi. Fakat Peçenek ve Kumanlar, Ermeni ve Rumlar arasına karışmış oldukları için İlin nüfusu sadece Rum ve Ermeniler'den ibaret zannedilmekteydi. Halbuki Kuman ve Peçenekler M.Ö.V. yüz yilda Anadolu'ya gelerek Sinop ile Batum arasında kalan geniş bir alana yerleşmişlerdi. Rumlar ve Ermeniler şehir ve beldelerde ikamet ettikleri için, nahiye ve köylerde meskun olan Peçenek ve Kumanları iktisadi nüfuzları sayesinde hristiyanlaştırmışlardı. Peçenekler, Ermenilerle kaynaşarak Ermenice konuşmaya başlamışlar ve Gregoryan olarak adlandırılmışlardır. Kumanlar ise Rumlar arasında kaldıkları için Rum dilini konuşmakta ve Ortodoks olarak anılmakta idiler.

Amasya'nın Türkler tarafından fethinden sonra Peçenek ve Kumanların bir kısmı İslam Dini'ne girerken, bazıları da Rumlar ve Ermeniler gibi Hristiyanlıkta kalmışlardır. Yakın zamana kadar Türkçe konuşan ve Müslüman olarak bilinen Peçenekler, Ermeniler'in büyük gayretleri sonucu hristiyan olarak gösterilmişlerdir⁽²⁰⁾ .

Kısa sürede bölge bir Türk-İslam yurdu haline gelirken Hristiyanlar da azınlığa düşmüşlerdir. XVI. yüzyılın başlarına gelindiğinde Amasya'da Hristiyanlar, toplam nüfusun ancak %25'ini oluşturmakta idi. Bu yüzyılın başlarında şehir merkezinde yaşayan toplam nüfus 8.000 civarında olup, bu nüfusun 2.000'ini Hristiyanlar oluşturmakta idiler. Aynı yüzyılın sonlarında ise şehrin nüfusu 10.000

(19) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 190.

(20) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 99-106.

dolaylarına yükselirken, Hristiyan nüfus gerileyerek 1.500 civarına inmiştir. Bu sayı da toplam nüfusun %15'ine tekabül etmektedir⁽²¹⁾.

XVII. yüzyılın ortalarında ise İl'in toplam nüfusu 50.000 civarında idi. Bu nüfusun yaklaşık olarak 10.000 kadarını Hristiyanlar oluşturmaktaydılar. Bu sayı da toplam nüfusun % 20'sine tekabül etmektedir⁽²²⁾

XIX. asrın ortalarına doğru yapılan ilk nüfus sayımında (1831), Amasya Sancağı'nın toplam nüfusu 47.775 olarak tesbit edilmişti. İlin bugünkü sınırları içerisinde kalan bölgenin nüfusu ise yaklaşık olarak 35.000 kişi civarında idi. Bu nüfusun 5.467'sini ise Hristiyanlar oluşturmaktaydılar⁽²³⁾. Bu nüfus toplam nüfusun % 15.5'ine tekabül etmektedir. Hristiyan ve müslüman olan bu nüfusun meskun oldukları yerler ve dağılımları ise şu şekilde oluşturmaktaydı:

<i>Yerleşim Birimi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Müslim</i>	<i>Oranı</i>	<i>Hristiyan</i> <i>n</i>	<i>Oranı</i>
Amasya Merkez	6.379	4.326	% 67.82	2.053	% 32.18
Merkezin Köyleri	11.341	11.193	% 98.69	148	% 1.31
Gümüşhacıköy	6.413	5.325	% 83.03	1.088	% 16.97
Zeytin Kazası	4.016	4.016	% 100	-	-
Merzifon Kazası	7.106	4.928	% 69.35	2.178	% 30.65
<i>Toplam</i>	35.255	29.788	% 84.50	5.467	% 15.50

1838 yılına ait nüfus sayımında ise Amasya Sancağı'nda 51.391 kişi bulunmakta idi. Bu nüfusun 44.560'ını Müslümanlar ve geri kalan 6.831'ini de Hristiyanlar oluşturmaktaydılar. Bu Hristiyan nüfusun mezheplere göre dağılımı ise şu şekilde tesbit edilmiştir: Ermeni 6.350, Rum 416, Kıbtî 65. Hristiyan olan bu nüfusun toplam nüfusa oranı, % 13.30 gibi bir rakama tekabül etmektedir⁽²⁴⁾.

1831 yılı ile 1838 yılı arasında geçen yedi yıl zarfında Müslüman nüfus iki puan artarken, Hristiyan nüfus da aynı oranda azalmış görünmektedir.

(21) İ. Şahin- F. Emecen; a.g.m. s. 2.

(22) Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler, s. 229. Vilayetlerimizin Tarihi, s. 295.

(23) Karal; Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı, s. 148-152.

(24) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 107.

1876 Yılı Sivas Vilayet Salnamesi'nde, Amasya'nın bugünkü il sınırları içerisinde kalan kısmında toplam 89.932 nüfus bulunmaktaydı. Bu nüfusun 77.058'ini müslümanlar ve 12.874'ünü de Hristiyanlar oluşturmaktaydı. Buna göre müslümanlar toplam nüfusun % 85.70'ini, hristiyanlar da % 14.30'unu teşkil etmektedir. Bu nüfusun yerleşim birimlerine göre dağılımı ise şu şekilde tesbit edilmiştir:

<i>Yerleşim Birimi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Müslim</i>	<i>Oran</i>	<i>Hristiyan</i>	<i>Oran</i>
Merkez İlçe	16.007	14.813	% 92.5	1.194	% 7.5
Ezinepazarı Nah.	7.478	7.478	% 100	-	-
Akdağ Nahiyesi	6.195	5.928	% 95.7	267	% 4.3
Sakla Nahiyesi	3.683	3.683	% 100	-	-
Geldiklan	6.509	6.493	% 99.7	16	% 0.3
Madenisim Kazası	11.632	9.572	% 82.3	2.060	% 17.7
M.Sim Köyleri	7.931	5.889	% 74.2	2.042	% 25.8
Hacıköy Kasabası	738	663	% 89.8	75	% 10.2
Merzifon Kazası	18.272	12.645	% 69.2	5.627	% 30.8
İrek Nahiyesi	2.234	1.657	% 74.2	577	% 25.8
Taşabad Nahiyesi	3.064	2.288	% 94.2	176	% 5.8
Sumiye Nahiyesi	3.334	2.536	% 76	798	% 24
Karayaka Nahiyesi	2.855	2.813	% 98.5	42	% 1.5
Toplam	89.932	77.058	% 85.7	12.874	% 14.3

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Hristiyanların en yoğun olarak yaşadığı yerler % 30'lara varan bir oranla Merzifon ilçesi ve ardından da % 25'ler dolayında olan Maden Sim kazası, İrek ve Sumiye Nahiyeleridir⁽²⁵⁾.

1888 Yılında Amasya merkez ilçede bulunan 25.000 toplam nüfusun 800 kadarını Hristiyanların oluşturduğunu görmekteyiz. Bu nüfusun da 700'ünü Ermeniler ve 100 kadarını da diğer Hristiyanlar oluşturmaktaydılar⁽²⁶⁾. Görüldüğü gibi bu yıllarda Hristiyan nüfusta bir azalma meydana gelmiş ve toplam nüfusa oranı % 3.20 gibi bir rakama düşmüştür.

(25) Sivas Vilayet Salnamesi 1293 (1876), s. 106- 107.

(26) Şemseddin Sami; a.g.e. C.I, s. 375.

Bu yıllarda yazılan yerli ve yabancı kaynakların verdiği rakamlar arasında bir çelişki olduğunu görmekteyiz. Yabancıların yapmış oldukları araştırmalarda Hristiyan nüfus, yerli araştırma ve resmi istatistiklere göre daha fazla gösterilmiştir. Mesrob K. Krikorian'ın 1860-1908 yılları arasını kapsayan bir araştırmasında; Amasya'da 25.000'i Apostolik, 3.000'i protestan ve 500'ü de katolik olmak üzere 28.500 Ermeni bulunduğunu iddia etmektedir⁽²⁷⁾. Bu rakama Rum ve Kıptiler de ilave edildiğinde Hristiyan nüfusun sayısı 30.000'in üzerine çıkmaktadır. Vital Cuinet de aynı yıllarda yapmış olduğu araştırmasında, Amasya'da 30.000 civarında Hristiyan bulunduğundan bahsetmektedir. Cuinet Amasya'daki müslüman ve hristiyanları buldukları yer itibariyle de araştırmış ve şöyle bir tablo ortaya çıkarmıştır⁽²⁸⁾:

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslim	Oranı	Hristiyan	Oranı
Amasya	63.640	48.000	% 75.43	15.640	% 24.57
Merzifon	31.020	24.000	% 77.37	7.020	% 22.63
G.Hacıköy	24.957	17.005	% 68.14	7.952	% 31.86
Toplam	119.617	89.005	% 74.40	30.612	% 25.60

Yukarıda toplam sayıları belirtilen hristiyanların mezheplere göre dağılımı ise şu şekilde belirtilmektedir:

Yerleşim Birimi	Gregoryan	Protestan	Katolik	Rum	Toplam
Amasya Geneli	11.000	1.400	240	3.000	15.640
Merzifon Geneli	5.000	700	120	1.200	7.020
G.Hacıköy Geneli	6.370	530	112	940	7.952
Toplam	22.370	2.630	472	5.140	30.612

1895 yılında İngiliz askeri konsoloslarından William Everett tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek İngiliz Dışişleri

(27) Mesrob K. Krikorian; *Armenias In The Service of The Ottoman Empire 1860- 1908*, London, Henley and Boston 1977, s. 55, chapter 6.

(28) Cuinet; *a.g.e. C.I*, s. 618.

Bakanlığı'na takdim edilen bir rapora göre Amasya'da bulunan müslüman ve hristiyanlar'ın sayısı aşağıdaki gibi tesbit edilmiştir⁽²⁹⁾

Toplam Nüfus	Müslim	Oran	Ermeni	Rum	Toplam Hristiyan	Oranı
219.939	191.980	% 87.17	17.387	10.572	27.959	%12.83

Cuinet ile W. Everett'in vermiş olduğu rakamlar görünüşte birbirine yakın gibi gelmektedir. Ancak bu iki rakam arasında çok önemli bir fark bulunmaktadır. Cuinet'in vermiş olduğu rakamlar, Amasya İli'nin bugünkü sınırları içerisinde kalan alanda yaşayan halkın sayısını belirtirken, W. Everett'in verdiği rakamlar Amasya Sancağı'nın tamamında yaşayanların sayısını göstermektedir. Halbuki Cuinet, Amasya Sancağı'nda yaşayan Hristiyanların sayısını 61.600 olarak belirtmektedir. Görüldüğü gibi bu iki araştırma arasında mukayese yapılamayacak kadar bir fark bulunmaktadır. Cuinet'in vermiş olduğu Hristiyan nüfus, toplam nüfusun % 23.73'ünü oluştururken; Everett'in vermiş olduğu Hristiyan nüfus toplam nüfusun ancak % 12.83'ünü meydana getirmektedir.

XX. yüzyılın başlarında yapılan tesbitlere göre Amasya İli'nin bugünkü sınırları içerisinde kalan alanda 109.980 kişi bulunmakta idi. Bu nüfusun 86.823'ünü Müslümanlar ve geri kalan 23.157'sini de Hristiyanlar oluşturmaktaydı. 1903 yılına ait Sivas Vilayet Salnamesi'nden aldığımız bu rakamlara göre Hristiyanların yaşadıkları yerler ve sayıları ile, bağlı buldukları mezhepler şu şekilde belirtilmiştir: Amasya merkez ilçe ve merkeze bağlı köylerde 9.280 Hristiyan bulunmaktaydı. Bunların 1.773'ü Rum ortodoks, 7.878'i Ermeni Gregoryan, 22'si Katolik, 121'i Protestan ve 26'sı da Kibti idi.

Merzifon İlçesi ve köylerinde toplam Hristiyan nüfus 7.796 kişi olup, bunların 464'ü Rum Ortodoks, 5.665'i Ermeni Gregoryan, 301'i Katolik, 749'u Protestan ve 617'si de Kibtiler'den meydana gelmekteydi. Gümüşhacıköy İlçesi ve köylerinde ise toplam 5.542 kişi olan Hristiyan nüfusun, 2.450'sini Rum Ortodokslar, 2.938'ini Ermeni Gregoryanlar ve 154'ünü de Protestanlar oluşturmaktaydı. Bu yılda Amasya'da bulunan Hristiyanların 4.687'sini Ortodoks Rumlar,

(29) Küçük; a.g.e. s. 166-167.

16.481'ini Gregoryanlar, 323'ünü Protestanlar ve 643'ünü de Kıbtiler meydana getirmekte idiler⁽³⁰⁾. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi 1903 yılında Amasya'da Hristiyanların toplam nüfusa oranı % 21 gibi bir rakama tekabül etmektedir.

1911 yılına ait nüfus istatistiklerine göre Amasya'da Hristiyan nüfusun iki puan arttığını görmekteyiz. Elimizdeki mevcut kaynaklara göre 1911 yılında Amasya İli'nin toplam nüfusu olan 123.142 kişinin 28.716'sını Hristiyanlar oluşturmaktaydı. Bunların da 6.859'unu Ortodoks Rumlar, 19.014'ünü Gregoryanlar, 491'ini Katolikler, 1.655'ini Protestanlar ve 697'sini de Kıbtiler meydana getirmekte idi⁽³¹⁾.

Görüldüğü gibi son yıllara doğru Hristiyan nüfusun oranında bir yükseliş göze çarpmaktadır. 1876 yılında % 14.30 olan Hristiyan nüfus 1911 yılında %23.31'e yükselmiştir. Hristiyan nüfusundaki bu artışın sebebi olarak 1876-1877 Türk-Rus Savaşı'nın neticesinde Trabzon Vilayeti ile Canik Sancağı'ndan gelen Hristiyan Peçenek ve Kumanların Amasya Sancağı'na yerleşmeleri gösterilmektedir. Halk arasında 93 Harbi olarak da bilinen bu savaşın neticesinde Ruslar'dan kaçan Hristiyan ahali, savaştan sonra da 15-20 sene gibi bir zaman içerisinde diğer bölgelerle birlikte Amasya'ya da yerleşmeye devam etmişlerdir⁽³²⁾.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Amasya'da da gayrimüslim nüfusu olduğundan kat kat fazla göstermeye çalışan bazı yabancı araştırmacı bulunmaktadır. Onların verdiği rakamlara göre XX. yüzyılın başlarında Amasya ve Şarkikarahisar Sancakları'nda 78.000 civarında Ermeni ve Pontus Bölgesi'nde de 600.000 Rum bulunmaktaydı⁽³³⁾. Şayet Amasya ve Şarkikarahisar Sancakları'nda bulunduğu iddia edilen 78.000 Ermeninin yarısından azı Amasya'da bulunmuş olsaydı bile bu iddia, yapılan diğer tüm araştırmaların neticesine taban tabana zıt görünmektedir. Çünkü Amasya'da hiç bir dönemde Ermeni sayısı 20.000'ler civarına ulaşamamıştır. Bir başka ifadeyle Ermeniler hiçbir dönemde Amasya Nüfusu'nun % 20'sine ulaşamamışlardır.

(30) Sivas Vilayet Salnamesi 1321 (1903), s. 138-239.

(31) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 108.

(32) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 110.

(33) Yılmaz Kurt; Pontus Meselesi, Ankara 1995, s. 107- 108.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Türkiye'deki Hristiyanların ve özellikle de Rumlar'ın büyük bir bölümü nüfus mübadelesi yoluyla Yunanistan'a gönderilirken; oralarda bulunan Müslüman Türklerin bir kısmı da Türkiye'ye getirilmiştir. Ermenilerin ise büyük bir kısmı dünyanın değişik ülkelerine göçerek oralara yerleşmişlerdir.

Nüfus mübadelesi 1926 yılına kadar belli bir program çerçevesinde devam etmiştir. Anadolu'dan bir milyondan fazla, Doğu Trakya'dan 190.000 ve İstanbul'dan da 70.000 kadar olmak üzere toplam 1.260.000 civarında Rum kitlesi Türkiye'den ayrılmıştır⁽³⁴⁾. Fakat Amasya'dan ayrılan Rum ve Ermenilerin sayıları kesin olarak tesbit edilememiştir. Kanaatimizce Amasya'daki gayrimüslim nüfusun tamamına yakını İl'den göç ederek başka devletlere ve bir kısmı da Türkiye içinde İstanbul başta olmak üzere değişik illere yerleşmişlerdir.

1960 Yılı Genel Nüfus Sayımı bizim bu iddiamızı destekler mahiyettedir. Çünkü bu sayımda Amasya'da yaşayan 257.281 kişinin 256.549'unu Müslümanlar oluşturmakta idi ki bu oran % 99.70 gibi bir rakama tekabül etmektedir. Gayrimüslim nüfus ise orana bile giremeyecek derecede az olup toplam nüfusun ancak % 0.30'unu oluşturmaktadır. Gayrimüslim nüfusun dinlere göre dağılımı ise şu şekilde tesbit edilmişti:

Hristiyan: 721 kişi olup bunların 497'si Ermeni Gregoryan, 194'ü Rum Ortodoks, 6'sı Katolik ve 24'ü de diğer mezheplerden oluşmakta idi.

Hristiyanlar dışındaki nüfus ise 7 kişi Yahudi, 1 kişi dinsiz, 1 kişi diğer dinlere mensup ve 1 kişi de dinsizlerden meydana gelmekte idi.

3- GÜNÜMÜZE KADAR AMASYA'DA MÜSLÜMANLAR

Amasya İli Türk hakimiyetine girdikten sonra kısa zamanda bir Türk-İslam şehri haline geldi. Ancak Türklerin engin müsamahaları sonucu belli bir Hristiyan kitle varlığını devam ettiregelmişti. Hristiyan nüfusu incelerken de gördüğümüz gibi bu kitle daima azınlıkta kalmış ve ilin hakim unsuru Müslümanlardan teşekkül etmişti. Tesbit edebildiğimiz en eski tarihten günümüze ilin Müslüman nüfus seyrini

(34) İlder Turan; Cumhuriyet Tarihimiz, İstanbul 1969, s. 76.

incelediğimizde görürüz ki Müslüman nüfus hiçbir dönemde % 75'lerin altına inmemiştir.

XVI. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemin Müslüman ve gayrimüslim nüfusa ait sayı ve oranları toplu olarak verdiğimizde, bu iddiamızın doğruluğu ortaya çıkmaktadır.

Asır	Toplam Nüfus	Müslim	Oran	Hristiyan	Oran	Açıklamalar
XVI.y.y başı	8.000	6.000	% 75	2.000	% 25	Sadece Merkez İlçe
XVI.y.y sonu	10.000	8.500	% 85	1.500	% 15	Sadece Merkez İlçe
XVII.y.y. ortası	50.000	40.000	% 80	10.000	% 20	Sancağın tamamı
XIX.y.y başı	35.500	30.000	% 85	5.500	% 15	Bugünkü sınırlar içerisi
XIX.y.y Ortaları	90.000	77.000	% 85	13.000	% 15	Bugünkü sınırlar içerisi
XIX.y.y sonu	100.000	80.000	% 80	20.000	% 20	Bugünkü sınırlar içerisi
XX.y.y. başı	120.000	95.000	% 79	25.000	% 21	Bugünkü sınırlar içerisi

Yukarıda da görüldüğü gibi son yıllarda Müslüman nüfusun oranında bir azalma görülmektedir. Bunun sebebini daha önce açıkladığımız için burada tekrar etmeyi gereksiz görüyoruz.

1910 yılına ait araştırmalara göre Amasya'da yaşayan 95.000 civarındaki Müslüman halkın⁽³⁵⁾, Sünnî ve Alevî mezheplere göre kesin bir araştırılması yapılmadığı için kesin nüfuslarını tesbit etmek oldukça güç görünmektedir. Ancak 1860'lardan sonra yerli ve yabancı birkaç araştırmacının yaptığı tesbitler, konuyu incelememiz açısından yardımcı olacaktır. Burada şunu da belirtelim ki, Amasya'daki Sünnî halkın neredeyse tamamı Hanefilerden oluşmaktadır. Bundan dolayı araştırmamızın ağırlığı Hanefî ve Alevî mezhepleri üzerinde olacaktır.

(35) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 110.

a) Amasya'da Sünnî Müslümanlar

Amasya'daki Müslüman halk XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar Alevî ve Sünnî olarak kesin bir araştırmaya tabi tutulmamıştı. Bu döneme kadar sadece Alevîlerin mevcudiyetlerinden, inançlarından, faaliyetlerinden ve kültürlerinden bahsedilirken nüfuslarından hemen hemen hiç bahsedilmemiştir. Hatta böyle bir incelemeye gerek de duyulmamıştı. Ancak şurası da bir gerçektir ki Amasya'da yaşayan Müslümanların çoğunluğu Sünnî olup Hanefî mezhebine mensuptur⁽³⁶⁾.

Amasya'da Sünnî ve Alevî nüfusa ait ilk defa araştırma yapan Vital Cuinet olmuştur. O'nun araştırmalarına göre o günkü Amasya Sancağı'nın yarısı Sünnî Müslümanlardan, diğer yarısı da Alevî ve gayrimüslim nüfustan oluşmakta idi. Toplam nüfusu 295.600 olan Amasya Sancağı'nın 198.000'i Müslümanlardan meydana gelmekte idi. Bu nüfusun da 132.000 kadarını Sünnî Müslümanlar oluşturmaktaydılar. Buna göre Sünnî nüfus toplam nüfusun % 50.85'ini oluştururken, Müslüman nüfusun ise % 67'sini oluşturmakta idi.

Cuinet'in vermiş olduğu rakamları bugünkü Amasya İl sınırları içerisinde kalan bölgede hasrettiğimizde şöyle bir tabloyla karşılaşmaktayız: İlin toplam nüfusu 119.617, bu nüfusun 89.000'i Müslüman ve Müslümanların da 59.675'i Sünnîdir. Dolayısıyla şöyle bir oran ortaya çıkmaktadır: Sünnî nüfus toplam nüfusun % 50'sini, Müslüman nüfusun ise % 67'sini oluşturmaktadır. Sünnî Müslümanların dağılımını Cuinet şu şekilde tesbit etmiştir:

Amasya Merkez ilçe ve köylerinde toplam nüfus 63.640. Bu nüfusun 48.000'i Müslüman olup bunun da 32.000'i Sünnîdir. Yani Sünnî nüfus Müslüman nüfusun üçte ikisini oluşturmaktadır. Merzifon İlçesi ve köylerinin toplam nüfusu 31.020 kişidir ve bu nüfusun 24.000'i Müslüman ve bunun da 16.000'i Sünnîdir. Burada da Sünnî nüfus Müslüman nüfusun üçte ikisine tekabül etmektedir. Gümüşhacıköy İlçesi ve köylerinin toplam nüfusu ise 24.957 kişi olup bunun 17.005'i Müslüman ve bunun da 11.670'i Sünnîdir. Burada da Sünnî nüfus Müslüman nüfusun üçte ikilik bir bölümünü oluşturmaktadır⁽³⁷⁾.

(36) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 97.

(37) Cuinet; a.g.e. C.I, s. 618-648.

Cuinet'in vermiş olduğu rakam ve oranlara dikkatle baktığımızda karşımıza şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Amasya'da Sünnî nüfus toplam nüfusun yarısını oluşturmakta ve diğer yarısını da Alevî ve gayrimüslimler meydana getirmektedir.

Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda Müslüman nüfusun mezheplere göre dağılımının açıkca ve tarafsız olarak ele alındığını söylemek mümkün değildir. Bu konuda yapılan tek araştırma Cuinet'in araştırmasıdır. Bu araştırmanın bağımsız ve gerçeği tam olarak yansıttığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Ancak alanında ilk ve tek çalışma olduğu için başvurulacak bir kaynak olduğunu da kabul etmek lazımdır. Çünkü daha sonraları araştırma yapan birçok kişi bu kaynağı görmemezlikten gelememiştir. Mesela Memalik-i Osmani Tarih ve Coğrafya Lügatı isimli eserin yazarı Ali Cevat, Amasya'nın nüfusuna ait bilgileri verirken Cuinet'ten faydalanmış olduğu intibahı uyandırmaktadır. Mesela Merzifon İlçesini ele aldığımızda Cuinet Müslüman nüfusu 24.000 olarak vermiş ve bunun da 16.000'ini Sünnî ve 8.000'ini de Alevî olarak kaydetmişti. Ali Cevat da bu rakamların aynısını aktarmaktadır. Gayrimüslim nüfusu da aynen Cuinet'in belirttiği gibi 7.020 olarak vermektedir.

Bu iki eserin yazılış ve basım tarihlerini incelediğimizde görürüz ki Cuinet'in araştırması daha önce yapılmıştır. Dolayısıyla Ali Cevat'ın bu rakamları Cuinet'ten almış olabileceği ihtimali akla gelmektedir.

b) Amasya'da Alevi Müslümanlar

Amasya'da Alevîlerin eskiden beri varlığı bilinmekle birlikte sayıları hakkında kesin rakamlar bulunmamaktadır. Bildiğimiz şeyler bu insanların mevcudiyeti ve faaliyetleridir. Mesela XVI. yüzyılın sonlarına doğru II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed Amasya'da valilik yaparken İranlı bilginler sarayına kadar girerek Şiilik propagandası yapmaya başlamışlar ve daha sonra da Alevî halkı devlet aleyhine ayaklandırmışlardır⁽³⁸⁾. Hatta daha öncelere gittiğimizde Osmanlı padişahı Orhan Gazi'nin tahta çıkması esnasında Amasya'da bulunan Hacı Bektaş-ı Veli'nin izniyle kendisinin ak börk, askerlerinin de kızıl börk giydikleri bilinmektedir⁽³⁹⁾. Ancak biraz önce de değindiğimiz

(38) M. Nuri Paşa; a.g.e. s. 51.

(39) Oruç Beğ Tarihi, s. 34.

gibi bu insanların sayılarını belirten herhangi bir kaynağa tesadüf etmek mümkün olamamıştır.

Tarihte görmekteyiz ki Amasya'da zaman zaman Alevî-Sünnî çatışmaları meydana gelmiş ve kızılbaşlık faaliyetleri XVI. yüzyılda yoğunlaşarak yakın bölgelere de yayılmıştır⁽⁴⁰⁾. Aynı asrın sonlarına doğru Padişah Fermanlarında da Alevîlerle ilgili alınması gereken tedbirlerden bahsedilmektedir⁽⁴¹⁾. Ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; o dönemlerde sayılarını tesbit edemediğimiz Alevîlerin ayaklanma ve isyan hareketlerine kalkışmaları, sayılarının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

XIX.yüzyılın sonlarına doğru Cuinet tarafından yapılan araştırmada, Amasya'daki sünni ve alevîlerin sayıları ile buldukları yerler şu şekilde tesbit edilmişti:

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Müslüman	Sünni Nüfus	Müs.Nüf Oranı	Alevî Nüfus	Müs.Nüf Oranı
Merkez İlçe	63.640	48.000	32.000	% 66.7	16.000	% 33.3
Merzifon	31.020	24.000	16.000	% 66.7	8.000	% 33.3
Hacıköy	24.957	17.005	11.670	%68.7	5.335	% 31.3
Toplam	119.617	89.005	59.670	% 67	29.335	% 33

Şimdi de sünni ve alevi nüfusun toplam nüfusa oranlarına bir göz atalım:

Yerleşim Birimi	Toplam Nüfus	Sünni Nüfus	Top.Nüf.O ranı	Alevi Nüfus	Top.Nüf Oranı
Merkez	63.640	32.000	% 50.28	16.000	% 25.14
Merzifon	31.020	16.000	% 51.58	8.000	%25.78
Hacıköy	24.957	11.670	% 46.76	5.335	% 21.37
Toplam	119.617	59.670	% 49.88	29.335	% 24.52

(40) Sümer; Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara 1992, s. 79.

(41) Nejat Birdoğan; Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi, İstanbul 1992, s. 284- 290.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Amasya genelinde sünni nüfus, toplam nüfusun ancak yarısını oluşturmakta ve diğer yarısını da alevi ve gayrimüslimler meydana getirmektedir. Bundan şöyle bir iddianın ortaya atılmak istendiği kanaatine varmak mümkündür: Sünni nüfus toplam nüfusun yarısından da az gösterilmek suretiyle azınlıktaymış gibi bir durum meydana getirilmek istenmektedir.

Hüseyin Hüsameddin'e göre XX.yüzyılın başlarında Alevîler il ve ilçe merkezlerindeki Müslüman nüfusun % 20'sini, köylerdeki Müslümanların ise % 40'ını oluşturmakta idi⁽⁴²⁾ . Bu iddiaya göre şehirlerde 9.000 köylerde 18.000 civarında olmak üzere Amasya'da bulunan Alevîlerin toplam sayısı ortalama 27.000 kişi civarında olmalıdır. Cuinet ise XIX. yüzyılın sonlarına doğru Amasya'da bulunan Alevî sayısını 29.335 olarak vermektedir.

C- GÜNÜMÜZDE AMASYA İLİ'NİN DİNİ YAPISI

Bugün Amasya İli'nde yaşamakta olan halkın tamamı müslümanlardan oluşmaktadır. Gayrimüslim nüfus daha önce de değinildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, nüfus mübadelesi gereği yurt dışına gönderilmiş ve geri kalan az sayıdaki Ermeni ve Rumlar da 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Amasya İli'ni terketmişlerdir. Yaptığımız incelemelerde tüm Amasya genelinde sadece Amasya il merkezi Savadiye Mahallesiinde ikamet eden 8 hane Ermeni'den başka gayrimüslim nüfusa rastlanılmamıştır. Bundan dolayı ilin bugünkü dini yapısını incelerken sadece müslümanlardan bahsedeceğiz. Müslüman halk ise Sünni ve Alevi olmak üzere başlıca iki grupta ele alınacaktır.

Amasya İli'nde yaşayan sünni müslümanların ise tamamı Hanefilerden oluşmakta olup diğer sünni mezhep mensuplarına rastlanılmamıştır. Ancak şurası da bir gerçektir ki günümüz şartlarında Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Amasya'da da diğer sünni bir mezhep olan Şafiilerin de bulunabileceği imkan dahilindedir. Ancak yaptığımız araştırmalarda bu mezhep mensuplarına rastlayamadık. Bundan dolayı sünni müslümanlardan kastımız Hanefi Mezhebi mensuplarıdır.

(42) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 98.

Bugün Amasya İli'nde yaşayan halkın yaklaşık olarak 3/4'ü sünni ve geri kalan 1/4'ü de alevi müslümanlardan meydana gelmektedir. Amasya ili genelinde tamamen sünni halkla meskun olan tek ilçe Taşova İlçesi ve bu ilçeye bağlı köylerle yeni ilçe olan Hamamözü İlçesi'nin merkezidir. Amasya Merkez ilçe de dahil olmak üzere diğer tüm ilçe merkezi ve bu ilçelere bağlı köylerde bulunan halk sünni ve alevilerle iç içe yaşamaktadır. Bundan dolayı Taşova ilçesi hakkında ayrıntılara girmeyip sadece genel bilgiler vermekle yetineceğiz. Diğer ilçeleri ve köylerini ise geniş bir biçimde incelemeğe çalışacağız.

A-AMASYA MERKEZ İLÇE'NİN DİNİ YAPISI

Amasya il merkezinde birkaç mahalle dışında diğer tüm mahallelerde sünnilerle aleviler karışık bir vaziyette bulunmaktadır. Bundan dolayı bu iki kesime mensup halkın kesin sayısını tesbit etmek oldukça zordur. Çünkü bu konu çok hassas olduğu için bazı insanlar mezhep ve kanaatlerini gizlemektedir. Bu da kesin bir sayı vermeyi zorlaştırmaktadır. Bu sebeple bizim burada vereceğimiz rakamlar, yapmış olduğumuz araştırmalar sonucu elde edilen ve gerçeğe en yakın olduğu kanaatine vardığımız rakamlardır.

Bugün Amasya İl merkezinde 27 mahallede 46.789 kişi civarında sünni müslüman bulunmaktadır. Bu rakam il merkezinin toplam nüfusu olan 57.170 kişinin yaklaşık % 81.84'üne tekabül etmektedir. Alevilerin sayısı ise yaklaşık 10.381 kişi civarında olup toplam nüfusun % 18.16'sı gibi bir oran oluşturmaktadır. Amasya Merkez İlçe'de aleviler genellikle Derekokacık, Fethiye, Gökmedrese, Savadiye, Sofular, Şamlar, Üçler ve Yüzeyler Mahallelerinde yoğun olarak bulunmaktadır. Diğer birkaç mahallede ise 10 ile 25 hane arasında değişen ve mahallenin çok az bir kesimini oluşturan küçük gruplar halinde bulunmaktadır. Alevilerin yoğun olarak buldukları mahalleler şehrin belli bir bölgesini oluşturmaktadır. Bu bölge de şehrin üst kısımları olup dağ etekleridir. Yine bu bölgeye yakın birkaç mahallede yoğun olmamakla birlikte alevi nüfus bulunmaktadır.

Amasya Merkez İlçe'de sünni ve alevilerin buldukları mahallelere göre yaklaşık nüfus ve oranlar:

Mahalle İsmi	Toplam Nüfus	Sünni Nüfus	Oranı	Alevi Nüfus	Oranı
Bayezid Paşa	2.750	2.750	% 100	-	-
Derekocacık	1.940	873	% 45	1.067	% 55
55 Evler	3.855	3.855	% 100	-	-
Fethiye	2.058	1.235	% 60	823	% 40
Gökmedrese	5.238	2.095	% 40	3.143	% 60
G.Yakutiye	680	680	% 100	-	-
G.Bağları	685	685	% 100	-	-
Hacı İlyas	905	905	% 100	-	-
Hatuniye	515	515	% 100	-	-
Helvacı	1.650	1.650	% 100	-	-
Hızır Paşa	5.184	5.184	% 100	-	-
İhsaniye	2.758	2.758	% 100	-	-
Karasenir	995	995	% 100	-	-
Kirazdere	1.838	1.655	% 90	183	% 10
Kurşunlu	2.805	2.609	% 93	196	% 7
Mehmet Paşa	1.417	1.417	% 100	-	-
N.Karşıyaka	873	873	% 100	-	-
O.Bağları	315	315	% 100	-	-
Pirinççi	595	595	% 100	-	-
Savadiye	1.530	1.224	% 80	306	% 20
Sofular	903	497	% 55	406	% 45
Şamlar	4.158	3.326	% 80	832	% 20
Şehirüstü	1.665	1.330	% 80	335	% 20
Şeyhcu	6.498	6.140	% 94.5	358	% 5.5
Üçler	2.355	1.201	% 51	1.154	% 49
Yazıbağları	750	750	% 100	-	-
Yüzevler	2.255	677	% 30	1.578	% 70
Toplam	57.170	46.789	% 81.84	10.381	% 18.16

Merkez İlçe'ye bağlı köylerin geneli ya tamamen sünni ya da tamamen alevilerden oluşmaktadır. Sadece 7 köyde alevilerle sünniler karışık vaziyette bulunmaktadır. Merkez İlçe'ye bağlı köylerdeki sünni

ve alevilerin nüfusları incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Köy İsmi	Toplam Nüfusu	Sünni Nüfus	Oranı	Alevi Nüfus	Oranı
Aksalur	788	788	% 100	-	-
Akyazı	147	147	% 100	-	-
Alakadı	192	192	% 100	-	-
Ardıçlar	731	-	-	731	% 100
Aydınlık	861	861	% 100	-	-
Aydoğdu	231	231	% 100	-	-
Bağlarüstü	752	752	% 100	-	-
Boğazköy	695	695	% 100	-	-
Bulduklı	203	90	% 44	113	% 56
Dadıköy	252	252	% 100	-	-
Değirmendere	292	292	% 100	-	-
Duruca	101	101	% 100	-	-
Fındıklı	185	185	% 100	-	-
İlyas	792	792	% 100	-	-
İpekköy	1.199	1.199	% 100	-	-
Kaleköy	832	832	% 100	-	-
Kapıkaya	603	603	% 100	-	-
Karaçavuş	279	-	-	279	% 100
Karaköprü	858	858	% 100	-	-
Kayabaşı	1.176	612	% 52	564	% 48
Kayrak	389	389	% 100	-	-
Kızılca	1.121	1.121	% 100	-	-
Mahmatlar	346	346	% 100	-	-
Meşeliçiftliği	477	-	-	477	% 100
Musaköy	742	742	% 100	-	-
Ormanözü	512	512	% 100	-	-
Ovasaray	1.067	800	% 75	267	% 25
Saraycık	407	407	% 100	-	-
Sarılar	474	474	% 100	-	-
Sazköy	467	-	-	467	% 100

Sevincer	751	368	% 49	383	% 51
Uygur	2.017	-	-	2.017	% 100
Vermiş	772	772	% 100	-	-
Yağmur	200	200	% 100	-	-
Yavru	102	102	% 100	-	-
Yuvacık	213	213	% 100	-	-
Ziyaret	2.529	2.529	% 100	-	-
Akdağ	75	75	% 100	-	-
Çiğdemlik	636	636	% 100	-	-
Direkli	514	-	-	514	% 100
Karakese	71	71	% 100	-	-
Kızılkışlacık	767	767	% 100	-	-
Kızseki	681	681	% 100	-	-
Kuzgeçe	403	403	% 100	-	-
Yassıçal	2.355	-	-	2.355	% 100
Yeşilyenice	1.759	1.759	% 100	-	-
Yıkılğan	638	638	% 100	-	-
Ağılönü	657	657	% 100	-	-
Bağlıca	609	609	% 100	-	-
Beke	361	-	-	361	% 100
Boğaköy	1.317	1.317	% 100	-	-
Çavuş	620	620	% 100	-	-
Doğantepe	1.923	1.923	% 100	-	-
Gökdere	59	-	-	59	% 100
Gözlek	381	381	% 100	-	-
İlgazi	538	538	% 100	-	-
Kaleboğazı	102	102	% 100	-	-
Kayacık	742	-	-	742	% 100
Köyceğiz	350	-	-	350	% 100
Odaköy	427	427	% 100	-	-
Selimiye	103	103	% 100	-	-
Sıracevizler	371	-	-	371	% 100
Toklucak	1.124	1.124	% 100	-	-
Tuzluçal	311	311	% 100	-	-
Yaylacık	300	-	-	300	% 100

Yıldızköy	250	250	% 100	-	-
Yeşiltepe	110	110	% 100	-	-
Aydınca	1.852	1.482	% 80	370	% 20
Abacı	937	-	-	937	% 100
Albayrak	491	-	-	491	% 100
Avşar	582	-	-	582	% 100
Bayat	285	-	-	285	% 100
Beldağı	704	704	% 100	-	-
Böke	404	-	-	404	% 100
Çatalçam	98	98	% 100	-	-
Çengelkayı	455	-	-	455	% 100
Eski Kızılca	135	135	% 100	-	-
Ezinepazar	2.043	2.043	% 100	-	-
Halifeli	424	-	-	424	% 100
Hasabdall	1.039	-	-	1.039	% 100
İbecik	680	680	% 100	-	-
Karaali	411	86	% 21	325	% 79
Karaibrahim	480	-	-	480	% 100
Karataş	280	-	-	280	% 100
Karsan	311	-	-	311	% 100
Keşlik	346	346	% 100	-	-
Küçükkızılca	686	-	-	686	% 100
Sarayözü	324	-	-	324	% 100
Sarıalan	970	-	-	970	% 100
Sarımeşe	1.134	1.134	% 100	-	-
Sarıyar	898	-	-	898	% 100
Şeyhsadi	941	941	% 100	-	-
Tatar	821	415	% 51	406	% 49.
Ümük	542	-	-	542	% 100
Yağciabdall	1.141	-	-	1.141	% 100
Yeşildere	511	-	-	511	% 100
Yeşilöz	583	-	-	583	% 100
Yolyanı	685	685	% 100	-	-
Yuvaköy	292	292	% 100	-	-
<i>Toplam</i>	63.794	41.000	% 64.27	22.794	% 35.73

Yukarıda isimlerini saydığımız köylerdeki sünnilerin toplam sayısı yaklaşık olarak 41.000 kişi civarındadır. Bu rakam ise köylerde yaşayan ve sayısı 63.794 olan toplam nüfusun yaklaşık % 64.27'sine tekabül etmektedir. Amasya Merkez ilçede bulunan 46.789 sünni müslüman ile köylerde bulunan 41.000 sünni müslümünün toplam sayısı 87.789 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sayı da Merkez ilçe ve köylerinde bulunan toplam nüfusun yaklaşık % 72.57'sine denk gelmektedir. Alevilerin toplam sayısı ise yaklaşık 33.175 kişi civarında olup, toplam nüfusun %27.43'üne tekabül etmektedir.

Amasya Merkez İlçe ve merkeze bağlı köylerde alevi ve sünnilerin genel durumu ise yaklaşık olarak şu şekilde tesbit edilmiştir: Toplam nüfus 120.964, bu nüfusun 87.789'u sünni olup oranı %72.57 ve geri kalan 33.175'i de alevi olup oranı % 27.43'tür.

B-GÖYNÜCEK İLÇESİ'NİN DİNÎ YAPISI

Göynücek ilçesi küçük bir ilçe olup üç mahallede toplam 2.678 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfusun da yaklaşık olarak % 80'i sünni ve geri kalan % 20'si de alevilerden oluşmaktadır. Alevilere ait bu oranın yaklaşık sayısı ise 550-570 kişi arasındadır. Yaptığımız araştırmaya göre ilçe merkezinde sünni ve alevilerin buldukları mahalle ve sayıları şu şekilde tesbit edilmiştir:

Mahalle İsmi	Toplam Nüfus	Sünni Nüfus	Oranı	Alevi Nüfus	Oranı
Merkez Mah.	1.057	997	% 94	60	% 6
Cumhuriyet Mah.	806	506	% 62	300	% 38
Yeni Mahalle	815	615	% 75	200	% 25
Toplam	2.678	2.118	% 79	560	% 21

İlçeye bağlı 40 köyün 24'ünde sünniler ve 16'sında da aleviler ikamet etmektedirler.

Köy İsmi	Toplam Nüfus	Sünni Nüfus	Oranı	Alevi Nüfus	Oranı
Alan	1.180	1.180	% 100	-	-
Ardıçpınar	275	-	-	275	% 100
Asar	142	-	-	142	% 100
Bektemür	210	210	% 100	-	-
Beşiktepe	310	310	% 100	-	-
Çamurlu	100	100	% 100	-	-
Çayan	159	-	-	159	% 100
Çulpara	309	-	-	309	% 100
Damlaçimen	2.018	2.018	% 100	-	-
Gökçeli	147	147	% 100	-	-
Hasanbey	515	515	% 100	-	-
İlisu	1.025	1.025	% 100	-	-
Karaşar	825	825	% 100	-	-
Karayakup	981	981	% 100	-	-
Kertme	240	-	-	240	% 100
Kervansaray	591	591	% 100	-	-
Kışlabeyi	437	437	% 100	-	-
Koyuncu	100	-	-	100	% 100
Pembeli	173	173	% 100	-	-
Sığırcayı	479	479	% 100	-	-
Şarklı	438	-	-	438	% 100
Şeyhoğlu	252	-	-	252	% 100
Yassıkışla	364	364	% 100	-	-
Abacı	97	97	% 100	-	-
Ayvalıpınar	471	-	-	471	% 100
Başpınar	312	-	-	312	% 100
Çaykışla	308	-	-	308	% 100
Çivi	405	405	% 100	-	-
Davutevi	259	-	-	259	% 100
Gafarlı	254	-	-	254	% 100

Gediksaray	2.637	2.637	% 100	-	-
Harmancık	159	-	-	159	% 100
İkizyaka	419	-	-	419	% 100
Konuralan	131	131	% 100	-	-
Kutu	93	93	% 100	-	-
Şeyhler	332	332	% 100	-	-
Tencerli	273	-	-	273	% 100
Terziköy	273	273	% 100	-	-
Tuzsuz	539	539	% 100	-	-
Yeniköy	82	82	% 100	-	-
<i>Toplam</i>	18.314	13.944	% 76.14	4.370	% 23.86

Göynücek İlçesi'ne bağlı köylerdeki sünnilerin oranı % 76.14 gibi bir rakama denk gelirken bu oran ilçe merkezinde % 79'lara kadar çıkmaktadır. İlçedeki sünnilerin toplam sayısı ise 16.062 kişi olup ilçe genelinin % 76.51'ini oluşturmaktadır. Aleviler İlçe merkezinde % 21, köylerde ise % 23.86 oranında bulunmaktadır. İlçe merkezindeki alevilerle köylerdeki alevilerin toplam sayısı ise yaklaşık 4.930 gibi bir rakam oluşturmakta ve bu sayı da ilçe genelinin % 23.49'una tekabül etmektedir.

C- GÜMÜŞHACIKÖY İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI

Amasya'nın ilçeleri arasında alevi ve sünni nüfusun birbirine yakın oranlarda bulunduğu tek ilçe Gümüşhacıköy İlçesi'dir. İlçenin toplam nüfusunun yaklaşık % 56'sını sünniler ve % 44'ünü de aleviler teşkil etmektedir. İlçeye bağlı 42 köyün 19'u sünni, 19'u alevi ve 4 köyü de sünni-alevi karışık vaziyettedir. Alevi nüfus oranı ilçe merkezine nisbetle köylerde biraz daha yükselmektedir. Şimdi bu iki kesimi ayrı ayrı inceleyelim.

<i>Mahalle İsmi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Oranı</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Oranı</i>
Adatepe Mah.	1.515	1.215	% 80	300	% 20
Artıkabat Mah.	4.635	1.855	% 40	2.780	% 60
Hacıyahya	4.288	1.300	% 30	2.988	% 70
Cumara	2.425	2.300	% 95	125	% 5
Çay	1.640	1.475	% 90	165	% 10
Saray	1.823	1.603	% 87.5	220	% 12.5
<i>Toplam</i>	16.326	9.748	% 59.70	6.578	% 40.30

İlçe merkezinde bulunan 16.326 kişinin yaklaşık % 60'ı sünni müslümanlardan oluşmaktadır. Bu oranın sayıya yansması ise takriben 9.748 kişi civarındır. Alevilerin sayısı ise 6.578 kişi olup ilçe merkezinin yaklaşık % 40.30'unu oluşturmaktadır.

<i>Köy İsmi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Oranı</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Oranı</i>
Alören	205	205	% 100	-	-
Balıklı	273	-	-	273	% 100
Beden	499	-	-	499	% 100
Çavuşköy	201	20	% 10	181	% 90
Çetmi	1.140	-	,	1.140	% 100
Çiftçiöğlü	211	-	-	211	% 100
Doluca	496	100	% 10	396	% 80
Eslemes	300	-	-	300	% 100
Güplüce	569	-	-	569	% 100
İmirler	542	110	% 20	432	% 80
Karacaören	460	460	% 100	-	-
Keçi	1.028	-	-	1.028	% 100
Kılıçaslan	100	-	-	100	% 100
Kırca	584	-	-	584	% 100
Kızıroğlü	443	-	-	443	% 100
Koltuk	219	219	% 100	-	-
Konuktepe	294	-	-	294	% 100
Kuzalan	669	-	-	669	% 100
Sallar	470	-	-	470	% 100
Sarayözü	543	-	-	543	% 100
Yazıyeri	258	258	% 100	-	-
Akpınar	124	-	-	124	% 100
Çitli	426	426	% 100	-	-
Güllüce	82	-	-	82	% 100
Gümüş	2.392	2.392	% 100	-	-
Karaali	91	91	% 100	-	-
Karakaya	119	-	-	119	% 100
Korkut	879	-	-	879	% 100

Ovabaşı	675	675	% 100	-	-
Bacakoğlu	370	370	% 100	-	-
Bademli	542	246	% 45	296	% 55
Çalköy	647	647	% 100	-	-
Derbentobruğu	641	641	% 100	-	-
Dumanlı	529	529	% 100	-	-
Güvemözü	123	-	-	123	% 100
Kağnıcı	805	805	% 100	-	-
Kızık	467	467	% 100	-	-
Kızılca	574	574	% 100	-	-
Kutluca	501	501	% 100	-	-
Saraycık	727	727	% 100	-	-
Pusacak	629	629	% 100	-	-
Sekü	208	208	% 100	-	-
Toplam	21.055	11.300	% 53.6	9.755	% 46.4

Yukarıda isim ve nüfuslarını verdiğimiz köylerde yaşayan toplam sünni sayısı 11.300 kişidir. Bu sayı köylerin toplam nüfusu olan 21.055 kişinin % 53.67'sini teşkil etmektedir. İlçe merkezinde bulunan 9.739 sünni ile köylerdeki sünnilerin toplam sayısı 21.039 kişi etmektedir ki bu da ilçe genelinin % 56' sını oluşturmaktadır.

İlçeye bağlı köylerde bulunan toplam alevi sayısı ise yaklaşık olarak 9.755 kişi civarındadır. Bu sayı toplam köy nüfuslarının % 46.33'üne tekabül etmektedir. İlçe merkezindeki alevilerle köylerdeki alevilerin toplam sayısı ise 16.342 kişi civarında olup, ilçe genelinin yaklaşık % 43.73'ünü oluşturmaktadır.

D - HAMAMÖZÜ İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI

Hamamözü İlçesi'nin merkezinde bulunan 1.575 kişinin tamamı sünni-hanefi müslümanlardan oluşmakta olup, alevi ve diğer mezhep mensuplarına rastlanılmamıştır. Köylerinde ise sünniler yaklaşık olarak üçte iki gibi bir çoğunluğa sahip bulunmaktadır. İlçe'ye bağlı 18 köyden 11'inde sünniler, 6'sında aleviler ve Aşağıovacık köyünde de sünni ve aleviler karışık vaziyette bulunmaktadırlar. Bu köyün % 70'e yakını sünnidir ki bunu sayıya çevirdiğimizde yaklaşık olarak 250 kişi etmektedir. Bu sayıyla beraber ilçe merkezi ve köylerindeki toplam

sünni sayısı 5.940 kişi civarındadır ki bu da ilçe genelinin yaklaşık % 72'sini meydana getirmektedir.

Hamaözü'nde aleviler sadece köylerde bulunmaktadır. İlçe merkezinde alevi nüfusa rastlanılmamıştır. Yaptığımız incelemelere göre İlçe genelinde toplam alevi sayısı 2.381 kişi olarak tesbit edilmiştir. Bu sayı da ilçe genelinin yaklaşık % 28'ini oluşturmaktadır.

İlçe genelinde alevi ve sünnilerin dağılımı ve oranları:

<i>Yerleşim Birimi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Oranı</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Oranı</i>
İlçe Merkezi	1.575	1.575	% 100	-	-
Alanköy	502	502	% 100	-	-
Arpadere	550	550	% 100	-	-
Aşağı Ovacık	356	250	% 70	106	% 30
Çayköy	358	-	-	358	% 100
Damladere	476	-	-	476	% 100
Dedeköy	218	218	% 100	-	-
Göçeri	223	223	% 100	-	-
Gölköy	1.055	1.055	% 100	-	-
Hıdırlar	111	-	-	111	% 100
Kızılcaören	546	546	% 100	-	-
Köseler	757	-	-	757	% 100
Mağaraobruğu	135	-	-	135	% 100
Tekçam	99	99	% 100	-	-
Tepeköy	105	105	% 100	-	-
Umurca	120	120	% 100	-	-
Yemişen	473	-	-	473	% 100
Yeniköy	342	342	% 100	-	-
Yukarıovacık	356	356	% 100	-	-
<i>Toplam</i>	8.321	5.940	% 71.39	2.381	% 28.61

E- MERZİFON İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI

İlçe ve köylerinde yaşayan halkın tamamı müslümanlardan oluşmakta olup diğer din mensuplarına rastlanılmamıştır. Müslümanlar ise sünni ve alevi olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmaktadır. İlçe merkezinde sünni ve aleviler iç içe bulunurlarken, köylerin geneli ya

tamamen sünni ya da tamamen alevilerden oluşmaktadır.Sadece 9 köyde alevilerle sünniler birlikte bulunmaktadır.

İlçe merkezinin yaklaşık % 75'i sünnilerden oluşmaktadır. İlçede bulunan 18 mahalleden 12'sinde çoğunlukta bulunan sünniler, diğer 6 mahallede azınlıkta kalmaktadırlar.Köylerde ise sünnilerin oranı ilçe merkezine göre biraz daha azalmaktadır.İlçe genelinde ise sünnilerin oranı yaklaşık olarak % 69 gibi bir rakama denk gelmektedir.İlçe merkezinde alevilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler Paşa Çayı denilen küçük bir akarsuyun doğusunda kalan mahallelerdir. Bu mahallelere yakın olan diğer mahallelerde de küçük gruplar halinde aleviler bulunmaktadır

Merzifon İlçe Merkezi'nde sünni ve alevilerin bulunduğu mahalleler ve sayıları:

<i>Mahalle İsmi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Oranı</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Oranı</i>
Abidehatun	2.198	220	% 10	1.978	% 90
Bağlarbaşı	1.281	1.151	% 90	130	% 10
Bahçelievler	2.370	2.250	% 95	120	% 5
Buğdaylı	571	571	% 100	-	-
Cami-i Cedit	1.816	1.632	% 90	180	% 10
Gazi Mahbup	1.755	702	% 40	1.053	% 60
Harmanlar	5.578	5020	% 90	558	% 10
Hacı Hasan	2.340	2.106	% 90	234	% 10
Hacıbalı	3.370	168	% 5	3.202	% 95
Hoca Süleyman	987	297	% 30	690	% 70
M.Akif Ersoy	1.773	1.683	% 95	90	% 5
Naccar	625	125	% 20	500	% 80
Nusratiye	1.875	470	% 25	1.405	% 75
Mahsen	6.405	6.085	% 95	320	% 5
Sofular	6.940	6.595	% 95	345	% 5
Tavşan	1.148	1.088	% 94.77	60	% 5.23
Trafo	1.040	990	% 95.20	50	% 4.80
Yeni Mahalle	825	785	% 95.15	40	% 4.85
<i>Toplam</i>	<i>42.897</i>	<i>31.938</i>	<i>% 74.45</i>	<i>10.959</i>	<i>% 25.55</i>

Merzifon'un köylerinde bulunan sünni ve alevilerin sayı ve oranları:

Köy İsmi	Toplam Nüfus	Sünni Nüfus	Oran	Alevi Nüfus	Oran
Akören	894	894	% 100	-	-
Aksungur	295	265	% 89.83	30	% 10.17
Aşağı Bük	45	45	% 100	-	-
Bahçecik	429	429	% 100	-	-
Bayat	153	153	% 100	-	-
Çavundur	497	497	% 100	-	-
Çayırköy	57	57	% 100	-	-
Çobanören	260	225	% 86.54	35	% 13.46
Derealan	97	97	% 100	-	-
Gelinsini	89	87	% 100	-	-
Gökçebağ	593	593	% 100	-	-
Hırka	473	-	-	473	% 100
Inalanı	77	77	% 100	-	-
Karamağara	288	-	-	288	% 100
Karamustafapaşa	582	582	% 100	-	-
Kayadüzü	2.702	-	-	2.702	% 100
Orta Bük	117	117	% 100	-	-
Ortaova	729	729	% 100	-	-
Osmanoğlu	83	83	% 100	-	-
Sarıköy	562	60	% 10.70	502	% 89.30
Sazlıca	191	191	% 100	-	-
Şeyhyeni	135	135	% 100	-	-
Yakacık	1.205	1.205	% 100	-	-
Yolüstü	484	484	% 100	-	-
Yukarı Bük	216	216	% 100	-	-
Alicık	829	335	% 40.41	494	% 59.59
Bulak	638	638	% 100	-	-
Büyükçay	418	418	% 100	-	-
Demirpınar	246	246	% 100	-	-
Diphacı	710	-	-	710	% 100
Elmayolu	300	-	-	300	% 100
Eymir	547	-	-	547	% 100
Hacet	39	-	-	39	% 100
Hanköy	414	359	% 86.71	55	% 13.29
Hayrettinköy	281	30	% 10.68	251	% 89.32
Karacakaya	387	-	-	387	% 100
Karatepe	402	-	-	402	% 100
Koçköy	174	174	% 100	-	-
Küçükçay	320	-	-	320	% 100
Yakupköy	576	120	% 20.83	456	% 79.17
Sarıbuğday	531	531	% 100	-	-
Akpınar	923	923	% 100	-	-
Aktarla	221	221	% 100	-	-
Alışar	610	245	% 40.16	365	% 59.84
Balgöze	471	-	-	471	% 100

Bayezid	148	148	% 100	-	-
Çamlıca	204	204	% 100	-	-
Çatalkaya	641	641	% 100	-	-
Çaybaşı	1.139	1.139	% 100	-	-
Çayırözü	267	267	% 100	-	-
Esentepe	114	114	% 100	-	-
Gümüştepe	603	-	-	603	% 100
Hacıyakup	191	-	-	191	% 100
Kamışlı	544	544	% 100	-	-
Kıreymir	235	-	-	235	% 100
Kızıleğrek	598	598	% 100	-	-
Kuyuköy	137	137	% 100	-	-
Mahmutlu	151	151	% 100	-	-
Oymaağaç	418	-	-	418	% 100
Oymak	85	-	-	85	% 100
Pekmezci	177	177	% 100	-	-
Saraycık	170	170	% 100	-	-
Türkoğlu	91	91	% 100	-	-
Üzunyazı	151	151	% 100	-	-
Yalnız	235	100	% 42.55	135	% 57.45
Yenice	111	111	% 100	-	-
Yeşilören	318	318	% 100	-	-
Toplam	27.072	16.514	% 61	10.558	% 39

Yukarıda da görüldüğü gibi Merzifon İlçesi'ne bağlı köylerde yaşayan toplam alevi sayısı, köylerin nüfusunun yaklaşık % 39'unu meydana getirmektedir. İlçe genelinde ise toplam alevi sayısı 21.500 kişi civrındadır. Bu sayı toplam nüfusun yaklaşık % 30'una denk gelmektedir.

F- SULUOVA İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI

Suluova İlçesi, İlçe'nin tarihinden bahsederken de değindiğimiz gibi kuruluşunda Alevi Köyü isminde bir köy idi ve köyün ahalisi alevilerden oluşmakta idi. Ancak İlçe'nin zamanla gelişmesi sonucu kısa zamanda nüfusu hızlı bir şekilde artarak alevilere mahsus bir yerleşim birimi olma hüviyetini kaybetmiştir. İlçenin tamamı müslümanlardan oluşmakta ve diğer din mensuplarına rastlanmamaktadır.

İlçe merkezinde oturan halkın yaklaşık % 81'i sünnilerden meydana gelmektedir. Köylerde ise bu oran % 96'lara kadar çıkmaktadır. Çünkü ilçeye bağlı 38 köyden 36'sı tamamen sünnilerden meydana gelmektedir. İlçe genelinde ise sünniler % 85'ler civrındadır. Suluova merkezinde bulunan 19 mahallenin 6'sı tamamen

sunnilerden meydana gelirken geri kalan mahallelerin de 10 tanesinde çoğunluğu oluşturmaktadır. Diğer üç mahallede ise aleviler çoğunluğu oluşturmakta ve ilçeye bağlı sadece 2 köy alevilerden oluşmaktadır.

İlçe merkezindeki sünni ve alevilerin buldukları mahalleler ve sayıları:

<i>Mahalle İsmi</i>	<i>Toplam Nüfusu</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Oranı</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Oranı</i>
Ata Mah.	1.755	525	% 30	1.230	% 70
Bayezid	1.065	510	% 47.88	555	% 52.22
Bireylül	1.091	567	% 52	524	% 48
Borsa	950	760	% 80	190	% 20
Cevizdibi	820	820	% 100	-	-
Cumhuriyet	3.325	3.325	% 100	-	-
Eskiçelttek	1.020	390	% 38.24	630	% 61.76
Eymir	200	200	% 100	-	-
Girne	1.305	195	% 14.94	1.110	% 85.06
Hacıhayta	1.386	1.143	% 82.47	243	% 17.53
Hacıbayram	550	-	-	550	% 100
Hürriyet	3.350	3.015	% 90	335	% 10
Maarif	2.632	2.632	% 100	-	-
Magosa	815	470	% 57.67	345	% 42.33
Ortamahalle	5.186	4.946	% 95.37	240	% 4.63
Şeker	3.270	3.270	% 100	-	-
Pazar	2.377	1.477	% 62.14	900	% 37.86
Yenidoğan	2.490	2.290	% 91.97	200	% 8.03
Yenimahalle	4.350	4.350	% 100	-	-
<i>Toplam</i>	<i>37.937</i>	<i>30.885</i>	<i>% 81</i>	<i>7.052</i>	<i>% 19</i>

İlçeye bağlı köylerdeki nüfusun alevi ve sünnilere göre dağılımı ise şöyledir:

<i>Köy ismi</i>	<i>Toplam Nüfus</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Oranı</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Oranı</i>
Akören	789	789	% 100	-	-
Alabedir	76	76	% 100	-	-
Arucak	444	-	-	444	% 100
Aşağı Karasu	149	149	% 100	-	-
Ayrançı	344	344	% 100	-	-
Bayırlı	673	673	% 100	-	-
Boyalı	275	275	% 100	-	-
Cürlü	425	425	% 100	-	-
Çayüstü	493	493	% 100	-	-
Çukurören	150	150	% 100	-	-
Derebaşalan	480	480	% 100	-	-
Dereköy	405	405	% 100	-	-
Deveci	331	331	% 100	-	-
Eğribük	184	184	% 100	-	-
Eraslan	2.028	2.028	% 100	-	-
Harmanağılı	124	124	% 100	-	-
Kanatpınar	267	267	% 100	-	-
Kapancı	350	350	% 100	-	-
Karaağaç	171	171	% 100	-	-
Kazanlı	148	-	-	148	% 100
Kerimoğlu	236	236	% 100	-	-
Kıranbaşalan	47	47	% 100	-	-
Kolay	641	641	% 100	-	-
Kulu	155	155	% 100	-	-
Kurnaz	402	402	% 100	-	-
Kutluköy	37	37	% 100	-	-
Kuzalan	56	56	% 100	-	-
Küpeli	83	83	% 100	-	-
Oğulbağı	414	414	% 100	-	-
Ortayazı	355	355	% 100	-	-

Salucu	514	514	% 100	-	-
Saygılı	390	390	% 100	-	-
Seyfe	124	124	% 100	-	-
Soku	275	275	% 100	-	-
Taşlıyurt	80	80	% 100	-	-
Uzunoba	400	400	% 100	-	-
Yolpınar	369	369	% 100	-	-
Yüzbeyi	267	267	% 100	-	-
Toplam	13.151	12.559	% 95.50	592	% 4.50
İlçe geneli	51.088	43.444	% 85	7.644	% 15

Görüldüğü gibi İlçe genelinde sünniler 43.444 kişiyle toplam nüfusun yaklaşık % 85'ini oluştururken aleviler de 7.644 kişiyle toplam nüfusun yaklaşık % 15'ini oluşturmaktadır.

G- TAŞOVA İLÇESİ'NİN DİNİ YAPISI

Taşova İlçesi köyleriyle beraber tamamen sünni müslümanların meskun olduğu bir ilçedir. Diğer din ve mezhep mensuplarına rastlanılmamıştır. Bundan dolayı ilçenin merkez ve köy nüfuslarını toplam olarak vermekle yetineceğiz.

İlçe merkezinde ikamet eden halkın tamamı sünni-hanefi olup toplam nüfusu 10.200 kişi civarındadır. İlçeye bağlı 59 köyün tamamında da sünni-hanefiler bulunmaktadır. İlçe merkeziyle köylerin toplam nüfusu ise 55.000 kişi dolayındadır.

İlin İnanç Yapısı Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Yukarıdaki bilgileri genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda şöyle bir netice çıkarmak mümkündür: Bugün ilin hiçbir yerinde gayrimüslim yaşamamakta ve halkın tamamı müslümanlardan meydana gelmektedir. Müslümanlar ise sünni ve alevi olmak üzere iki ayrı kesimden oluşmaktadır. Bunların nerelerde bulduklarını ve sayılarını yukarıda belirtmiştik.

İlin genel yapısını değerlendirdiğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

<i>İlçe Adı</i>	<i>Toplam Nüfusu</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Yüzdesi</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Yüzdesi</i>
Merkez	120.964	87.789	% 72.57	33.175	% 27.43
Göynücek	20.992	16.062	% 76.51	4.930	% 23.49
G.Hacıköy	37.381	21.039	% 56.27	16.342	%43.73
Hamamöz	8.321	5.940	% 71.39	2.381	% 28.61
Merzifon	69.968	48.458	% 69.26	21.510	% 30.74
Suluova	51.088	43.197	% 84.55	7.891	% 15.45
Taşova	54.767	54.767	% 100	-	-
<i>Toplam</i>	363.381	277.250	% 76.28	86.231	% 23.72

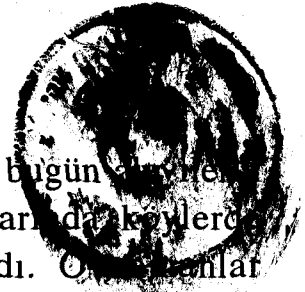
Köy ve şehirleri genel bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

<i>Yerleşim Birimleri</i>	<i>Toplam Nüfs</i>	<i>Sünni Nüfus</i>	<i>Yüzdesi</i>	<i>Alevi Nüfus</i>	<i>Yüzdesi</i>
Köyler	167.472	131.691	% 78.63	35.785	% 21.37
Şehirler	196.009	145.558	% 74.26	50.451	% 25.74
<i>Toplam</i>	363.481	277.249	% 76.27	86.232	% 23.72

Görüldüğü gibi şehirleşme oranı sünnilere nisbetle alevilerde daha fazladır. Şimdi de sünnilerle alevilerin şehirleşme oranlarına bir gözatalım:

<i>Mensubi yeti</i>	<i>Toplam Nüfusu</i>	<i>Şehirli</i>	<i>Oranı</i>	<i>Köylü</i>	<i>Oranı</i>
Sünniler	277.249	145.558	% 52	131.691	% 48
Aleviler	86.232	50.451	% 60	35.781	% 40
<i>Toplam</i>	363.481	196.009	% 54	167.472	% 46.

XX.Yüzyılın başlarında köylülerin yaklaşık % 40'ını oluşturan aleviler, bugün köy nüfuslarının ancak % 21-22 gibi bir kısmını oluşturmaktadır. Yine aynı yüzyılın başlarında şehirlerdeki toplam nüfusun yaklaşık % 20'sini oluşturan aleviler, bugün bu oranı % 25-26'lara çıkarmışlardır.Köylerdeki azalmayla şehirlerdeki artma

oranlarındaki tutarsızlık sadece görünüştedir. Çünkü bugün şehirlerde çoğunluğu yaşarken, XX.yüzyılın başlarında köylerde yaşayan aleviler, şehirlerdekinin iki katı kadardı. O zamanlar alevilerde şehirleşme oranı sadece % 30-35'ler dolayında iken bu gün bu oran tersine dönmüştür.Yani bugün alevilerin ancak % 40'ları köylerde yaşarken yaklaşık % 60'ları şehirlerde bulunmakadır.

Sünnilerde ise şehirleşme oranı biraz daha düşüktür.Bu kesimin % 52 kadarı şehirlerde yaşarken % 48 kadarı da köylerde ikamet etmektedir.

4- AMASYA'DA TARİKATLAR

Anadolu'nun fethedilmesi esnasında, ülkenin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması faaliyetleri fetihle beraber yapılmakta idi. Bu faaliyetlerin yapılmasını tarikatlar gönüllü olarak üzerlerine almışlardı.Bundan dolayı ülkenin her tarafında değişik isimlerdeki tarikatlar tekke ve zaviyeler açmak suretiyle faaliyet göstermeye başlamışlardı. Bu tarikatların hemen hepsi Amasya'da da aynı faaliyetleri sürdürmüşlerdir. Amasya'da eskiden beri faaliyet gösteren belli başlı tarikatların bazıları şunlardır:

a) *Babailik*

Amasya'da ilk defa tekke bina eden Selçuklu Sultanı I. Mesud'dur (1143-1160). Bu tekke Cüneyd-i Bağdadi'ye bağlı ve Ehl-i Sünnet'e uygun Babaî Tarikatı'dır. Bu tarikat kısa zamanda halkın teveccühünü kazanmış ve geniş bir kitleyi kendi saflarına katmayı başarmıştır. Tekkenin ilk şeyhi Tacik Mahmut Baba ismiyle şöhret bulan Seraceddin Mehmed b. Ali'dir. Daha sonra tekke şeyhliğine Mahmut Baba'nın mahdumu olduğu zannolunan Alaaddin Mehmet b. Mahmut geçmiştir.

1230 yılında tekke şeyhliğine Baba İlyas Horasanî diye meşhur olan Şucaaddin Ebu'l-Vefa İlyas b. Ali el-Horasani ve O'ndan sonra da Baba İshak geçmiştir⁽¹⁾ . Baba İlyas Acem elinden gelerek Sultan Alaaddin zamanında Amasya'nın Çat kasabasına yerleşerek⁽²⁾ , burada fikirlerini yaymaya başladı. Baba İlyas'tan sonra tarikat şeyhliğine

(1) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 223.

(2) Oruç Beğ Tarihi, s. 21.

geçen Baba İshak aslen Rum olup, Şii ve Batıni görüşler üzerinde tahsil yaparak kendisini peygamber olarak ilan etmiştir. Etrafına topladığı avanesi ile birlikte 1239-1240 yıllarında ayaklandı ise de başarılı olamayıp idam edilmiştir⁽³⁾.

Baba İshak'ın bu tarikatı kullanarak böyle bir harekete girişmesi, tarikatın aslına bir halel getirmez. Çünkü tarikat biraz önce de değinildiği gibi Ehl-i Sünnet'e uygun bir tarikattır. Babalar faaliyetlerini en çok Amasya-Sivas şehirlerini içine alan Danişmendler Devleti ve O'na bağlı uçlarda sürdürmüşlerdir⁽⁴⁾. Baba İshak'ın idamından sonra bu tarikat mensupları, diğer tarikatlara geçerek yavaş yavaş kaybolmaya başlamışlardır. Bu gün Amasya'da bu tarikata mensup insanların bulunabileceği şüphelidir. Çünkü tarikat yedi küsur asır önce yaptığı isyan hareketi sonucu tamamen etkinliğini yitirmiştir. Bugün yaptığımız araştırmalarda bu tarikat mensuplarına rastlanılmamıştır.

b) Bektaşilik

Baba İshak'ın öldürülmesi üzerine bir müddet daha devam eden Babaî Tarikatı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tarihi olan Bektaşîlik ile sona erdi. Hacı Bektaş-ı Veli, Baba İshak'ın en önemli halifesidir. Bu sebeple Bektaşîlik, Babaîlik'in devamı sayılabilecek bir hüviyete sahiptir⁽⁵⁾.

Amasya'da Bektaşîlik'in başlangıcı XIV. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Osmanlı Hükümdarı Orhan Gazi padişah olduğu zaman Amasya'da bulunan Hacı Bektaş ile iyi münasebette bulunmakta idi⁽⁶⁾. O zamandan beri Amasya yöresinde Bektaşîlik varlığını sürdürmektedir.

Bektaşîlerin faaliyetlerini yoğunlaştırdığı yöreler daha çok Kuzey Anadolu bölgeleri olmuştur. Bu bölgelerde bulunan Bektaşîler, Osmanlılar'ın kuruluşuna destek vermişlerdir⁽⁷⁾. Bugün Amasya'da bu

(3) Hüsameddin; a.g.e. C.II, s. 363, 379. Köprülü; **Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar**, s. 207. O. Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 423.

(4) Akdağ; **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, C.I, s. 45.

(5) Köprülü; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, İstanbul 1981, s. 170.

(6) **Oruç Beğ Tarihi**, s. 34.

(7) Akdağ; **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, C.I, s. 45.

tarikat mensupları bulunmakla birlikte sayılarını tesbit etmek mümkün olamamıştır.

c) *Mevlevilik*

Amasya'da Mevlevîlik'in zuhuru, 1276 yılından öncelere kadar uzanmaktadır. Çünkü 1276 yılında Şeyh Veliyüddin Ahmet Dede'nin Mevlevî Şeyhi olarak görev yaptığı bilinmektedir. Ahmet Dede'den sonra 1284'te Alaaddin Ali Dede ve 1299 yılında da Şeyh Muhammed Dede Mevlevî Şeyhi olarak görev yapmışlardır. 1314 yılında Alaaddin Pervane Beg tarafından Amasya'da ilk defa bir Mevlevîhane bina edilmiş ve şeyhliğine de Yusuf Dede getirilmiştir⁽⁸⁾.

Mevlevîlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeler genelde Konya-Kütahya-Aydın hattı ve bu hattın civarlarıdır. Bektaşîlerin aksine Mevlevîler, Karamanoğullarını ve Ege Uçları'ndaki Türk beyliklerini desteklemekte idiler⁽⁹⁾. Pir İlyas Halvetî'nin Şirvan'dan Amasya'ya gelmesi üzerine zuhur eden Halvetî Tarikatı, Babaî ve Mevlevî Tarikatı müntesiplerini etkileyerek, onların teveccühlerine mazhar olmuşlardır.

Osmanlılar zamanında 1637 yılında Bayram Paşa Amasya Mevlevîhanesi'ni yeniden inşa ederek Mevlevî Tarikatı'nı ihya etmiştir. O tarihten itibaren faaliyetlerine devam ettiren Mevlevîhane'nin şeyhliğine 1900'lü yılların başında Seyyid Cemaleddin Muhammed Dede getirilmiştir⁽¹⁰⁾.

Bugün Amasya'da bu tarikat mensuplarına rastlamak mümkün olamamıştır.

d) *Halvetilik*

Amasya'da Halvetî Tarikatı ilk defa XV. asrın sonlarında Pir İlyas Halvetî Hazretleri'nin Şirvan'dan Amasya'ya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Halvetî Tarikatı diğer tarikatları zühd ve takvaları ile etkileyerek kısa sürede halkın teveccühüne mazhar olmuştur. Pir İlyas Halvetî Hazretleri Sultan II. Bayezid'in tahta çıkması (1481) üzerine İstanbul'a gelmiş ve oradan da Hicaz bölgesine gitmiştir⁽¹¹⁾.

(8) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 247.

(9) Akdağ; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C.I, s. 45.

(10) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 226, 250.

(11) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 225, Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi C.III, I. Kısım*, Ankara 1983, s. 265.

Kısa bir sürede çok sayıda taraftar toplayan bu tarikat, varlığını uzun süre devam ettiremeyerek zamanla tükenme noktasına gelmiştir. Bugün bu tarikata mensup insanların bulunmadığını görmekteyiz.

e) Rıfâilik

XIV. yüzyıldan itibaren Amasya'da bulunan bir başka tarikat ise Rıfâilik'tir. Tarikat hakkında en eski bilgileri İbn Batuta'dan öğrenmekteyiz. İbn Batuta Amasya'da Ahmet Rıfâî Hazretleri'nin çocuklarının oturduklarını ve tarikat şeyhliğini de Taceddin Rıfâî'nin torunu İzzeddin'in yürüttüğünü bildirmektedir. Rıfâilik tarikatı Taceddin Rıfâî'nin çocukları sayesinde yayılarak varlığını sürdürmüşlerdir⁽¹²⁾. Bu tarikat hakkında daha sonraki dönemlere ait bilgilere rastlanılmamıştır.

Bugün de bu tarikata mensup insanların varlığına rastlanmamıştır.

f) Nakşibendilik ve Diğer Tarikatlar

Amasya'da taraftarı olan bir başka tarikat da Nakşibendîlik'dir. Bu tarikatın Amasya'da ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, II. Murat döneminde Nakşibendî tarikatı oldukça yaygın bir vaziyette idi. Ancak Halvetî tarikatının Amasya'da çok çabuk intişar etmesi üzerine Babaî ve Mevlevî tarikatları gibi Nakşibendî tarikatı da varlığını kaybetme noktasına gelmiştir⁽¹³⁾.

XVI. yüzyılın ortalarında zuhur eden diğer tarikatlar ise Kadirî ve Şabani tarikatlarıdır. Bu tarikatlar fazla taraftar bulamayarak kısa zamanda tekrar varlıklarını kaybetmişlerdir.

Bugün Amasya genelinde ehli tarik olan insanların yaşadıkları bilinmekle birlikte sayılarını tesbit etmek mümkün olamamıştır. Yaptığımız araştırmalar göre sadece Nakşibendî tarikatına mensup az sayıda insanların varlığını öğrenmekteyiz. Bu insanlar ilin hemen hemen her yerinde dağınık bir vaziyette bulunmaktadır.

(12) İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1993, s. 29.

(13) Hüsameddin; a.g.e. C.I, s. 225.

SONUÇ

Yaptığımız araştırmalara göre, Amasya İli coğrafi konumu inanç yapısının hassas olması sebebiyle, tarihte ve günümüzde önemini muhafaza eden bir ilimizdir. Bundan dolayı tarihin hemen her döneminde siyasi ve sosyal olayların da etkisiyle yoğun nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Halkın değişik mezheplere bağlı olmasından dolayı,özellikle XVI.yüz.yılda şiilik ve kızılbaşlık prorangandalarının da etkisiyle birkaç defa mezhep çatışması meydana gelmiştir. Müslüman nüfusun yanı sıra gayrimüslim nüfus da Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar mevcudiyetini devam ettirmiştir.

Cumhuriyetten sonra gayri müslimler İli terketmiş olduğu için bugün İl sınırları içerisinde yaşayan halkın tamamı müslümanlardan meydana gelmektedir.. Müslümanların ise yaklaşık % 76.5'i sünni ve geri kalan % 23.5'i de alevilerden meydana gelmektedir. Sünnilerin ise tamamı Hanefi Mezhebine bağlıdır.

Amasya'nın Taşova İlçesi dışında kalan tüm ilçelerinde alevi ve sünni nüfus karışık bir vaziyette bulunurken, sadece Taşova İlçesi köyleriyle beraber sünnilerden oluşmaktadır. Alevilerin en yoğun olduğu ilçe ise Gümüşhacıköy İlçesi olup,toplam nüfusun yaklaşık % 44' ü alevilerden meydana gelmektedir.

Bugün Amasya İli genelinde gayrimüslim nüfusa rastlanmamıştır.Geçmiş dönemlere ait değerlendirmeler ise daha önceki bölümlerde yapıldığı için bu kesim hakkında herhangi bir değerlendirme yapmak ihtiyacı hasıl olmamıştır.

İlde gerek sünni ve gerekse alevi tarikatlarının önemli bir faaliyeti bulunmamaktadır.Sadece Nakşi, Kadiri ve Bektaşi tarikatlarına mensup çok az sayıda insan bulunmaktadır. Bunların da herhangi bir teşkilatı ve düzenli bir faaliyetleri bulunmadığı ve mensuplarının hemen hemen tüm ilçelerde dağınık bir vaziyette bulunduğu için sayılarını tesbit etmek mümkün olamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

AKDAĞ, Mustafa; *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C. I,II, İstanbul, 1995.

AKDAĞ, Mustafa; *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası- Celali İsyamları*, İstanbul 1995.

ANONİM; *Vilayetlerimizin Tarihi* ,(Tarihsiz).

Ali Emiri Efendi; *Osmanlı Şark Vilayetleri*, çev. Abdulkadir Yuvalı-Ahmet Halaçoğlu, Kayseri 1992

Ali Cevat; *Memalik-i Osmaniye Tarihi ve Coğrafya Lügatı*, İstanbul 1313.

Ahmet Rifat; *Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye*, C.I, İstanbul 1299.

AŞIKPAŞAOĞLU *Tarihi*; Haz. Atsız, İstanbul 1970

Amasya İl Yıllığı, *1967*.

Amasya İl Yıllığı, *1973*.

Abdurrahman Şeref; *Coğrafya-yı Umumi* C.I, İstanbul 1310.

BAŞER, Zeki; *Ermeniler Hakkında Makaleler*, Ankara 1982.

BAYKARA Tuncer; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş* C.I, Ankara 1988.

BİRDOĞAN, Nejat; *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, İstanbul 1992.

BUSBECQ; *Türk Mektupları* Terc. H.Cahit Yalçın, İstanbul (Tarihsiz).

CUINET, Vital; *La Turquie D'Asie* (Geographie Administrative) C.I, Paris 1892.

ÇADIRCI, Musa; *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.

ÇAPA, Mesut; *Pontus Meselesi- Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele*, Ankara 1993.

ÇETİN, Osman; *Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı*, İstanbul 1990.

DERNSCHWAM, Hans; *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara 1987.

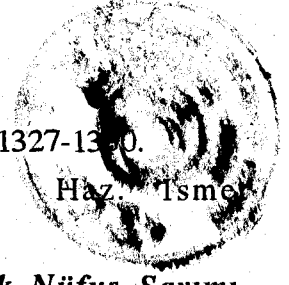
DOĞAN, D.Mehmet; *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 1992.

DUKAS, *Bizans Tarihi*, çev. V.L. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Ebi'l-Fida; İmad'üd-Din İsmail İbn Muhammed ibn Ömer'il-Marufi; *Takvim'ül-Büldan*, Beyrut 1840.

EVLIYA ÇELEBİ *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Haz. Nihat Atsız, Ankara 1992.

Genel Nüfus Sayımı İstatistiği 1990,

- Hüseyin Hüsameddin; *Amasya Tarihi*, C.I-IV. İstanbul 1327-1330.
- İbn Batuta *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Haz. İsmail Parmaksızoğlu, İstanbul 1993.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı*, Ankara 1943.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi* C.VI, Ankara 1983.
- KEMAL, Gazi M.; *Nutuk-Söylev* C.I. Haz. İ.Arar, U. İğdemir, S.N. Özerdim. Ankara 1989.
- KOMİSYON; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.VIII. İstanbul 1985.
- KÖPRÜLÜ, Fuad; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, İstanbul 1981.
- KÖPRÜLÜ, Fuad; *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1993.
- KRIKORIAN, Mesrob K.; *Armenias In The Service of The Ottoman Empire (1860-1908)* London, Henley and Boston, 1977.
- KURT, Yılmaz; *Pontus Meselesi*, Ankara 1995.
- KUZGUN, Şaban; *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1985.
- KÜÇÜK, Cevdet; *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1986.
- MOLTKE, Helmuth Von; *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, çev. Hayrullah Ors, İstanbul 1995.
- Mustafa Nuri Paşa; *Netayic'ül-Vukuat* C.I-II, Sadeleştiren Neşet Çağatay, Ankara 1987.
- ORUÇ BEĞ *Tarihi*, Haz. Atsız, (Tarihsiz).
- ÖZAYDIN, Abdülkerim- Başar Fahameddin; *İslam Tarihi* C.VIII, İstanbul 1994.
- ÖZTUNA, Yılmaz; *Büyük Türkiye Tarihi*, C.I-X, İstanbul 1977.
- RAMSAY, W.M.; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1961.
- Rıdvan Nafiz- İsmail Hakkı; *Sivas Şehri*, İstanbul, 1346(1928).
- SEVİM, Ali-Yücel, Yaşar; *Türkiye Tarihi-Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989.
- SHAW, Standford J.; *Between Old and New The Ottoman Empire Sultan Selim III, 1789-1807*, London, 1971.
- Sivas Vilayet Salnamesi*, 1293(1876), T.T.K. Kütüphanesi kayıt no: 29737, 1321(1903), T.T.K. Kütüphanesi kayıt no: 29405.

STRABON; *Coğrafya, Kitap XII, Böl.I.II.III.* çev. Adnan Pekman, İstanbul 1969.

SÜMER, Faruk; *Oğuzlar(Türkmenler)-Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul 1992.

SÜMER, Faruk; *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, Ankara 1992.

ŞAHİN, İlhan- Emecen, Feridun; *T.D.V. İ.A. "Amasya Maddesi"*, C.III, s. I-4, İstanbul 1991.

Şemseddin Sami; *Kamusu'l-Alam*, C.I, Ankara 1996(1306 Tıbkıbasımı).

TANYU, Hikmet; *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara 1973.

TANYU, Hikmet; *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara 1987.

TOGAN, A.Zeki Velidi; *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, C.I, İstanbul 1983.

TURAN, İlter; *Cumhuriyet Tarihimiz*, İstanbul 1969.

TURAN Osman; *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.

TÜRKDOĞAN, Orhan; *Alevi-Bektaşî Kimliği*, İstanbul 1995

Türk Ansiklopedisi, C.II. Ankara 1948.

UNAT ,Faik Reşit; *Hicri Tarihleri Miladi Tarihlere Çevirme Klavuzu*, Ankara 1994.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.

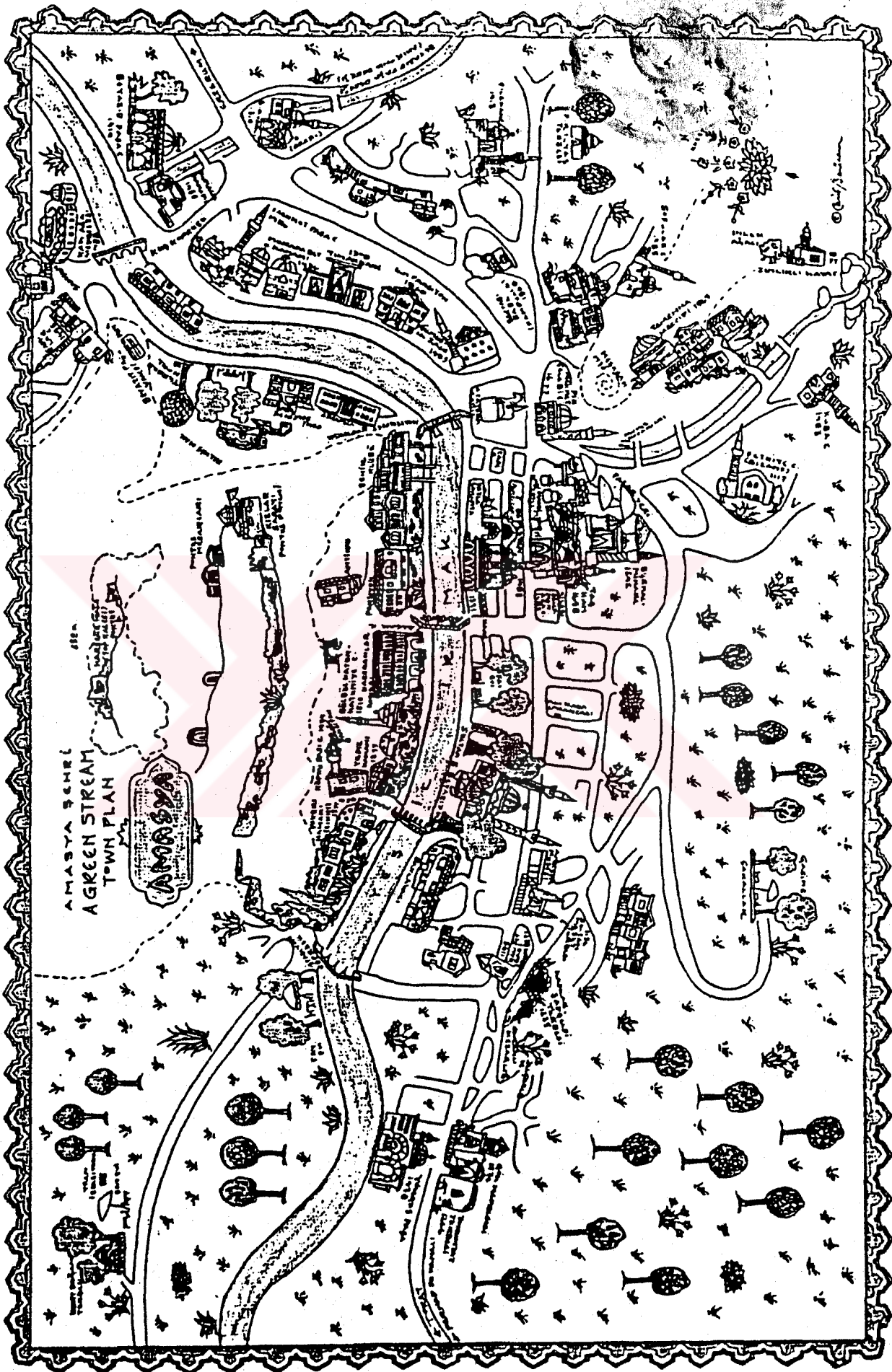
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, C.III, I. Kısım, Ankara 1983.

VAHAPOĞLU, M.Hidayet; *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetimleri Açısından)* Ankara 1990.

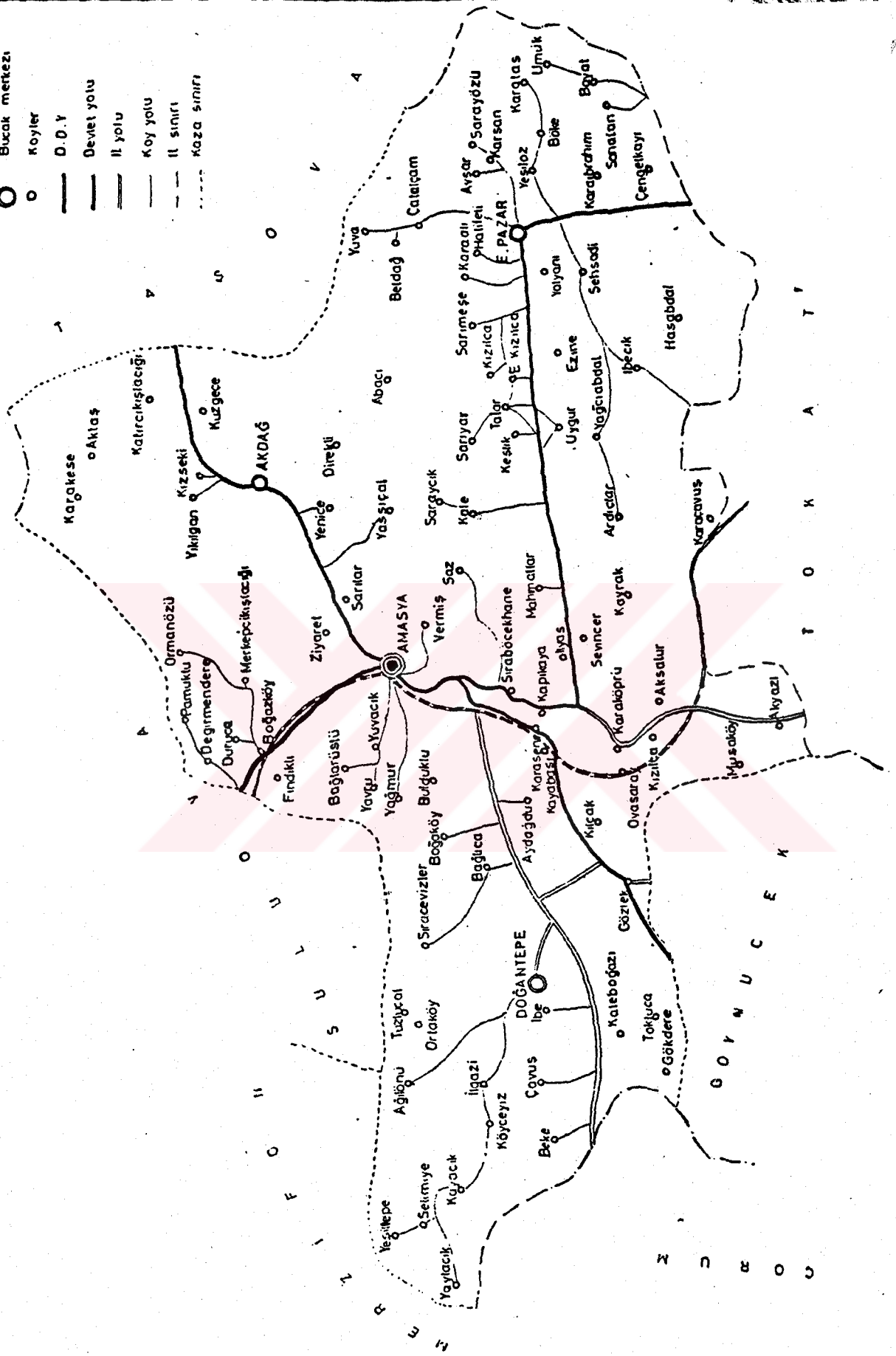
YINANÇ, Mükrimin Halil; *Amasya Maddesi*, İ.A. C.I,s.394-296, İstanbul 1965.

Yurt Ansiklopedisi C.I. İstanbul 1981.

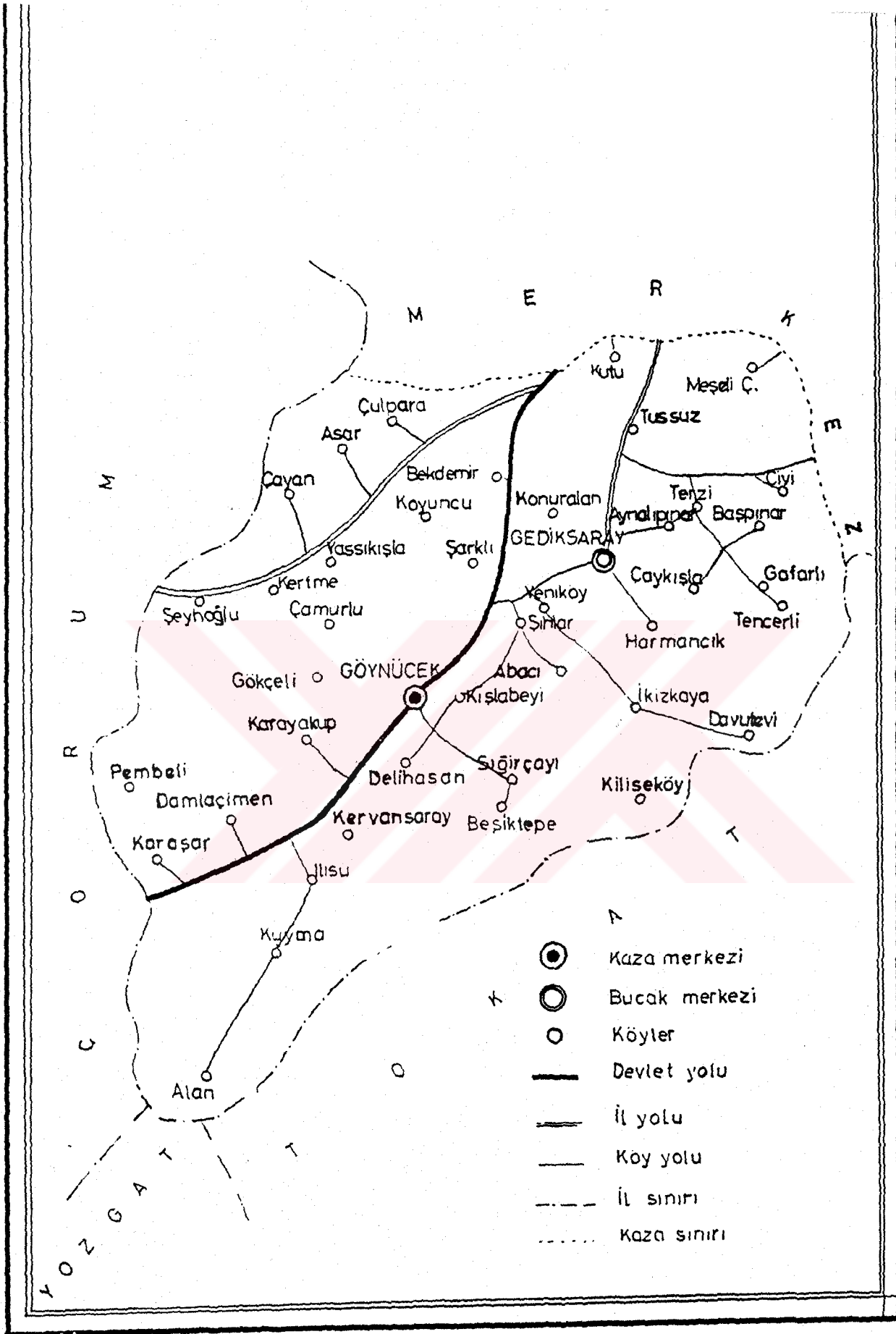
AMBIASIA FLAN KESMI

- Merkez
- Bucak merkezi
- Köyler
- D.D.Y
- Devlet yolu
- İl yolu
- Köy yolu
- İl sınırı
- Kaza sınırı

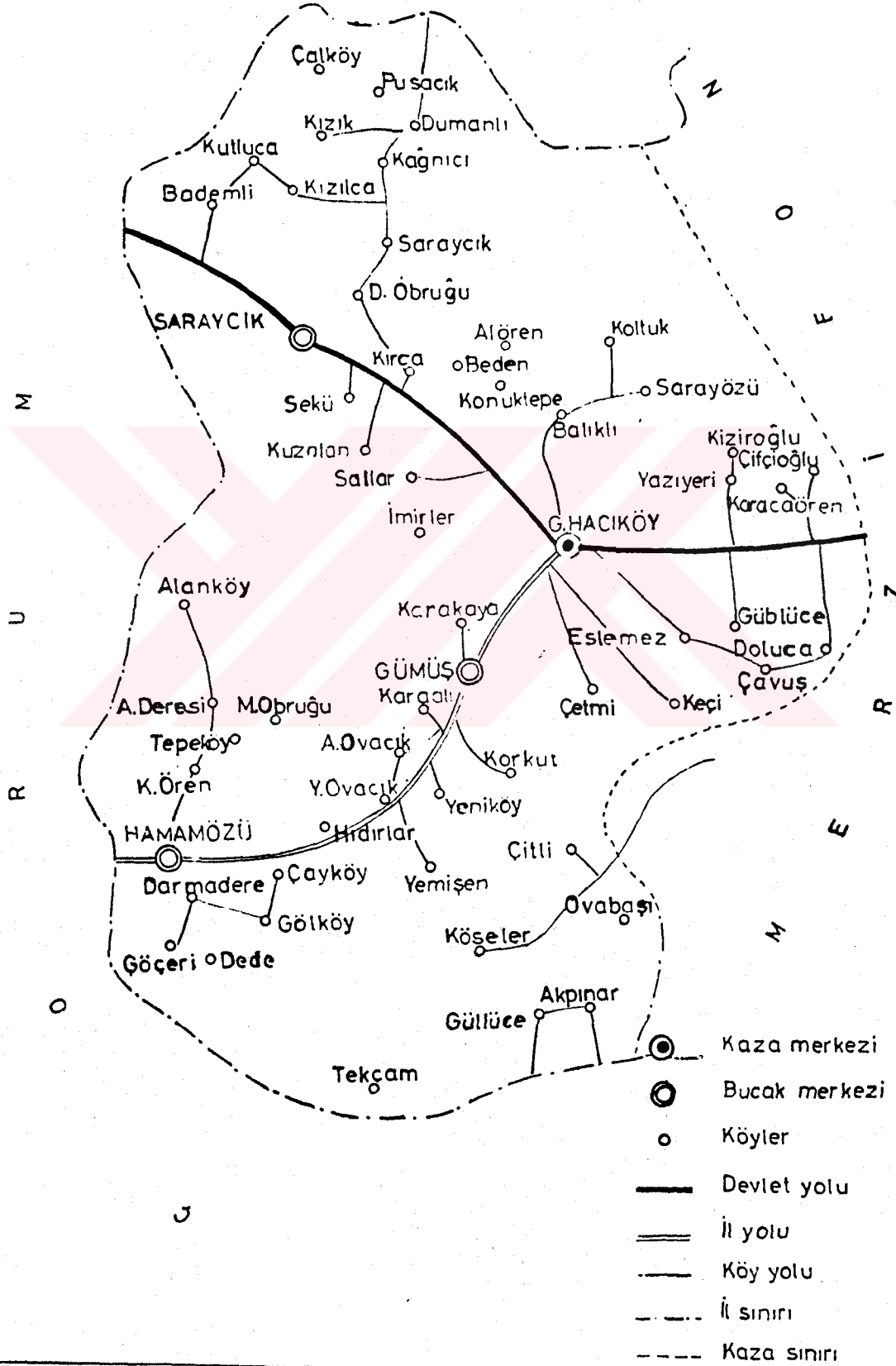

AMASYA MEDİTES İLİNİN HARİTASI

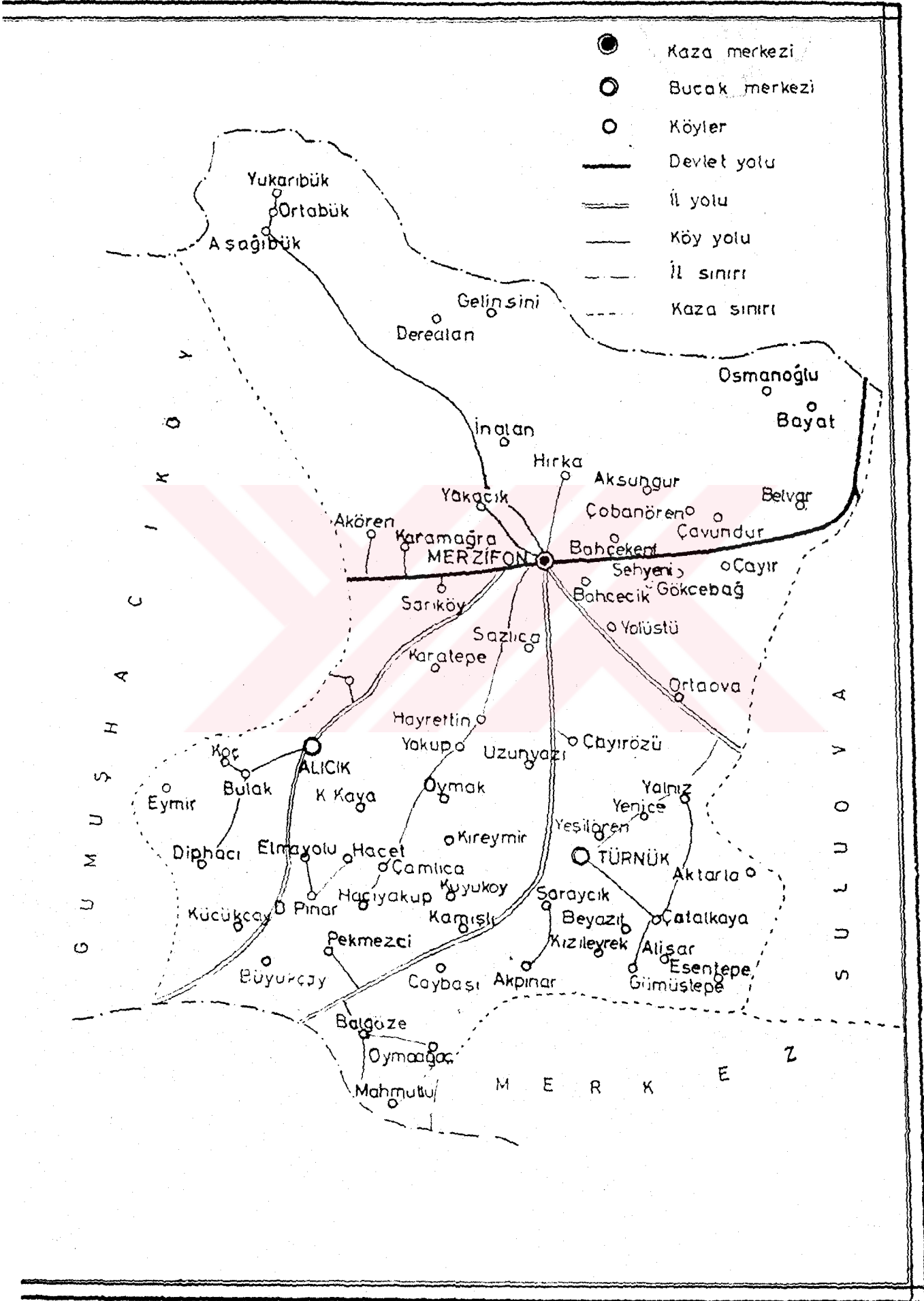

GÖYNÜCEK İLÇESİ HARİTASI

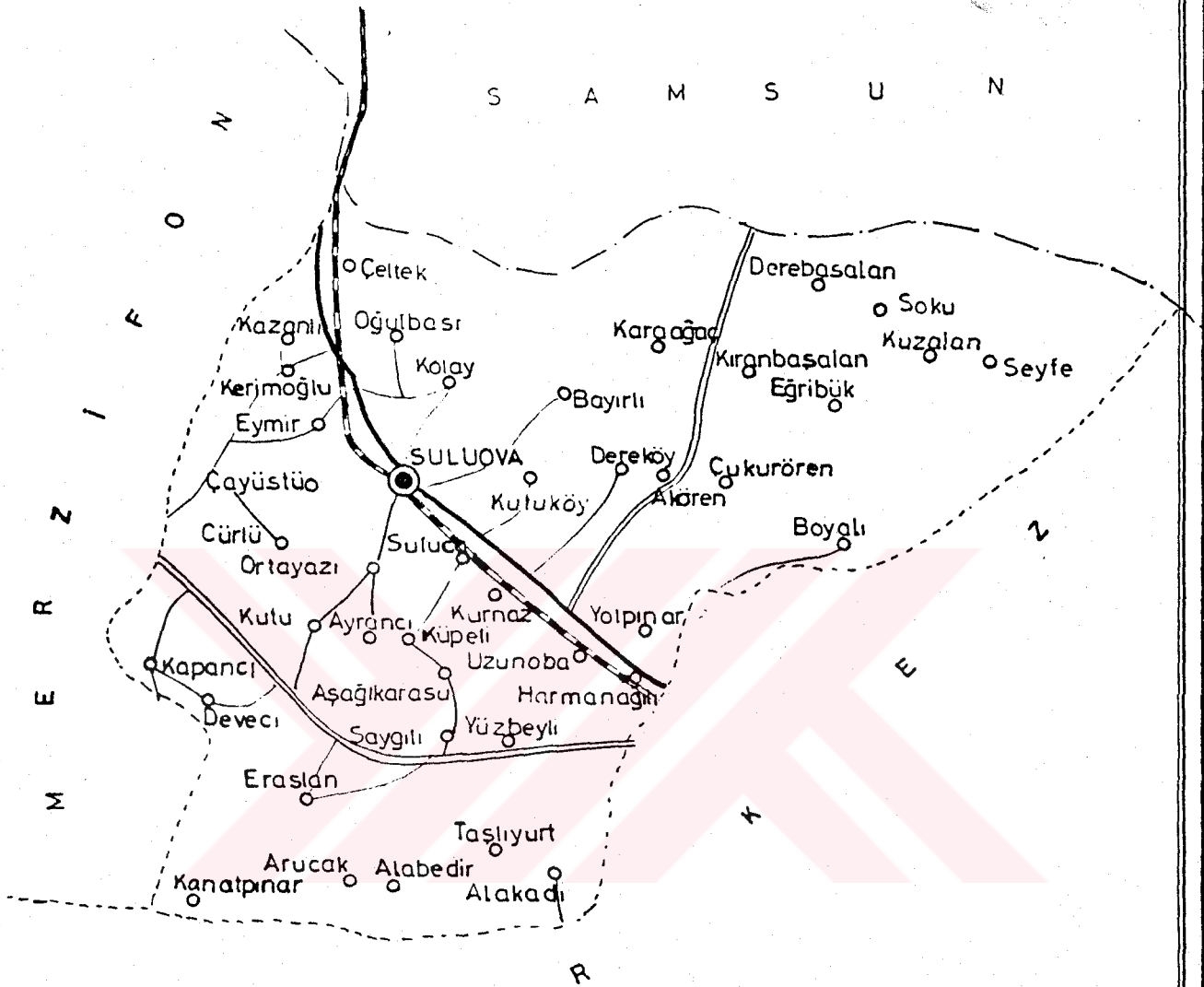
S A M S U N

GÜMÜŞHACIKÖY İLÇESİ HARİTASI

MERZİFON İLÇESİ HARİTASI

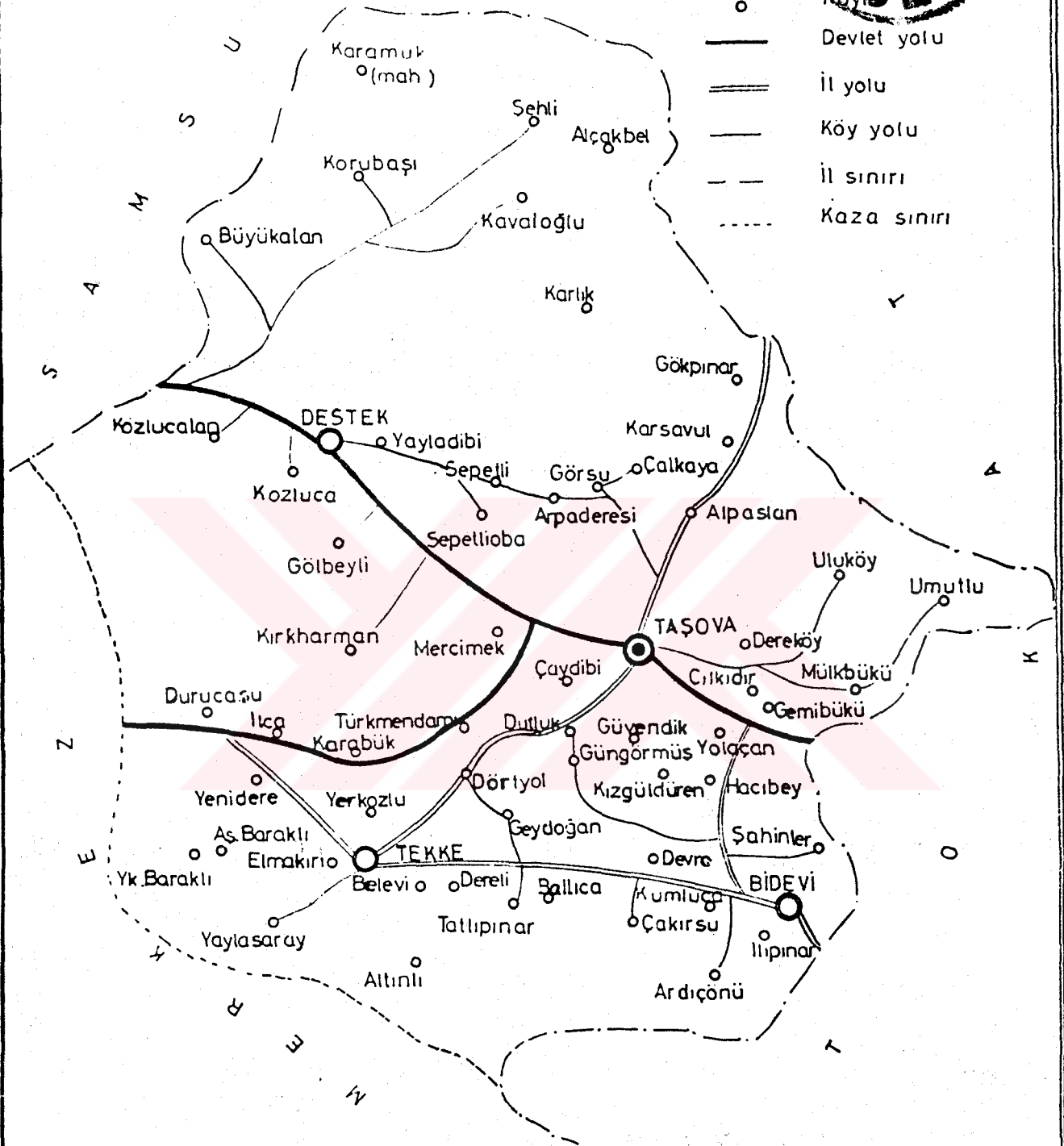

- Kaza Merkezi
- Köyler
- ⋯ D.D.Y.
- Devlet Yolu
- == İl Yolu
- Köy Yolu
- - - İl Sınırı
- · - Kaza Sınırı

SULUOVA İLÇESİ HARİTASI

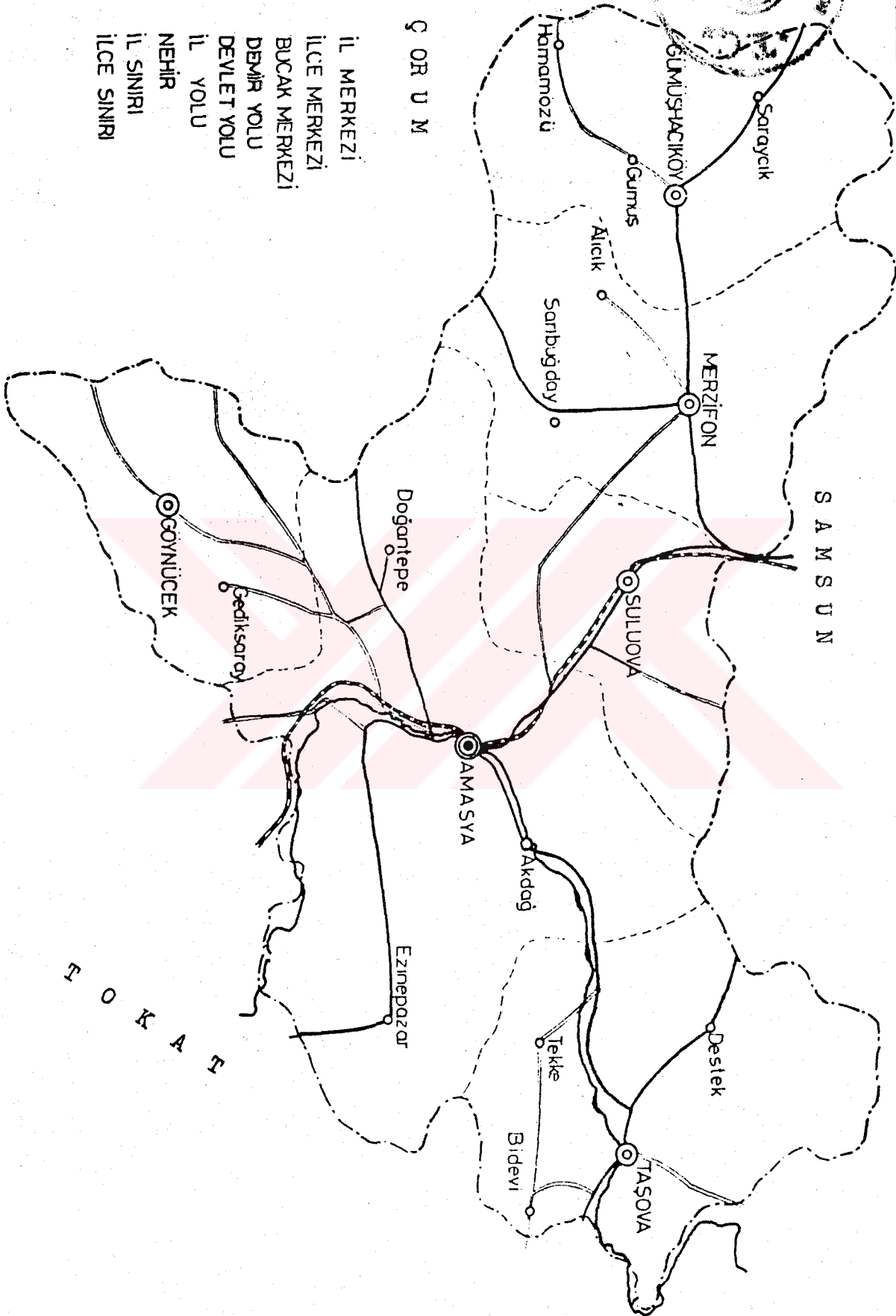
- Kaza merkezi
- Bucak merkezi
- Köy
- Devlet yolu
- == İl yolu
- Köy yolu
- - - İl sınırı
- - - Kaza sınırı

TAŞOVA İLÇESİ HARİTASI

- İL MERKEZİ
- İLÇE MERKEZİ
- BUCAK MERKEZİ
- DEMİR YOLU
- DEVLET YOLU
- İL YOLU
- NEHIR
- İL SINIRI
- - - İLÇE SINIRI

Ç O R U M

S A M S U N

H O K A Ç